

המבשר תורני

ערש"ק פרשת חיי שרה
כ"ג בחשון תשפ"ב • גליון 374

המוכיה בשער

עשור להסתלקותו לשמי רום שם של
הגה"צ רבי מנחם מענדיל מנדלזון זצ"ל

גאב"ד קוממיות

אחיו הנודע, כש"ת הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א,
גאב"ד קוממיות-ירושלים, בשיחה מיוחדת ומרוממת על עומדו
בראש מערכות השמיטה

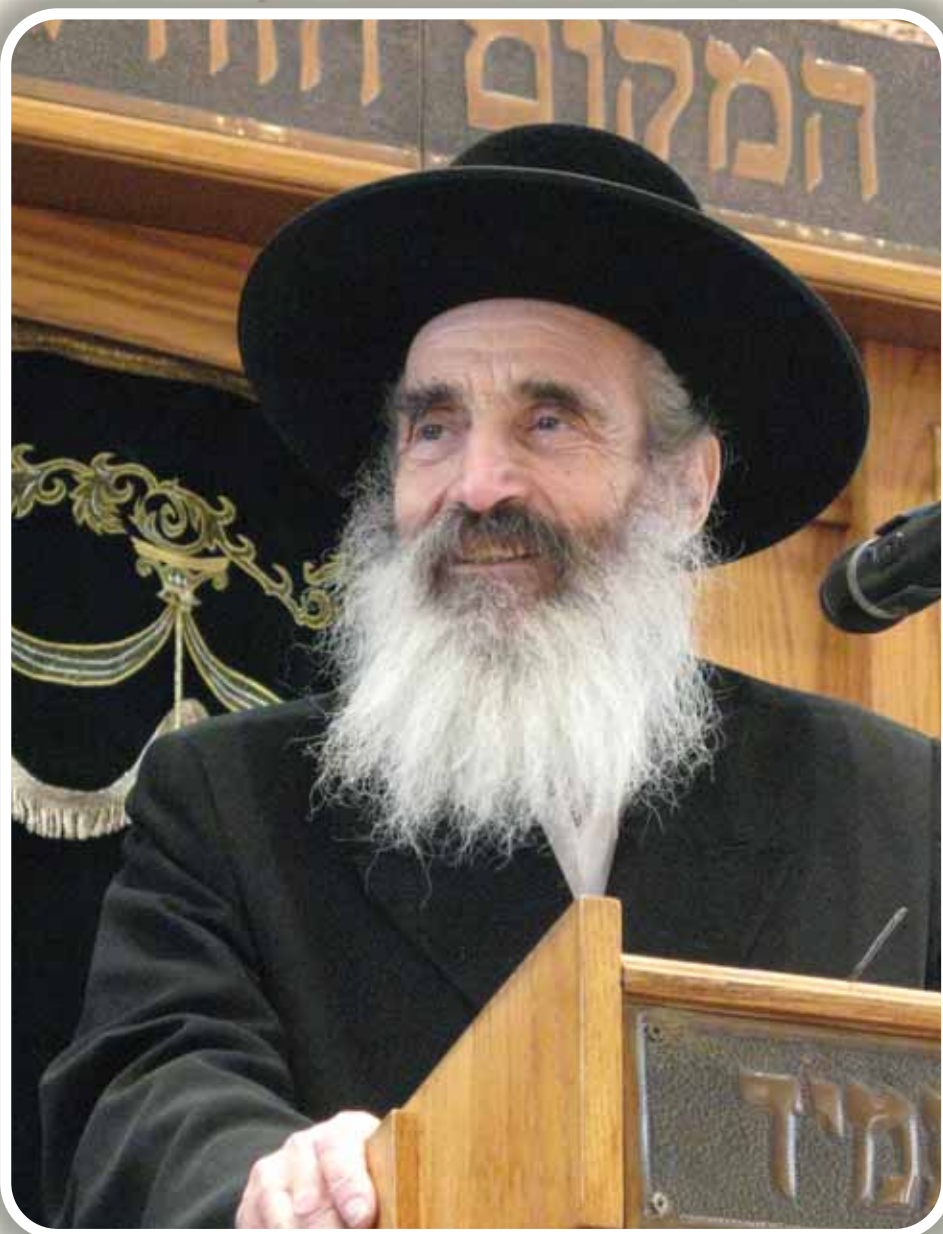
קדוש וטהור

פרקים מתוך תולדות חייו
של הגאון הקדוש רבי יחיאל
בז"ל זצוקלה"ה זי"ע,
אבדק"ק גוטא, לרגל יומא
דהילולא קדישא

רבנן בבי מדרשא

פרק ראשון מתוך שניים
במסע ציורי בעולם הישיבות
הקדום בארץ ישראל בימיהם
של התנאים והאמוראים
הקדושים

אותיות ומופתים || קווים קצרים לדמותו של כ"ק מרן הגה"ק רבי מרדכי מבילגורייא זי"ע

- תני שרה
- ❖ עובר לסוחר: עד כמה פנקס הצ'קים שעדיין מצוי באמתחתנו נחשב ככסף עובר לסוחר? (יב)
 - ❖ וכדה על שכמה: כיצד יכולה היתה רבקה לשאת משר כבד על שכמה בעודה בת ג' שנים? (ז)
 - ❖ עד אשר דיברתי: ענייני ומנהגי שידוכין ונישואין שיש להם מקור בנישואי יצחק ורבקה (ג)

הרב י.ב. שמ"ש

אותה הוכחת לעבדך ליצחק

עין-יפה ואהבת-חסד – פרט המעיד על הכלל

דברי שיר
להבין משל ומליצה

יקותיאל יהודה גנזל

בַּעֲתוֹ וּבְזַמְנוֹ

שִׁדְכָן רֵאשׁוֹן יוֹצֵא בְּדִהֲרָה
קוֹפְצֵת לוֹ הַדֶּרֶךְ, לְגַמְלוֹ
פְּדָנָה אָרֶם, לְהַגִּיעַ הָעִירָה
תְּכַשִּׁיט בְּאַמְתַּחַת, בְּקַע מִשְׁקָלוֹ

בְּרַגְעֵי הַנֶּכּוֹן שְׂדוּךְ יִסְגֵר
מֵאֵת הַבּוֹרָא לְרַגְעִים נִמְדָד
וְאִם צָרִיךְ, בְּתוֹאֵל גַּם יִתְפָּגֵר
וְאֶרְמִי אוֹבֵד יִצְעֵק: הַיֵּדָד

בַּעֲתוֹ וּבְזַמְנוֹ זֶה יִגִּיעַ
בוֹרָא עוֹלָם בְּקִנְיָן
מֵהַלְכֵי תֵבֵל גַּם יִנִּיעַ
לְהַשְׁלִים זֶה הַבְּנִיָן

וְהָאָדָם יִתְפָּס אֲמָנוֹת אָבוֹת
תְּפִלָּה רוֹתַחַת בְּדַמְעוֹת עֵינָיו
תְּפִלָּה לְשֵׁאת לְבוֹחַן לְבָבוֹת
אָבִי, הַקָּרָה נָא לְפָנָי

וְעַתְּ גְּלָה תְּבוֹא בְּקָרוֹב
יִשְׁיֵשׁוּ בְּלָם בְּמִשׁוֹשׁ
מִזֶּל טוֹב, מִזֶּל טוֹב
חֲתָן דֶּרֶךְ עַל בּוֹס

עבירות הבאים מפאת החומר, כאכילה וזימה וכוליות וקנאה וכל המדות הרעות הנתליין בחומר – נגעים אלו מתפשטים מהאבות לבנים ותולדותיהן כיצא בהם. אבל הע"ג דבר התלוי בשכלו של אדם – אינו מתפשט מאבות לבנים.

"כי ג' שותפין באדם. החומר בא מן אב ואם, לפיכך כל מעשה אבות התלויין בחומר ירשו בנים. אבל האמונה היא תלויה בשכל של אדם, והרי הקב"ה נותן בו נשמה ושכל – למה יתפשט זה מאבות לבנים. ע"כ היה מרחיק הכנענים שהיו שטופי זימה וכמה מיני עבירות הנתלים בחומר האדם, זולת ע"ג, ולא הרחיק לבן ובתואל שלא היה בהם כי-אם פחיתת הע"ג לבד".

ובן משק ביתו של אברהם, הוא דמשק אליעזר, נאמן לרצון אדונו, בבואו לבצע שליחותו ולקחת אשה ליצחק בנו, לא סמך על 'חזקת' התכונות הטבעיות והמולדות, אלא ביקש וחיפש אחר כזאת המוציאה לפועל ומביאה לידי מעשה את הטוב שיש לה בתולדה. העמיד כור-מבחן ויתן לעצמו סימן: "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה שמה וגם גמליך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק" (כד, יד) – "ראויה היא לו, שתהא גומלת חסדים, וכדאי ליכנס בביתו של אברהם" (רש"י).

וכי זאת 'כל התורה כולה'?! ומה עם כל שאר המוני רכיבי פורטי האישיות והחיים?
מבהיר ה'כלי-יקר': "רו"ל אמרו (תענית כד, א): 'כל כלה שענייה יפות, כל גופה אין צריך בדיקה'. וזה דבר שהחוש מכחיש. כי כמה מכוערות בעולם שענייהן יפות! ועוד קשה: מה ראו חז"ל על ככה ליתן עצה לבדוק אחר יופי חיצוני זה? והלא שקר החן והבל היופי!

"אלא ודאי שנתנו עצה לבדוק אחר מעשיה, וזאת העצה היעוצה – שיבדוק אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים. כי אם ענייה יפות בבריות, אז היא בלי-ספק שלימה בכל המידות. ולמדו רו"ל מן אליעזר שלא בדק את רבקה כי-אם במדה זו. כי מדה זו בנין-אב על כל המדות".

וחפץ ה' הצליח בידו של אליעזר מעל ומעבר: "ותאמר שמה אדוני ותמהר ותורד כדה על ידה ותשקוהו. ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כילו לשתות" (שם, יח-ט). כשכפי שמפרש ה'אור-החיים' הק', בכל פרט מתיאור קצר זה בא לידי ביטוי גודל טוב-לבבה ועוצם אהבת החסד של רבקה: "כנגד שאמרת גמיה-מעט – שמה כחפצך ולא שישתה הוא בידו, אלא היא תטרח במצוה להשקות צמא-למים: ותמהר ותורד כדה על ידה, כדי שלא יטרח הוא בשאת הכד לשתות. ואומר 'ותשקהו' פירושו: מלבד שלא טרח לשאת הכד, עוד לה שהיתה טורחת לקרב לפיו המים, שלא יצטרך הוא אפילו להטות הכלי.

"וטעם שלא אמרה תיכף ומיד 'גם לגמליך' וגו' – ... שאם היתה מקדמת לומר 'גם לגמליך' וגו' קודם שישתה הוא, יש מקום לו למהר להקל טורחה, כיוון שעוד לה טרחת הגמלים. משא"כ קודם שתודיעהו – יחשוב כי הוא זה כל הטורח, וישתה כחפצו לאט-לאט...

"ותכל להשקותו... – שהיתה היא מקרבת לו המים לשתות עד סוף השתיה, ולא היה צריך הוא לטרוח בהטיית מים אליו... ואומר 'עד אם כלו' – ... אשקה ולא אשא ידי עד שאראה שמים לפנייהם ואינם שותים, וזה לך האות כי כלו לשתות".

ואברהם זקן בא בימים, הנה הוא משלים את חייו בהאי עלמא כשבוא-יבוא בריתה נושא אלמותיו – כל ימיו שעותיו ורגעיו מלאים וגדושים ומנוצלים עד תום, גדולות ונצורות פעל בעלמא הדין, בראש ובמרכז – גילוי ופרסום אלוקותו ית' לכל באי עולם – אך עדיין משימה גדולה לפניו, שכל עוד לא ימלאנה – כל עבודתו הגדולה עוצרת ונקטעת.

הלא כל עבודתו לא לשעה ולא לעצמו; יעודו ושליחותו, על כך אוהבו בורא עולמים ומגלה אליו חיבתו – "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'" (בראשית יח, יט) – כשלצורך מימוש היעוד הנשגב הזה, בנו יצחק, בו הובטח כי יקרא לו זרע, חייב להקים בית, בית כזה שיתאים ויענה למילוי השליחות הנצחית שתימשך מדור לדור עד אחרי ככלות הכל, בית שישמש יסוד ותשתית לכל הדורות הבאים ושמרו דרך ה'.

ובבוא אברהם להפקיד את המשימה הגורלית ביד עבדו אליעזר – מה יבקש? אחת: "ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנוכי יושב בקרבם. כי אם אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק" (כד, ג-ד). ועל כך, אף כי אליעזר "זקן ביתו המושל בכל אשר לו" (שם, ב), אינו סומך עליו אלא בשבועה. להבטיח הדבר מה-שיתר וכמה-שאפשר.

למה כה חשוב הדבר וכל-כך קריטי? ומה נשתנו בנות ארצו ומולדתו מבנות כנען?

מאיר ומבאר הר"ן בספר דרשותיו (הדרוש החמישי): "כי הנדבק כטובים גורם שיתקרב ליבו לעבודת השי"ת. ומי שאינו עושה כן, גורם לזרעו הרחוק ממנו. ועם היות לבן עובד עבודה-זרה, בחר יצחק להתחתן בו יותר משיתחתן עם בנות כנען. והטעם בזה, כי עם היות האדם בחיריי במעשיו, והרשות נתונה בידו לבחור איזה דרך שירצה, וכאומר: 'ראה נתתי לפניך את החיים' וגו'... פעולות האדם בידו ורשותו, אין עליו מכריח או מעכב – ועם כל זה, לא יוכל לכפור בשום פנים שובא יהיו לאדם הכנות נמשכות אחר המזג לקצת מדות טובות או רעות, ואלו תכונות נפשיות נמשכות ומשתלשלות מאבות לבנים, לפי שהם טבעיות נמשכות אחר המזג לתת הכנה...

"ולזה, מאשר היו בני כנען מוטבעים בתכונות רעות, היו בוחרים האבות להתרחק מהם ולהתדבק במי שאינו מוטבע באותן התכונות הרעות, גם כי היה עובד ע"ז, לפי שאותן התכונות מתעברות ונמשכות בזרעם, והם כמו חולי הגוף נקראים בספרי הרפואה חלאים ירושיים.

"לפי שמצוות ועבירות לבד. והרושם ההוא שיהיה בנפש לבד, הרושם ההוא, עם היותו מוזיק מאוד, לא יתעבר לבנים. התורה על שני פנים. מהם יעשו רושם בנפש והגוף יחד, ומהם שלא יעשו רושם רק בנפש כי אין לנפשות יחס וקרבה כלל. אבל אותם שירשמו וישנו לרע הנפש והגוף, בהכרח יעבור רישומם על המשלשל מהם. ואשר ירשמו לרע הנפש והגוף הם העבירות שיש להם מבוא בתכונות נפשיות, כשנאה וקנאה ואכזריות וכוליות ודומיהם. כי אלו יעשו רושם רע בנפש, כי הם העברה ותכונה רעה, ומלבד זה יעשו רושם רע בגוף".

ובשפתו של ה'כלי-יקר' כך אמורים הדברים: "שטבע האבות נמשך גם לבנים. וזה דווקא באותן

מבי מדרשא

שביבים ופנינים בענייני הפרשה
מלוקטים מספרי שו"ת והלכה • אהרן לזין

ענייני זמנהגי נישואין שיש להם מקור בנישואי יצחק ורבקה

בשם המדרש על הפסוק וַיִּבְרָךְ יִצְחָק הַאֱלֹהִים שְׂרָה אִמּוֹ ... וַיִּזְנְחֶם יִצְחָק אֶתְחָי אִמּוֹ, כי שרה אמנו באה מהשמים לאוהל כדי לראות בשמחת בנה. וידועים דברי הזוהר הקדוש שהובאו בספר 'סוד ושו"ר העבודה' (שער הכולל פט"ו) כי ההורים משתתפים בחתונת צאצאיהם.

ובאמת שבספר "סוד ושו"ר העבודה" כתב כן על כל אירועי השמחות השונים: "ובן יכבד אב בזה, בבואם מגן עדן לראות את פניו על ראש שמחתו, כגון בשבתות וימים טובים, או שעושה סעודת ברית מילה לבנו, או סעודת בר מצוה או בית חתונת וכיוצא איזה שמחה של מצוה, באים אביו ואמו מגן עדן לראות בשמחתו ולשמחה עמו. ובתנאי קודם למעשה צריך לשתף בשמחתו להקדוש ברוך הוא יתברך שמו ויתעלה, דהיינו שהינו מהסעודה שעשה תלמידי חכמים ואביונים ואז מוציא הקב"ה אביו ואמו מגן עדן שהם שותפים עם הקב"ה יתברך שמו באדם, והוא כדי לראות גם הם בשמחת בניהם בעולם הזה.

"וזה ששמחים בשמחתו אחרי מותם מבואר בזוהר פרשת פינחס (דף ר"ט עמוד ב) ... כתוב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֵשְׂיו - השמחה היא של ישראל אינה אלא 'בעשיו' - בעשו היה לו לומר! אלא אלו הם הקב"ה ואביו ואמו, שאף על פי שמתו - הקב"ה עוקרם מגן עדן ומביאם עמו לאותה שמחה לקחת חלק בשמחה עם הקב"ה ושכינתו ... כי למדנו, בשעה שאדם משתף את הקב"ה בשמחתו, בא הקב"ה לגן עדן ולוקח משם את אביו ואת אמו שהם שותפים עמו, ומביאם עמו לאותה השמחה, וכולם נמצאים שם, ובני אדם אינם יודעים...". [דברי הזוהר"ק שהובאו כאן מתורגמים ע"פ מהדורת הרב זינקובר].

ברכה להחתן והכלה

"המנהג במדינות אלו בנשואי בתולה שחשובי העיר פורסין סודר על ראש הכלה ומברכים אותה ואומרים לה 'אחותנו אתה ה'י לאלפי רבקה'. גם נוהגין שהאבות והקרובים אנשי צורה מברכין את החתן ואת הכלה ומתפללין שזיווגם יעלה יפה". (קיצור שולחן ערוך" סימן קמז סעיפים ג-ד).

ומבית מדרשו של מרן ה'חתם-סופר' למדנו ליישב את הפליאה מדוע מברכים את החתן והכלה בברכות פיו של לבן הארמי, ואלו דבריו הקדושים בביאור נוסח ברכה זו ("תורת משה", פרשת חיי שרה): "נראה לפרש מה שאמרו 'אחותנו'. כי הנה יעקב ועשו היו שני הפכים, והוא יען רבקה היתה צדקת בת רשע, לכך היתה מולדת אחד צדיק ואחד רשע, ולבן הרשע אמר בברכתו, אחותנו כלומר חלק אחוה שלנו שהוא חלקו של עשו זה יהיה לאלפי רבבה. ולכך אמרו חז"ל (בראשית רבה סימן יג) שהיתה רבקה עקרה שלא תהיה ברכתם עושה פירות, עד שהתפלל יצחק עליה וזרעו מלא ברכת ה'. - זמנהג ישראל לברך את הכלה קודם החופה בלבישת ההינומא, בברכה זאת אחותנו וגו', ולכאורה יפלא מדוע בחרו רק בברכת לבן הברכה אחת היא לנו, אבל למען להפוך ברכתו לברכתו אנו אומרים 'אחותנו' - חלק שלנו שהוא חלק יעקב, זה יהיה לאלפי רבבה".

ובספר "מנהג ישראל תורה - נישואין" מובא (עמוד קסב): "זה לשון ספר הקדוש 'מאיר עיני חכמים' (סוד נישואין מנהג הבאדעקין), שמעתי בשם הזקן הישיש הצדיק הרב ר' ליב מבראסליב זללה"ה דבשעת לקיחת ה'דעק-טון' על ראש הכלה יאמר פסוק אחותנו את היי לאלפי רבבה, ונכון מאוד לפי עניות דעתי, ויש בו סוד גדול".

הרה"ק רבי שמואל מקאריב שלח את תלמידו הרה"ק רבי נח בעל מחבר ספר "קב חן" אל הרה"ק רבי ישעיה מפשעבורז להציע בפניו שידוך לאחד מבני ביתו. כיבדו הרה"ק רבי ישעיה במגנות. אמר לו רבי נח והא כתוב לא אוכל עד אשר דברתי דברי. והיה זה בעת שבא אליעזר בשליחות אדונו אברהם אבינו להציע שידוך לבתואל עבור בתו עם יצחק. ענהו רבי ישעיה בצחות לשונו, שאני אליעזר, שכתוב אצלו (רש"י שם) היום יצאתי והיום באתי, נמצא שאכל זה לא מכבר בביתו, על כן היה יכול לומר לא אוכל, אולם אתה שנסעת אלי דרך שלושת ימים, וזה כמה שלא טעמת מאומה עד בואך אלי, אכול מעט מן המגדנות שלפניך ושוב תדבר את אשר בלבבך...". (ספר "דברות חיים").

תענית ביום החופה

עוד איתא בספה"ק "קדושת לוי" על הסיבה שאליעזר לא רצה לאכול טרם שידבר את דבריו ויסדר את העניין שלשמו נשלח לכאן: "כי אליעזר קדש את רבקה בשליחות יצחק, והחתן ביום קדושתו אסור לו לאכול עד אחר קדושתו, וזהו לא אוכל עד אחר דברתי דברי, וזהו הקדושתו".

והוא על פי שהובא בשולחן ערוך: "זמנהגו שהחתן והכלה מתעניין ביום חופתו". (שו"ע אבה"ע"י סימן סא סעיף א, ברמ"א). ומקור הדברים מתשובת מהר"ם מינץ (סימן קט) שם גם נמצאים שני טעמים למנהג זה: "זמנהגו החתן והכלה להתענות ביום הנישואין עד אחר הברכה. יש אומרים הטעם שהוא יום סליחה, דידוע שנמחלו עונותיהם ויום כיפור דידיה, כדררשינו על הא דכתיב (בראשית כח). וַיִּקַּח אֶת מְחֻלָּתוֹ. ויש אומרים הטעם שצריכים להתענות שמא ישתכרו ולא היה דעתן מיושבת עליהם בשעת הקידושין".

הטעם השני, שעניין הצום הוא כדי שתהיה דעתן מיושבת עליהם - שייך גם בשליח שבא לקדש את האשה, שהרי עליו להיות בדעה צלולה, לקיים את הקניינים ולסדר את העניינים כמו שצריך. וזהו הסיבה שאליעזר לא היה יכול לאכול מאומה לפני ביצוע השליחות.

תפילת המנחה

כתב בעל הטורים בפרשתנו על הפסוק וַיִּצָא יִצְחָק לְשׁוֹן בְּשָׂדֶה: "היינו תפילה, שיצחק תיקן תפילת המנחה ואז נזדמנה לו רבקה. והיינו דכתיב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא, דהיינו אשה - דכתיב מצא אשה מצא טוב".

והעיר בספר "יפה ללב", לרבי רחמים ניסים יצחק פאלאגי (אבן העזר סימן סד סעיף ג) כי: "אם כן טוב ויפה לעשות הנישואין וז' ברכות אחר תפילת המנחה, וזה מנהג קדום שברכת אירוסין של אחר הקידושין לאחר שהיו מתפללין תפילת מנחה. וגם עתה שעושים ביחד ברכת אירוסין ונישואין זה אחר זה יהיו לאחר תפילת המנחה, שכן נלמד מיצחק אבינו עליו השלום, ומעשה אבות סימן לבנים".

טעם נוסף יש להתפלל תפילת המנחה לפני עריכת החופה, וזאת משום שהחתן והכלה אומרים וידידי בסיומה של תפילת שמונה עשרה של מנחה.

השתתפות ההורים מעולם העליון

בספר "דרשות על התורה" לרבי יהושע אבן שועיב, מובא

ביאורים וחידושים על פרשת השבוע

הגאון רבי אהרן ישעי' רומר שליט"א מה"ס שערי אהרן

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה
ושבע שנים שני חיי שרה (בראשית כ"ג, א')

ויהיו חיי שרה נסמכה מיתת שרה ללידת מלכה, להורות שנתבשרה שרה שפקד השם את מלכה אחותה גם היא ונתן לה בנים, ובתוכה רבקה הצדקת הראויה לבנה, וכל זה להורות שבאתה אל אבותיה בשלום והיו חיייה טובים כולם שוין לטובה, שפקד השם אותה בן צדיק, ואף על פי שאברהם קיים מאמר השם והעלהו על אחד ההרים, השם עשה עמו נס ושלח מלאך מן השמים והצילו מחרב רעה, באופן שאם הבנים שמחה, ואחר כך נתבשרה בבשורות בני אחותה וברבקה כלתה, ואחר שהשם השלים כל מאוייה, סמך מיד ויהיו חיי שרה ככ"ז שנה, להורות שהיו כל חיייה חיים טובים, וחזר לומר שני חיי שרה להורות על הפרטים, זהו דרך פשט הפרשה לפי הפשט:

ורבותינו אמרו שנסמכה מיתתה לעקידה, להורות שעל ידי העקידה פרח נשמתה ומתה, ויש לנו להודות לדבריהם לפי שכל דבריהם דברי קבלה. ואנחנו הולכים ממששים כעוורי קיר לסמוך עצמנו אליה, ואף על פי שיראה לנו דברינו כנים ואמתיים, יש לנו להשליך אמת ארצה, לפי שהאמת אתם (צרוור המור) [ולפ"ד הגר"א, דהיינו לפי גירסתו בסדר עולם, יוצא ששרה מתה י"א שנים אחרי העקידה, הרי אפשר לפרש פירושו הפשוט גם לפי דברי רבותינו, ועיין לעיל כ"א, ל"ד מש"כ עוד בזה].

וכן פרש"י לקמן פסוק ב', הטעם שנסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנודמו בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרח נשמתה ממנה ומתה ע"כ, ועיי"ש פירושו.

אמנם לפ"ד ראויה היתה פרשה זו להיות סמוכה אחר פרשת העקידה, ומדוע הפסיק בענין רבקה, אמנם מן הידוע, כי כל הפרשיות שבתורה, כמו שהן מסודרות וסמוכות זו לזו, יש טעם גדול לסמיכתן, כי לא לחנם נסמכו, ולמה נסמכה לידת רבקה למיתת שרה, לומר לך, שזרחה שמה של רבקה קודם מיתת שרה אמנו, זה שאמר החכם (קהלת א' ה') "זרחה השמש ובה השמש" (מדרש רבה, ר' בחיי).

ויהיו חיי שרה כמנין ויהיו כלומר ל"ז היו חיי שרה, כי מיום שנולד יצחק עד יום העקדה ל"ז שנה היו, והם היו עיקר חייה של שרה, כי קודם לכן לא היה לה בן, ומי שאין לו בנים חשוב כמת, וזהו פירושו הכתוב, ויהיו היו עיקר חיי שרה, מאה עשרים ושבע שנים, היו כל שני חיי שרה (מדרש אגדה, ראשונים).

ויהיו גם למפרע נקרא "יהיו" רמז ששרה היתה בזקנותה כמו שהיתה בבחורותה (מנחה בלולה).

מאמר ראשון מתוך שניים

שנות דור

פרקים מן העבר

יקותיאל יהודה גנזל

הסנהדרין - ה'שיבה' בזמן בית המקדש והתנאים. איור משנת תרמג

מת'בתא ד'ב' ר'ב'נ'ן

מסע ציורי בעולם הישיבות הקדום בארץ ישראל של התנאים והאמוראים

פרולוג

הצוואה המקודשת

רעש אדיר וצורמני טלטל את הגליל התחתון כולו. קול מעביר צמרמורת של רבבות-רבבות בגדי בד, הנקרעים בבת אחת, קרע שאינו מתאחה. קול קריעת הבגדים נשמע למרחק אלפי קילומטרים' ואחריו הגיעו היבבות הצורמניות וזעקות השבר. דקות קודם לכן עוד נשמעו זעקות תפילה.

המאור הגדול, ד'ב' הדור, גדול ישראל, מי שכבר אז, בדור נטול תארים, כונה: "רבנו הקדוש", הלא הוא רבי יהודה הנשיא, שכב על ערש דווי. מצד אחד, הוא התייסר בייסורי גסיסה מרים ונשמתו עמדה על מפתן היציאה מהעולם הזה, ומאיך נשמעו תפילותיהם של רבבות אלפי ישראל שהתכנסו סביב ביתו, בציפורי, והתפילות משכו את הנשמה כלפי מטה, שתישאר עוד בעולם השפל. שזיכו בני אנוש לעוד רגעי הוד בהם מאירה נשמתו הטהורה של רבי את הדור כולו.

עליונים מבקשים את רבי, ותחתונים מבקשים את רבי - - -

שפחתו של רבי שכבר לא הייתה מסוגלת לראות בצערו של איש האלוקים, החליטה לעשות מעשה. היא עלתה לראש הגג וכלי חרס בידה. השליכה את הכלי שהתנפץ לרסיסי רסיסים בקול התנפצות הזורעת בהלה. ההמון נבהל לרגע, התפילה הופסקה למחצית השנייה ומלאכי מרום ניצלו את השהות כדי להעלות את נשמתו של קודש הקודשים אל יוצרה?

באותו רגע ביקשו חכמי מישראל מבר קפרא, תלמידו הקרוב של רבי, להיכנס ולראות מה מצבו של הנשיא האלוקי. ראה בר קפרא את אשר ראה, קרע את בגדיו, ולאחר מכן קיפל את הקרעים לבד ייראו. הוא לא רצה להיות המוליך של הבשורה המרה. כשיצא, עטו עליו כולם לשמוע, פתח בר קפרא ברמיזה: "נצחו אראלים את המצוקים, ונשבה ארון הקודש!"

הבינו כולם שאראלי מעלה גברו על מצוקי מטה. העליונים גברו. רבנו הקדוש התעלה לשמי מעל.

"אין כהונה היום!" נשמעה ההכרזה האומרת: כוהנים, מצווה עליכם להתעסק בקבורה ולהיטמא, כדרך שמצווה להיטמא למת מצווה, משום כבודו של נשיא ישראל³. יום אָבֵל הוא היום הזה.

טבריה העתיקה בשנת תרכ"ב

להתעדכן בצוואתו של רבי. הצוואה שעשויה לשנות את מפת עולם הישיבות.

"רבי גמליאל בני - ישמש תחתי כנשיא. ואילו חנינא בר חמא, תלמידי, ישב בראש הישיבה. ואל תבטלו את לימודי הישיבה יותר משלושים יום מפני ההספד."

כן ציווה רבנו הקדוש בצוואתו האחרונה שהותיר בעולמו.

היה זה ביום שישי בשבת ועד מהרה יצא מסע ההלוויה. נס פלאי עתיד להתחולל באותו היום: מסע ההלוויה יהלך מ'ציפורי' ל'בית שערים' ובדרך יעצרו המוני המלווים בשמונה עשרה תחנות שונות, במקום קיבוצם של יוֹדֵי העיירות, בכל מקום יהדהד הספד מר; אולם השמש לא תשקע. שמש בציפורי דום. לאחר שעות ארוכות יסיימו את קבורתו של רבנו הקדוש והמלווים כולם ישבו לבתיהם ויכינו צורכי שבת - ורק לאחר מכן תשקע החמה. תשקע ותמהר לזרוח, שכן שעת השחר כבר הגיע⁴.

במהלך ההלוויה מרובת הדמע, אולי לא הספיקו הכול

כלי החרס שהתנפץ: ראשות הישיבה מופרדת מתפקיד הנשיאות - הזקן שהתעקש לעמוד בראש: רבי חנינא בר חמא מאריך ימים בציפורי - דבי רבי ינאי: הישיבה בעכברא וישיבה נוספת בקיסריה - שמועות תלמודיות מועברות לבבל: לדמותה של המתיבתא הגדולה בטבריה

פרק ראשון נשיא שהוא ראש ישיבה

כדי להבין מדוע נתפסה הצוואה כמשמעותית כל כך, הבה נשוט אחורנית יותר אל גלי ההיסטוריה הקדומים. תמיד היו ישיבות בעם ישראל. ישיבה, פירושה - מקום בו יושבים והוגים בתורה. אבותינו, אבות האומה, היו יושבים בישיבה ועוסקים בתורה⁵, ואפילו במצרים הקימו בית תלמוד⁶. לאחר מכן עלו בני ישראל לארץ הקודש, בית המקדש הראשון הוקם, ובארץ ישראל רבו הישיבות, בתי המדרש בהם ישבו חכמים ותלמידיהם ועסקו בתורת השם. לאחר מכן גלו ישראל לבבל - וגם שם המשיכו לעסוק בתורה - ושוב חזרו לארצם, בבניין בית המקדש השני. וכשישבו בני ישראל על אדמתם, בימי בית המקדש השני, נוסד מעמדה של הישיבה העליונה, המתיבתא. למי שלא רגיל בארמית מדוברת, נגלה ש'מתיבתא' היא בסך הפירוש המילולי של 'ישיבה', מילה שהפכה לחלק מלשון העם שגלה בבבל.

היו ישיבות רבות, בתי מדרש מוארים, והייתה את ה'מתיבתא' - ה'מתיבתא' לא הייתה עוד ישיבה או מקום לימוד, אלא הישיבה המרכזית אליה היו נותרים תלמידי החכמים ומנחילי התורה הגדולים. שם הייתה ההלכה נקבעת ואפילו חכמי הסנהדרין היו חלק ממנה. ב'מתיבתא' עמדו השבע דרי' - שבע שורות הישיבה הראשונות בהן היו יושבים גדולי חכמי ישראל⁷. ומאחר וחכמי הדור היו מצויים במתיבתא, היו ההוראות ההלכתיות שיוצאות משם מבוררות ומקובלות במיוחד בקרב חכמי המשנה והתלמוד⁸. במשך כל השנים היה נשיא בני ישראל, ראש בני הדור, משמש גם כדמות התורנית הגבוהה ביותר - ראש ה'מתיבתא' וראש חכמי ישראל⁹. רבנו הקדוש, נשיא ישראל, שימש אפוא גם כראש ה'מתיבתא', ראש הישיבה המרכזית של העם היהודי.

משכך, מדוברת הייתה צוואתו של רבי יהודה הנשיא שציווה, לראשונה מזה דורות, להפריד בין תפקיד הנשיאות הרם לבין תפקיד ראשות המתיבתא. כשהוא מעביר את שרביט הנשיאות הרוממה לבנו הגדול, רבן גמליאל, שבכך היה לראש הסנהדרין. בעוד את תפקיד ראש הישיבה המרכזית, המתיבתא, הוא מעביר לתלמידו רבי חנינא בר חמא¹⁰.

וכאשר הופרדה הנשיאות מראשות המתיבתא, קמו עוד מחכמי ישראל, תלמידיו של רבי, והקימו מתיבתות משלהם - ישיבות מרכזיות ועתירות חכמים. לא כישויות מתחרות, חלילה, לא רוח תחרותית נשבה באותו הדור אלא רוח של הפצת התורה, כשכל אחד מהתלמידים חפץ להעביר את אשר למד מפי רבו אל תלמידיו אחריו. זו הישיבה שרבים מתלמידי החכמים שבאותו הדור, עברו בקלילות בין ישיבה לישיבה ורכשו תורה כאן וגם כאן¹¹.

קבר רבי יהודה הנשיא בבית שערים

פירות בבית שערים - מערה 20 לאחר גילוייה

פרק שני ענות וריש מתיבתא

הכתרתו של רבי חנינא כראש המתיבתא, לא התקבלה בפליאה מושלמת, שכן ידעו כולם עד כמה רבו, רבי יהודה הנשיא, העריכו והחשיבו. נוכל לראות בעיני רוחנו את יושבי השער (ה'קיפקעס' דאז) מגלגלים את הסיפור המסתובב בבית המדרש:

"...ישיבתו של רבי יוחנן הייתה אפוא הישיבה המרכזית ביותר בארץ ישראל למשך שנים רבות, עד כדי שהיו מגיעים 'נחותי ימא', תלמידי חכמים מבבל, על מנת לייבא דברי תורה והוראות הלכה מישיבת רבי יוחנן אל חכמי בבל. לשם כך היו עושים מסע מי ארוך..."

ידעתם שהקיסר אנטונינוס היה מגיע לרבי יהודה הנשיא בהיחבא כדי ללמוד ממנו תורה? כן, כן. הוא היה מגיע בדרכים נסתרות ויושב ללמוד את תורת ה' מפיו של רבנו הקדוש. איש לא נכח באותם מפגשים חשאיים, שכן כך סוכם ברורות בין רבי לבין הקיסר. וקרה פעם שאנטונינוס הגיע למפגש ומצא בחדר אדם נוסף, הלא הוא רבי חנינא בר חמא. זעף הקיסר: "וכי לא סיכמנו ששום אדם לא יהיה נוכח?" השיבו רבי: "תלמידי זה אינו אדם, כי אם מלאך אלוקים"¹².

מובן אפוא מדוע בחר בו רבנו הקדוש למלא את מקומו כריש המתיבתא.

חלפו שלושים ימים בהם העם היהודי כולו טובל באבל. הגיע הזמן לשוב אל הישיבה הגדולה ולהשיב את סדרי לימודה לכנס. חכמי הדור עוד מתקשים לעכל שמכאן ואילך לא עוד רבנו הקדוש יישב בראש אלא תלמידו הגדול רבי חנינא בר חמא.

ומסתבר שאם הם מתכוונים לראות את רבי חנינא יושב בראש, אינם מכירים דיים את ענותנותו המופלגת.

רבי חנינא סירב לקבל על שכמו את המשרה לאלתר. "חברנו רבי אָפֶס מתלמידי של רבנו הקדוש, הלא מבוגר ממני בשנים. לא אכהן כראש המתיבתא כשהוא יישב בין התלמידים. יכהן הוא, אפוא, כראש הישיבה ואם אאריך ימים ארש אותו ותתקיים צוואתו של רבנו הקדוש".

בכך עדיין לא תמהה הסאגה. זקן אחד, אף הוא מבני המתיבתא, טען שגם לו מגיע הכתר. "לא אטול ראשון את כתר התורה", ניאות הזקן לוותר, "אולם אהיה שני ואכהן תחת מי שיכהן כעת. אם רבי חנינא יוכתר כעת כראש הישיבה, אכהן אחריו; ואם רבי אפס יוכתר, אכהן לאחר פטירתו ורבי חנינא יוכתר רק לאחר פטירתו מן העולם". רבי חנינא שמע ומיהר לפייסו, בענותנות בלתי נתפסת. "תנוח דעתך", אמר לו, "אם תאריך ימים עד הסתלקותו של רבי אפס, תכהן אתה תחתיו".

חלפו כשנתיים ומחצה ורבי אפס התבקש לישיבה של מעלה¹³.

משאלתו של הזקן כבר לא הייתה רלוונטית ורבי חנינא עלה לגדולה והתמנה לשבת כראש המתיבתא הגדולה בציפורי¹⁴. רב, אף הוא מתלמידי המתיבתא, סיפר שמתחילה היה בטוח שרבי חנינא יאריך ימים על פני רבי אפס. שכן אם רבנו הקדוש גזר שרבי חנינא יכהן כריש מתיבתא, כך מוכרח להיות, כנאמר¹⁵: ותגזר אומר ויקם לך¹⁶.

שנים רבות ארכו חייו של רבי חנינא, ובעצמו התבטא בערוב ימיו שאולי זכות הוותנות שוויתר והיה מוכן אף להיות השלישי בתור לרשת את כהונת ריש המתיבתא - אחרי רבי אפס, שכיהן בפועל, והזקן שלא כיהן - היא זו שעמדה לו להאריך את ימיו ושנותיו עלי אדמות¹⁷.

בשנים הבאות ייחנה עולם התורה מכהונתו המאירה של רבי חנינא בראשות הישיבה, מאור תורתו, מקדושתו העילאית ומענותותו הנדירה. עד כמה נדירה? שמעולם לא הורה הלכה על פי עצמו, אלא על פי מה שראה אצל רבו, רבי יהודה הנשיא, שהורה בדבר זה לפחות שלוש פעמים. ותדיר היו שמועותיו של רבו - רבן של ישראל - שגורות על לשונו¹⁸.

פרק שלישי ישיבת עכברא המעטירה

בד בבד גם נפתחה המתיבתא הגדולה בעכברא אשר בגליל העליון. בראש המתיבתא עמד אחד מתלמידי

ישיבה ובית התלמוד דק"ק מצרים

שעוד יוסף חי, הצטער יעקב אבינו ע"ה על כי חשד בבנו ומאז החל לקרבו ולא זו מחבבו. זוהי גם הסיבה שדווקא יהודה הוא זה שנבחר להקים את בית התלמוד.⁴⁵ ובלי נימה חסידית, הרי אי אפשר:

שאלה מעניינת שעלתה על שולחנם של מאורי הדורות שואלת כך: הרי יוסף הצדיק חי במצרים עשרים ושתיים שנה, שם גידל את בניו לתורה ולמצוות; מה רע היה אפוא אילו היה יעקב אבינו מורה ליוסף להכשיר מקום לבית תלמוד ולהכין ישיבה עבורו ועבור בניו היורדים מצרימה. הלמאי היה צריך להקדים ולשלוח את יהודה לצורך זה.

השיב על שאלה זו כ"ק מרן אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע: יוסף הצדיק הרי לא יכול היה לפנות את כל זמנו ללימוד התורה, שכן הוא היה עסוק גם בניהולה של הממלכה המצרית. לכן העדיף יעקב אבינו להפקיד את ייסודה של הישיבה דווקא בידי של יהודה שהיה משים ימיו ולילותיו ללימוד התורה מבלי להפסיק ולהתעסק בדברים אחרים, שכן תיקבע לדורות הצורה המעולה של לימוד התורה, לימוד ללא הפסקה, לימוד רציף מבלי לפנות לשום דבר אחר. והגית בו יומם ולילה.⁴⁶

ואילו משמיה של כ"ק מרן אדמו"ר ה'שפע חיים' מצאנו זי"ע, אומרים בדרך צחות ועל פי שיטתו הדוגלת יותר בהספק של דפי תלמוד מרובים ופחות בהתעכבות ממושכת מדיי בכל סוגיה: הסימן ששלח יוסף הצדיק לאביו להוכיח שאכן עוד יוסף חי וכי הוא משנה למלך במצרים, היה האזכור של סוגיית 'עגלה ערופה', הסוגייה האחרונה אותה למד יוסף עם אביו טרם צאתו למצרים. משקיבל יעקב את הסימן, אמר - עדיף לשלוח את יהודה שילך מראש ויקים ישיבה מאשר שיוסף הצדיק ייסד את הישיבה, שכן יוסף הצדיק למד סוגיה אחת של עגלה ערופה משך עשרים ושתיים שנים...⁴⁷

הבה נסקר מעט ישיבה עתיקה שקדמה דורות לישיבות הגדולות בארץ ישראל של ימי הבית ובבבל שבין הגלויות. הלא היא הישיבה שהקים יהודה בן יעקב בשליחות אביו, יעקב שלימא, בארץ מצרים.

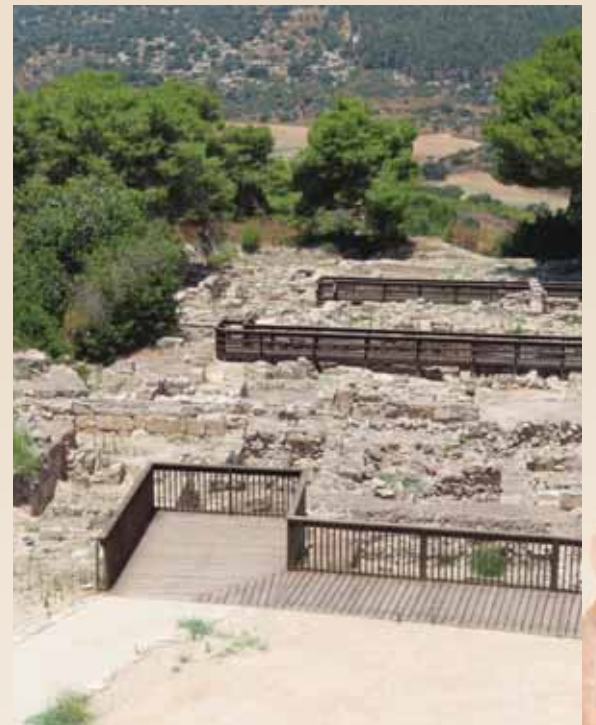
פן ייחודי בחייו של יהודה בן יעקב, הוא זה של הקמת בית תלמוד בארץ גושן כהכנה לקראת ירידת בני ישראל מצרימה. הכתוב מספר על כך: ואת יהודה שלח לפני אל יוסף, להורות לפניו גושנה, ויבואו ארצה גושן. יהודה הקדים לרדת לגושן שבמצרים לפני פמלייתו של יעקב אבינו, שכן שתי שליחויות היו בידי עליהן היה מופקד מעם אביו. האחת - להכין בית מגורים עבור הבחיר שבאבות ובניו, שבטי קה. השנייה - להורות לפניו, להכין בית תלמוד והוראה שיהיה מוכן ומזומן ללימוד התורה עם רגע בואם של יעקב ובניו למצרים, מבלי שיצטרכו להשתהות.⁴³ תיכף עם ההגעה יוכלו להרוות את צימאון נשמתם בתורה הקדושה.

מעניין לראות את שתי הסיבות שחז"ל מונים לבאר מדוע דווקא יהודה, מבין יתר השבטים, זכה לאמונו הרב של יעקב אביו שהפקידו על ייסוד בית התלמוד.

מבארים חז"ל:

לאחר שיעקב אבינו ראה עד כמה הגיעה מסירות נפשו של יהודה עבור בנימין אחיו הקטן, עד שהיה מוכן להרוג את יוסף ולהחריב את כל ארץ מצרים, החזקה והעמוסה בחרטומים, הכל בכדי להשיג את אחיו ולהשיבו אל אביו, החל הוא לחבב ביותר את יהודה וסמך ידיו עליו ועל מעשיו, שכן הבין שיהודה הוא האדם השלם והמושלם שיכול לקחת על כתפיו עול כבוד.⁴⁴

הסבר נוסף מגלה על חשד שהיה בליבו של יעקב משך כל כ"ב שנות היעלמותו של יוסף הצדיק. חשדו של יעקב אבינו ע"ה נפל על יהודה בנו, המלך השולט על האחים שידיו היו במעל. משהגיעה הבשורה המרנינה ממצרים וסיפרה על כך

השכונה היהודית העתיקה בציפורי

המופלגים של רבי יואחד מגדולי חכמי התלמוד - רבי ינאי.¹⁹ ישיבה זו תיהפך עד מהרה לאחת המתכתות הנוודות ביותר אשר תמשיך להתקיים גם שנים רבות לאחר הסתלקותו של מייסדה, רבי ינאי. המתכתתא והלימוד בה ישרדו עד דור האמוראים האחרון.²⁰ רבי ינאי שהיה עשיר גדול ורב נכסים²¹ הותיר חלק מנכסיו המניבים לטובת הישיבה, הנכסים המשיכו להניב תשואה גם שנים רבות לאחר הסתלקותו ומכאן הייתה פרנסתם של בני הישיבה שהמשיכו ללמוד בה דור אחר דור.²²

רבים היו חכמי הדור שנדרו לעכברא וישבו ללמוד מפי רבי ינאי.

התלמיד הנודע ביותר הלא הוא רבי יוחנן שזכה ללמוד אצל רבי ולאחר הסתלקותו היה לגדול תלמידי רבי ינאי.²³ רבי יוחנן, מסדר התלמוד הירושלמי, היה מרבה לצטט את רבו, רבי ינאי, ואילו רבי ינאי העריף חיבה רבה על תלמיד זה, עד שקרא עליו את המקראות²⁴: בני, אל ילוזו מעיניך.²⁵ תן לחכם ויחכם עוד.²⁶ ישמע חכם ויוסף לקח.²⁷ רבי יוחנן למד בישיבה בעכברא יחד עם ידידו ורעו, רבי שמעון בן לקיש, המכונה: ריש לקיש.

קשר נשגב זה שבין רבי יוחנן לרבי ינאי נמשך עד הלום, כאשר בישיבה של מעלה, ממשיך רבי יוחנן לשבת אצל רבי ינאי.²⁸

המתכתתא בעכברא הפיצה תורה והוראה בישראל. די לנו אם נציין שלא פחות משלושים וארבעה אמוראים, בתלמודים הבבלי והירושלמי, מצטטים דברי תורה משמו וממשתנו של רבי ינאי - כדי להבין עד כמה רב היה ההיקף התורני באותה ישיבה.²⁹

פרק רביעי מתיבתא דקיסריה

ביקרנו בציפורי של רבי ינאי ובעכברא של רבי ינאי. ועדיין יש עוד ישיבות שהקימו תלמידיה של רבי ינאי לאחר פטירתו. אחת מהן הייתה המתכתתא הגדולה בעיר קיסריה שעמדה בראשותו של רבי אושעיא³⁰, מתלמידי הגדולים של רבנו הקדוש³¹. מסופר שרבי יוחנן למד בקיסריה למשך תקופה, אצל רבי אושעיא, טרם עבר לקבוע מקומו בישיבתו של רבי ינאי.³²

פרק חמישי 80 שנות ראשות ישיבה

חלפו שנים ומתיבתא חדשה הוקמה ותפסה את המקום המרכזי ביותר בעולם הישיבות הארץ-

ימי ארוך ומפרך.³⁹

סיפור בפני עצמו הוא סיפורו של רבי שמעון בן לקיש -

רבי שמעון בן לקיש היה ראש הגנבים במחוזו ורחוק מריח של תורה. בדרך מיוחדת הצליח רבי יוחנן למשוך אותו אל חיי תורה עד שהתעלה רבי שמעון בן לקיש להיות מגדולי חכמי הדור.⁴⁰ ורבי יוחנן ראה אותו כשווה לו בגדלות התורה.⁴¹ רבי שמעון בן לקיש, שאף נשא את אחות רבי יוחנן והיה לגיסו, היה חלק מהנהגת המתכתתא הגדולה בטבריה. ואם המנהג בהיכלי הישיבות היה שמדי יום היה ריש המתכתתא מוסר שיעור בשעה מקדמת וכעבור שעות, באותו היום, חוזר על שיעורו ומחדדו בפי התלמידים; הרי שבמתכתתא הגדולה בטבריה הונהג שרבי יוחנן, ריש המתכתתא, ילמד את השיעור הראשון והבסיסי, כשאת השיעור החזרה והחידוד מסר גיסו, רבי שמעון בן לקיש.⁴²

וכך הפכה הישיבה לבית היוצר לתלמידי חכמים ולמקום ממנו מופצת התורה לכל ירכתי תבל ואף נשמרת בכרכי הבבלי והירושלמי עד לימינו אנו - - -

במהלך עריכת המאמר, נעזרתי רבות בחיבור הפנומנלי והחדש 'מבוא לתלמוד'

1. ירושלמי כלאיים ט, ג.
2. כתובות קד, א.
3. ירושלמי ברכות ג, א.
4. ירושלמי ברכות ג, 5. יומא כח, ב. 6. בראשית מו, כח.
7. דורות הראשונים ח"ה עמ' 166.
8. עיין נדה יב, ב. 9. אגרת רב שרירא גאון, נדפס בתוך מבוא לתלמוד עמ' 545.
10. עפ"י רש"י כתובות קג, ב.
11. מבוא לתלמוד, עמ' 78.
12. עבודה זרה י, ב עפ"י פירוש רבנו חננאל.
13. עפ"י שיטת התוספות, עירובין סה, ב בד"ה ריש לקיש.
14. כתובות קג, ב.
15. איוב כב, כח.
16. שם.
17. ירושלמי תענית ד, ב.
18. ירושלמי, נדה ב, ז.
19. דורות הראשונים ח"ה עמ' 273 ועי' ירושלמי עירובין ה, ד.
20. ראה ירושלמי מעשרות ב, א; שבת ת, א.
21. עי' בבא בתרא יד, א.
22. דורות הראשונים ח"ה עמ' 275-274.
23. תולדות תנאים ואמוראים, ערך רבי ינאי.
24. כלאים ת, א.
25. משלי ג, כא.
26. שם ט, ט.
27. שם א, ה.
28. בבא מציעא פה, ב.
29. מבוא לתלמוד, עמ' 293.
30. ירושלמי תרומות י, ב.
31. רמב"ם, הקדמה לספר יד החזקה.
32. סדר הקבלה למאירי, עמ' 108.
33. חולין קלז, ב.
34. אגרת רב שרירא גאון, נדפס בעמ' 547 מ'מבוא לתלמוד'.
35. דורות הראשונים ח"ה עמ' 310.
36. תולדות תנאים ואמוראים.
37. הרמב"ם, בהקדמת היד החזקה.
38. מבוא לתלמוד עמ' 269.
39. שם.
40. בבא מציעא פד, א; מדרש הגדול בראשית מח, טו.
41. ראה כתובות נד, ב וברש"י ד"ה שכנגדי.
42. עי' בבא קמא קיז, א.
43. בראשית רבה; רש"י.
44. יפ"ת תקיד, ביאור דומה נאמר ע"י הרה"ק ה'תפארת שלמה' מרדומסק זי"ע.
45. תנחומא.
46. ליקוטי שיחות, ח"ג עמ' 872.
47. מפי השמועה.

אמרי שפר על הפרשה

יעקב שלמה שיינברג

סיפור קבורת הרבי מלובלין סמוך לציון הרבי ר' שלום שכנא זצ"ל

תנו לי אחוזת קבר עמכם וגו' (כג, ד)

מסופר שבתשעה באב שנת תקע"ה בעת פטירת מרן הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע, הייתה מריבה בין החסידים ובין הקהילה וחברה קדישא בדבר הקרקע, כי היו אז מתנגדים נגד דרכי החסידים. אזי הלך תלמידו הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע ועשה

אמרי לרוש

חידושי הבחור מפרעשבורג

ויהי הוא טרם פלג לדבר והנה רבקה יצאת וגו' וַכִּדָּה עַל שְׁכֵמָה (כד, טו)

שני דברים אמר רבנו [הרה"ק רבי שלום מקאמינקא] זצ"ל בשם 'בחור מפרעשבורג', אחד דבר צח ופשוט, והשני חריף. הדבר הראשון הוא: "בפרשת חיי שרה כתוב שרבקה יצאה לשאוב מים וַכִּדָּה עַל שְׁכֵמָה, וקשה הרי רבקה הייתה אז רק בת ג' שנים, והאיך הייתה יכולה לשאת על שכמה משא כבד ככד? והתירוץ בזה, דלא כתוב בתורה 'וכד על שכמה' שמשמעו הוא כד גדול, אלא 'כדה' כתיב, היינו כד כזה שיהיה מתאים אליה לפי גודלה וכוחה, ובאמת היה זה כד קטן".

והדבר החריף הוא: "כתוב בספר איוב, ואשנתו אמרה אליך 'ברך אלקים' וכו' והוא אמר לה 'כאחת הנבלות תדברי' וכו'. וצריך להבין: במה נחלקו איוב ואשתו, שהיא רצתה שיקלל והוא מיאן בדבר. ואפשר לומר דפליגי כפלוגתת האמוראים (ב"ב טו). דחד ס"ל דאיוב לא היה ולא נברא, וחד ס"ל דבאמת כן היה. ובזה הייתה פלוגתתם גם כן, דאשת איוב סברה דכל המעשה של איוב לא היה ולא נברא, ולכך אמרה לו שיקלל ואין לו מה לפחד, דהלא בין כך ובין כך לא היה ולא נברא כל המעשה הזה, אבל איוב סבר כמ"ד שבאמת היה כן, ולכך לא רצה לקלל משום שפחד לנפשו".

"אוהב שלום" (עמ' קל)

אמרי פלא

עדות אישית מתוככי אושוויץ - מי שאיבד תקווה לא ניצל...

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה (כג, א)

ידוע מה שאמר הרה"ק רבי שמעון מיערסלוב זצ"ל, דהסיבה שזכה להאריך ימים (נפטר זקן ושבע ימים), כי לא היה מהרהר מעולם אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא, דהיה ירא שאם יהיה לו קושיות על הנהגת הבורא, יאמרו לו 'שמעון' עלה השמיימה ותראה שהכול הוא לטובתך, וכיון שלא רציתי לעלות השמיימה לא הקשיתי כלה עכ"ד.

ובזה פירש הגה"צ רבי צבי הירש מייזליש אבד"ק ווייצען הפסוק בריש פרשתנו "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה" ופירש רש"י: "שני חיי שרה - כולן שווים לטובה". היינו שקיבלה הכול לטובה. וזהו שאמרו (שם)

עצמו כמתנגד, ודיבר על הרבי בפניהם, וכשומעם כן ביררו אותו ביחד עם ראש הברזל הגאון מו"ה עזריאל אבד"ק לובלין, אשר המה יבחרו לו קבר. הם הלכו על הבית החיים, והראפשיצער היה לו מרא (את חפירה) בידו, והלך אתו לכל המכובדים הקבורים שם, ושאל את הרב מלובלין, האם פה אחצוב, וכמובן שכעס עליו הרב מלובלין.

עד שבא בסמוך לקברו של הגה"ק רבי שכנא מלובלין זי"ע (י"ד א' כסלו) ושאלו האם פה, והרב לא ידע איזו קבר היא שם, וכי שם קברו את הרבי ר' שכנא, והסכים לקבורו שם. מהרה חפר הרה"ק מראפשיץ זי"ע, ולאחר איזה רגעים ראה הרב מלובלין כי המקום הוא גדול ומהולל, ורצה הרב לחזור בו, אך הרה"ק מראפשיץ לא אבה לילך משם וחפר במהירות ובכוח, ואמר כי ימסור נפשו וחייו בשביל זה. כי ידע הרה"ק מראפשיץ כי תמיד בכל עת צרה שלא תבוא, ציווה הרבי הקדוש מלובלין זי"ע לילך על קברו של הרבי ר' שכנא, באומרו כי כולם כבר הלכו לארץ הקודש והוא לבדו שוכן שם להגן על העיר משריפות ועוד כנוודע.

ובספר "שיח שרפי קודש" מוסיף בזה: ושעתי טעם על מה שאמר הרבי מלובלין שכל הגדולים שנקברו בלובלין המה כבר בארץ ישראל חוץ מרבי ר' שכנא שהוא עדיין רב שם, כי המנהג שמה בעת קבורת הרב אומרים החברה קדושה שמסלקין אותו מהרבנות ומבטלין את כתב הרבנות, אך אצל הרבי ר' שכנא שכחו מלבטל הכתב-רבנות, על כן הוא עדיין רב בלובלין.

"נפלאות הרבי מלובלין" (אותו מו וראה שם עוד באות סט בנוסח אחר)

במדרש הדא הוא דכתיב "יודע ה' ימי תמימים" - מי שיודע השם, דהיינו שמאמין שהקב"ה יודע הכול, "מי תמימים", זה הוא הגורם אריכות ימים של אנשים תמימים, שמקיימים 'תמים תהיה עם ה' אלקיך'.

ומעיד (בספרו "זר זהב" בפרשתנו) הגה"צ אבד"ק ווייצען: "והייתי רגיל באושוויץ (במחנות ההשמדה הנוראים במלחמת העולם השנייה) לפרש הפסוק (תהלים א) "כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד", דעיקר הוא להתחזק בביטחון בהשם יתברך ולהאמין שהכול בהשגחתו יתברך שמו, ואף שאין לנו שום השגה בגודל הסתרת פנים ואין אנו יודעים ומבינים כלל מה זה ועל מה זה, עם כל זאת צריכים לחזק בזה שהקב"ה יודע הכול, ומסתמא צריך להיות כן.

וממשיך בעדות אישית: "וראינו הרבה פעמים באושוויץ שמי שנפל ממידת הביטחון ואמר שאנחנו אבודים ולא נצא עוד משם בחיים ח", לא היה לו סוף טוב רח"ל..."

ובזה פירשתי "כי יודע השם" - שהקב"ה יודע הכול, הוא "דרך צדיקים", שאף אם הם אינם יודעים ומשיגים, אבל דרכם להאמין שה' יודע הכול, אכן "דרך רשעים" הוא לומר "תאבד" שאנחנו אבודים ח"ו".

"זר זהב" (הגר"צ מייזליש אב"ד ווייצען) - בפרשתנו

זופרא דזופרא

אכול מעט מן המגדנות, ושוב תדבר את אשר בלבבך

לא אוכל עד אם דברתי דברי (כד לג)

הרה"ק רבי שמואל מקאריב זצ"ל שלח את תלמידו הרה"ק ר' נח מקאריב זצ"ל [בעמח"ס 'קב חן'] אל הרה"ק ר' ישעיה מפשעדיבורא זצ"ל, להציע לפניו שידוך לאחד מבני ביתו.

כיבדו הרה"ק ר' ישעיה במגדנות, אמר לו רבי נח, הלא בעת שבא אליעזר בשליחות אברהם אבינו, להציע שידוך לבתואל עבור בתו, אמר 'לא אוכל עד אם דברתי דברי' (בראשית כד לג), הרי שאין לאכול מקודם.

ענהו הרה"ק ר' ישעיה בצחות לשונו, אצל אליעזר כתוב אצלו (רש"י כד, מב) היום יצאתי והיום באתי שהייתה לו קפיצת הדרך, נמצא שלא עבר זמן רב מאז שאכל בביתו, ועל כן היה יכול לומר לא אוכל, אולם אתה שנסעת אלי דרך שלושת ימים, וזה כמה זמן שלא טעמת מאומה עד בואך אלי, לכן אכול מעט מן המגדנות, ושוב תדבר את אשר בלבבך.

"דברות חיים" - בפרשתנו

להתענג בתענוגים

שביבי חיזוק ואמונה באספקלריה אקטואלית

יוסף מאיר האס

מפגש אקראי בתחנת דלק בפאתי ניו-יורק מצית את הקשרים הכבויים ומוביל למהפך רוחני אדיר בכוחה של מילה טובה

הנתונים שעלו על השולחן של הנהלת הישיבה היו ברורים: המצב הכלכלי בכי רע, המשכורות לא משולמות, ספקי המזון מאבדים סבלנות, נדרשת תוכנית חירום להצלת הישיבה. שמע ראש הישיבה את המצב לאשורו ונענה על אתר לפעול ולעשות, ובחלוף כמה ימים כבר ישב על המטוס, בדרכו לנדיבי עם.

בהיותו בחו"ל, הוצמד לו נהג שייקח אותו ממקום למקום, מביתו של גביר אחד למשנהו. באחד הימים החמים והלוהטים, בהיותם על אם הדרך החליטו הנהג וראש הישיבה לסטות מהמסלול ולהיכנס לתחנת דלק סמוכה, לרכוש מי-שתייה מרווי צימאון ומחיי נפש. הם נכנסו לתחנת הדלק ומיד בגישתם אל הדלפק, המוכר כמו קפא על מקומו.

היה זה נער צעיר לימים, שפשוט עמד והביט בדמותו של ראש הישיבה במשך שניות ארוכות, ונאלם דום מרוב הלם והפתעה. ראש הישיבה הבין מיד שמשוהו אינו כשורה, וכשהבחין כי הנער מחוויר ומסמיק חליפות, לחץ את ידו ושאל: "אמור לי, אנו מכירים מאיזה מקום? האם נפגשנו פעם?" הנער

ההמום, חייך במבוכה והנהג בראשו. "האם ראש הישיבה לא מכירני? הלא אני שמעון א., למדתי אצלכם בישיבה..."

"מה?" נחרד ראש הישיבה, "שמעון הצדיק?! שמעון שלנו?! איך הגעת לכאן? כמה שאני מתגעגע אליך, לשמוע את הערותיך המחכימות... הלא אני זוכר את התמדתך לשם ולתפארת, כיצד הגית בסוגיות הנלמדות בהתמדה ובכישרון כה רב, בעיון ובהעמקה. איך עולם התורה יפסיד ראש ישיבה כמוך?! לשמע הדברים, פרץ הבחור בבכי נסער. "האומנם?" - שאל לפתע, "האם ראש הישיבה מתכוון למה שהוא אומר? הלא זו הפעם הראשונה שאני שומע את זה!"

"לא ייתכן!" - נשא ראש הישיבה את ידיו לצדדים. "הלא הייתי בטוח בכך, ואם לא אמרתי את זה עד עכשיו - זו טעות שלי! הלא במחברת שלי על מסכת פסחים, רשומות בשמך שתי קושיות שאתה שאלת, למען אזכור כי אלו פנינים מפך המאיר, וכדי שבעתיד - כשכוכבך יורח בשמי עולם התורה, יונצח למזכרת שאתה תלמידי! הלא אתה ראש ישיבה מבריק בפוטנציאל!"

כששמע הבחור את הדברים המה לבו והדמעות שבו לעיניו, זולגות ללא הרף. ראש הישיבה לחץ את ידו בחום ושב על הדברים, מתאר בפניו את הקושיות אותן שאל הבחור, באיזו סוגיא הן עוסקות ומתי נשאלו בדיוק... הבחור התרגש עד כלות הנפש, ולפתע פרצה מליבו זעקת - שאלה: "רגע, וזה נגמר? עכשיו כבר מאוחר מדי? הפוטנציאל שלך? - שאל מעומק לבו, כשגחלת של תקווה ניצתת בשולי קולו.

"מה פתאום?! - קבע ראש הישיבה מיד, "מי שהוא פוטנציאל של ראש ישיבה - הוא פוטנציאל כזה לנצח! לא מאוחר עדיין, ממש לא! אתה יכול לשוב אלינו ולהתקבל באהבה, הקושיות הגאוניות שלך עדיין ממתניות לתירוץ גאוניים לא פחות..." כששמע הבחור את הדברים, גאה לבו באושר, ועד מהרה קיבל החלטת אמיצה.

שבועיים אחר-כך התדפק בדלתו של ראש הישיבה, שקיבלו בחביבות ובשמחה יתירה, וראשית - הוציא את המחברת ההיא של מסכת פסחים, והוכיח לו כי אכן כן, קושיותיו רשומות בשמו לנצח. לימים, כאשר אותו בחור אכן קם והפך למרביץ תורה מוכר, סיפר ראש הישיבה את הדברים בכינוס מחנכים של ארגון 'לב שומע', בו השתתף גם הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א, מפיו הובא הסיפור במלואו בגיליון 'פניני פרשת השבוע', וללמדנו בא: מילה אחת! כמה כוח יש בה, איזו עוצמה. כמו כור אטומי אדיר, יכולה מילה אחת להחיות נפשות, לשנות סדרי עולם. נקל לשער כמה תועלת הייתה אילו היו המילים הטובות הללו נאמרות מראש, חוסכות מהבחור מסע נודדים ומבוכה ברחבי תבל.

מדהים לגלות כמה פעלו כשנאמרו, לאיזו מהפיכה הובילו.

בראש מערכות השמיטה

כש"ת הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א גאב"ד קוממיות-ירושלים
בשיחה מיוחדת ומרוממת ל'המבשר' במלאות עשור לפטירת אחיו הגדול
הגה"צ רבי מנחם מענדיל מנדלזון זצ"ל גאב"ד קוממיות
על עמדו בראש מערכות השמיטה
יומא דהילולא - כ"ז בחשוון תשע"ב-תשפ"ב

עשור
להסתלקותו

שהתקין רבה הראשון הגר"ב מנדלזון זצוק"ל, שבכל שנת השמיטה, בליל שבת קודש לאחר סיום שירת 'לכה דודי', מזמרים את פיוט 'בר יוחאי', במשך כל השנה, כי בזכות התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, אשר עליו נאמר 'כי לא תשכח מפני זרעו' (סופי תיבות 'יוחאי') נזכה גם שמצוות השמיטה לא תישכח לדורי דורות.

אנשי קוממיות יזכרו לעד את השמחה ונהרת האנפין ששררה על רבה ומאורה הבלתי נשכח הגאון הצדיק רבי מנחם מענדיל מנדלזון זצ"ל, עת שהיה מזמר בליל שבתות של השמיטה את ניגון 'בר יוחאי' בהתרגשות בכל פעם מחדש, כשעל פניו היה אפשר לראות כמה השמיטה אופפת את כל מהותו וישותו כממשיך דרכו של אביו הגדול. ואכן היה הגרמ"מ מנדלזון מגדולי העושים להחדרת עניין מצוות התלויות בארץ ועמד בראש מפעל 'קרן השביעית' - המרכז הארצי לחקלאים שומרי שמיטה.

מאות חקלאים, עובדי אדמה, מהמושב קוממיות ומכל האזורים הסמוכים, גיבורי כוח עושי דברו, שותפים במערכות קודשיה על משמר הדת, השמיטה

הגדיל תורה. דמותו של רבינו

זה כבר שנות דור שהשם 'מנדלזון' נקשר בעבותות לכל מה שקשור לשנת השמיטה. מאז יצא שמו וטבעו בעולם של הגאון הצדיק רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל, כמי שעומד על הפקודים בראש המערכה לשמירת השמיטה באדמות ארץ הקודש, לא פסקה ישיבה של שמיטה ממנו ומבני משפחתו המורחבת, עד כי בנוסף לשלל מעלותיהם הנרחבות של בני משפחת מנדלזון הענפה בתורה ובחסידות, במידות טובות ובכח שם טוב העולה על גביהם, שם משפחתם נחשב לחלק בלתי נפרד ממצוות שמיטה, בפרט עת קרבה שנת השבע.

הפצת השמיטה בארץ ישראל, מסורת היא לרבני קוממיות. תחילתה מאז הפיץ הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל את דבר השמיטה יחד עם ידידו ורעו מרן ה'חזון איש' זי"ע, ומאז הכול היסטוריה הנמשכת עד ימינו ביתר עוז ושאת, מדי שמיטה בשמיטה. בשיחתנו עם בן-זקוניו, הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א גאב"ד קוממיות-ירושלים, לקראת מלאות עשור לפטירתו של אחיו הגדול הגה"צ רבי מנחם מענדיל מנדלזון זצ"ל גאב"ד קוממיות, הוא מזכיר בהרחבה עד כמה פעל אחיו משך עשרות שנים ללא לאות, להחדרת מצוות השמיטה בקרב מאות החקלאים של ארץ ישראל, בראותו בכך שליחות קודש ואחריות כבדה המוטלת על כתפיו, להביא בכל שמיטה כמה שיותר חלקות אדמה שבעליהן ישבתו משך כל השנה.

"אבי מורי זצוק"ל היה רגיל לומר, שח לנו הגרי"י מנדלזון שליט"א בנעימתו, "כי הנה נפסק בשולחן ערוך שכאשר מקדשים על היין יש לכסות את הפת, שלא תראה הפת בושטה. בסימן תרצ"ג נפסק להלכה, שאפילו שבהבדלה אין אפשרות להבדיל על הפת, מכל מקום יש לכסות את הפת שלא תראה בושטה. על-כך היה אבי אומר, שאם אנו מצווים לשמור ולהיזהר כל-כך שהפת לא תראה בושטה, כמה עלינו להיזהר ולהשמר שאדמותיה של ארץ הקודש לא יראו את בושטן, כאשר חלילה לא שומרים בהן שמיטה".

במשך ל"ג שנות הנהגתו בכתר הרבנות בקוממיות, המשיך הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל בעוז וביד רמה את דרכו הקדושה של אביו הגדול נזר הרבנים הגר"ב מנדלזון זצוק"ל גאב"ד קוממיות, בביצור ובחיזוק חומות הדת ללא פשרות, ובייחוד בהתמסרותו הרבה ללא שיוך למען חיזוק והפצת מצוות השביעית ומצוות התלויות בארץ, אלו נטועים היו בנפשו ובגופו בקשר בל ינותק, וזכה לראות בחייו את פירות ההשקעה הברוכה - משאת נפשו, בהצטרפות אלפי חקלאים גיבורי כוח למעגל שומרי השביעית כהלכתה.

בשורות הבאות נעמיד אלומות אור לפעילותו הנמרצת של הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל לחיזוקה וביסוסה

"...בייחוד בהתמסרותו הרבה ללא שיוך למען חיזוק והפצת מצוות השביעית ומצוות התלויות בארץ, אלו נטועים היו בנפשו ובגופו בקשר בל ינותק, וזכה לראות בחייו את פירות ההשקעה הברוכה - משאת נפשו, בהצטרפות אלפי חקלאים גיבורי כוח למעגל שומרי השביעית כהלכתה..."

וכלל מצוות התלויות בארץ, ראו בדמותו הייחודית כמי ששימש להם כאביהם הרוחני ומורה דרכם בכל תהליכותיהם ומעשיהם.

איש מורם מעם היה רבה של קוממיות, כאשר פעל במסירות נאמנה להעמיד את הדת על תילה, בניהול עדת הקודש ביישוב החרדי קוממיות על ערכי התורה והיראה מתוך אהבה רחמיאית והתמסרות לכל דבר שבקדושה, בהמשיכו בעוז ובגאון את מסורת הקודש שהנהיג אביו גאב"ד קוממיות הגה"צ המפורסם רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל, בהשתתף יסודות היישוב על עיקרי ההלכה הצרופה תוך עמידה על כל קוצו של יו"ד בכל פרט בדקדוקי וחומרות ההלכה.

אחיו הגרי"י מנדלזון שליט"א מספר לנו בהרחבה עד כמה פעל אחיו הגדול במסירות נפש להגדיל את מספרם של מקדשי שמו באהבה - אותם אלפי גיבורי הכוח עושי דברו שהכריזו קבל עולם ומלואו על נאמנותם לבוראם ויצרם בהשבתת שדותיהם בשנה

של מצוות השמיטה בשדות ארצנו הקדושה, כפי ששמענו מפי אחיו הצעיר הגרי"י מנדלזון שליט"א ועוד תלמידים וקרובים שהסתופפו בצילו וליוו את מעשיו הטובים לאורך הימים והשנים. אין ספק כי מה שאנו רואים כיום בשנת השמיטה הנוכחית - תשפ"ב, מאות רבות של חקלאים מכל רחבי הארץ השומרים שמיטה ומקדשים שם שמים ברבים למרות הניסיונות והקשיים, חלק גדול מכך נזקף בוודאות לזכות רבה של קוממיות, שזכה להמשיך בעוז ובגאון את מורשתו הטהורה של אביו ולשאת את דגל השמיטה בקדושה של מעלה.

לא תישכח מפני זרעו

מנהג מיוחד נהוג עד היום במושב קוממיות,

קרבת שנת השבע. הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל בשיח התייעצות עם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בענייני שביעית

בפלפולי אורייתא עם כ"ק מרן אדמו"ר מ'שומרי אמונים' זצוק"ל

עם מקדשי שביעי. הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל בכנס מגבית לטובת 'קרן השביעית', עם יבלחט"א כ"ק אדמו"ר רבי דוד אביחצירה שליט"א

עשורים ויותר, התרחבה הפעילות לבלי הכר ואף הכפילה ושילשה את עצמה, שבעתיים כאור הבוקר".

מקווה לא, שמיטה כן!

בראיון מיוחד שהתקיים עם הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל בשנת תש"ס, גולל בהרחבה רבה של קוממיות את השתלשלות העניינים וקורות העיתים, עת הועבר אליי שרביט הזהב לעמוד בראש מערכתיה של מצוות השמיטה בדורנו, אחרי הסתלקות אביו הגדול הגה"צ רבי בנימין זצוק"ל. "בשנת תשל"ג הפך אבי מורי את השמיטה מנחלה של יחידים, של יישובים אגודאים, לנחלת כלל ישראל, אבל בלי מסירות נפש, בלי רוח של קדושה, בלי התלהבות וזריות, זה לא היה הולך. היינו פועלים יחד ביום ובלילה, שמחנו מאוד כשגילינו יהודים בעלי אמונה שהפקירו את השדות ושמרו שמיטה כהלכתה.

"לקראת שנת תש"מ כבר התמסד 'המרכז הארצי לחקלאים שומרי שביעית', זוהי קבוצה נפלאה שבסייעתא דשמיא הם כולם חקלאים שמדברים בשפתם של החקלאים. זה היה כמחצית השנה לפני שאבי הסתלק באייר תשל"ט, ערב שנת השמיטה, כמה סמלי. ואמנם, בשנת השמיטה של תש"מ, גדל היקף שומרי השביעית בכל רחבי הארץ בתנופה עצומה".

כשנשאל הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל על ההצלחה הגדולה שנושמה כבר בשנת השמיטה הראשונה להנהגתה, שנת תש"מ, סיפר דברים כהווייתם: "בשנת תש"מ נערכה אסיפה במלון ויז'ניץ בבני-ברק. הייתה שם נציגות של כל החקלאים בארץ, מאות חקלאים נטלו בה חלק. ישב שם גם שר החקלאות דאז, נחמקין, איש מפא"ש. אמרתי בדבריי, שחזר הגה"צ רבי מנחם מענדל זצ"ל, 'שיש לנו משימה שכל יישוב שיש בו מקווה היא שומר שמיטה; בית ננסת אינו מספיק, כי בהרבה קיבוצים יש בית ננסת'. כשסיימתי לשאת את דבריי, קיבלתי להפתעתי פתק: 'אנחנו יישוב שאין בו מקווה, אבל יש בו חמישה שומרי שמיטה'... כמוכן שמדובר היה בבעלי תשובה שהשתמשו במקווה שביישוב הסמוך. לא היססתי והעברתי את הפתק לשר החקלאות שיראה עד כמה חשובה היא מצוות השמיטה גם אצל כאלו הרחוקים עדיין מהתכלית הרצויה".

בדבריו המאלפים באותו רגע, הביע הגרמ"מ מנדלזון את חשיבותה של ההכנה דרבה של החקלאים לקראת השבת שדויתיהם בשנת השמיטה. "בלתי אפשרי לשמור שמיטה בלי הכנה! חקלאי פיקח, בעל משק חלב רציני, אינו יכול להתכונן לשמיטה בערב שבת בין השמשות ולשמור שמיטה. אנשי העיר חייבים להבין שעל החקלאי להתחיל להשקיע הרבה לפני שמגיעה שנת השבע. הוא צריך לתכנן את מרכז המזון כבר תקופה ארוכה לפני-כן, לזרוע את שדותיו ועוד מועד כדי שהקציר האחרון יהיה עוד לפני ראש השנה. בתוך השמיטה מתעוררות בעיות שונות עם שמירתו של השדה והוא מוקף עם כל-כך הרבה בעיות כלכליות ודאגות עתידיות הלוחצות עליו יום-יום.

"כל זאת עוד לפני שנגענו בלחצים הכבדים מצידם של השכנים. כשהחקלאי דנו מחליט לשמור שמיטה, הוא עושה זאת במסירות נפש של ממש, כמו אדם שסוגר את חנותו הממוקמת ברחוב מרכזי בעיר גדולה. ולא בשביל כשכולם סוגרים. כשכולם סוגרים

בפעולותיו החובקות והכבירות לא נח ולא שקט לשמירת הארץ על פי התורה, עד כי לא ניתן לתאר את גורלה של שנת השמיטה בארה"ק ללא חזונו ומסירות נפשו. יחיד ומיוחד היה בכל הנוגע למצוות התלויות בארץ. הוא הגבר הוקם על - עולה של שבת הארץ ושמירת המצוות התלויות בו ללא פשרות. עושה ומעשה היה בקרב אחריו בני ישראל ומלהיב לבם לקיום מצוות השמיטה בהידור במסירות נפש ללא לילאית. בראותו בכך את המפתח לגאולה ממנה לא הסיח דעתו כל ימיו. גדולי הדור ראו בו סמכות ראשונה במעלה בכל הקשור למצוות התלויות בארץ, והיו מפנים אליו את אשר עולה היה על שולחנם בנושאים אלו.

הפריצה הגדולה אירעה בשנת השמיטה תשל"ג, או-אז נפריצה החומה בידי של גאב"ד קוממיות הגר"מ מנדלזון זצוק"ל, אשר בחזונו ביקש לצרף את כל כלל ישראל למצוות שמיטה. ביקש ועלתה בידו. הוא הרחיב את מעגל המקבלים ומעגל הנותנים, ו'בימינו נפריצה הארץ'. אסיפה גדולה נקראה בידי 'אגודת ישראל' בתל-אביב ומשם יצאה הבשורה לכל ערי השדה: בואו והצטרפו לגיבורי כוח עושי דברו.

עד לאותו מעמד היה קהל היעד של 'קרן השביעית' בעיקר החקלאים החרדים. רבי בנימין מנדלזון חידש שניתן לדבר על אזניהם של העם שבשדות ולהשפיע עליהם לקיים את שביתת הארץ. אמנם, לא קל לחקלאי לראות את שדהו מעלה חרולים וקמשונים, אך זיקתם של אותם יהודים שהיו רובם עולי ארצות הזמורה, למסורת ולדת, נתנה את הפתח להצטרף ללגיננו של מלך. לשם כך הקים במשותף את 'המרכז הארצי לחקלאים שומרי שביעית'. הארגון נטל על עצמו משימה מרכזית, להחדיר בקרב אלפי החקלאים את ההכרה בחשיבות קיום המצוה, לפשוטו וכמשמעו של התורה. דהיינו, להשביט כל שדה וכרם ללא שום התחמקות והיתר מכירה למיניהם. פעילי המרכז עמלים בכל שנת השמיטה להביא את דבר ד' לעוד ועוד חקלאים. הפעילות מתמקדת בהסברה, הדרכה וכן סבסוד למשפחות ששבתות הקרקע, זוהי למעשה קיצוץ מקור מחייתם. גיבורי כוח, קוראים להם חז"ל, ואכן בגבורתם הם מחוללים נפלאות רבות בקרב חקלאי הארץ.

כל זאת מספר לנו הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א בכדי לשבר את האוזן להבין ולהשכיל את גודל המעמסה שהוטלה על אחיו הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל תיכף עם הסתלקות אביו הגדול לקראת סופה של השנה הששית והגעתה של שנת השמיטה תש"מ. "היה זה פרויקט אדיר וגדול-ממדים שהחל כאמור להתבשל ולהתפתח בשנת השמיטה הקודמת - תשל"ג, ועתה היה צורך להרחיבו ולפתחו שהנה וכהנה כדי שיבואו ויצטרפו עוד ועוד חקלאים לשמירת מצוות השמיטה לצד גיוסם של עוד ועוד אלפי יהודים שיתמכו בשומרי השביעית ויהיו שותפים איתם בהשבתת הקרקעות".

"לא הייתה זו מלאכה קלה שהגיעה בנקל והוכנה מאליה, משחזר הגרי"מ מנדלזון בשיחתו עמנו, 'אחי זצ"ל היה צריך להתמודד באחת עם השליחות הכבדה והאחריות הגדולה, להמשיך לתהילה ולתפארת את דרכו הסלולה של אבי זצוק"ל שהיה ראש וראשון לכל קודשי השמיטה ומצוות שביעית, אבל בסייעתא דשמיא מיוחדת שליוותה אותו בכל שעל וצעד לאורך הימים והשנים, זכה אחי זצ"ל להעמיד את הדת על תילה בכלילת יופי והדר, ובימי עמידתו בראש 'קרן השביעית' משך שלושה

השביעית, בקיום מצוות שביעית כהלכתה על פי הצו האלוקי ו'שבתה הארץ שבת לה' כי לי כל הארץ', בהיותו חביבם ואיש אמונם של מרנן ורבנן גדולי וצדיקי הדור זצוק"ל, אשר סמכו על ידי האמונות בשמירה על יסודות ההלכה והרבנות כמסורה מדור דור.

"כל השנים עמד אחי זצ"ל לימין אבי הגדול הגה"צ רבי בנימין זצוק"ל והרבה לפעול על ידו בהרחבת מעגלי הקדושה וביסוס יסודות ועקרונות ההלכה בכל תחומי הכשרות ביישוב קוממיות ובנושאי מצוות התלויות בארץ, בעשותו רבות להאדיר ולפרסם את הערך הנעלה של קיום מצוות שמיטה כהלכתה ללא פשרות. לאחר פטירתו של אבי זצוק"ל ביום כ"ד לחודש אייר שנת תשל"ט, התעטר בכתר ההנהגה לכהן כרב וגאב"ד קוממיות, ומיד החל בפעילות מסועפת בהתארגנות והיערכות לקראת שנת השמיטה שהתחילה לאחר מספר חדשים בשנת תש"מ, בהרחיבו בפעלים להעמיד את ענייני השבתת הארץ כהלכתה בלי שום קולות חלילה, והחמיר על יסודות ודקדוקי ההלכה כפי שנקבעו על ידי אבי זצוק"ל בהדרכתו בקודש של מרן בעל ה'חזון איש' זצוק"ל".

עוד מספר הגרי"מ מנדלזון שליט"א: "זכה אחי זצ"ל ועמד בראש 'קרן השביעית' במשך ארבע שמיטות בתקופת כהונתו כגאב"ד היישוב קוממיות, בה ודרכה עשה גדולות ונצורות להרחיב את מעגל שומרי השמיטה בחבני ארצנו הקדושה, כאשר הייתה לו השפעה רבה על אלפי חקלאים ששמעו לקולו וציינו להוראותיו בדחילו ורחימו. לשם כך אף כיתת את רגליו לכל קצווי תבל לגייס כספים עבור המפעל האדיר של 'המרכז הארצי לחקלאים שומרי שמיטה' ובכל מקום בואו ולהיב את ההמונים להצטרף ללגיננו של מלך ולסייע בעד החקלאים העומדים בניסיון הקשה ומשביית את שדותיהם במשך שנה תמימה".

אין ספק כי בתקופתו עדינה רבה למצוות שמיטת הארץ, כאשר בד בבד עם פעילותו לגיוס הכספים והעמידה לימין גיבורי הכוח עושי דברו יתברך שמו, אף הקדים שרת כוללים ללומדי שביעית, בהם מסר שיעורי תמידים סדרם בהלכות שמיטה והמצוות התלויות בארץ, כשאת שיעורו הקבוע בימי שלישי בבית הכנסת המרכזי של קוממיות ב'מנחת חינוך', היה מחליף בשיעור קבוע בספר הרמב"ם הלכות שמיטה ויובלות, לפני חברים מקשיבים מחקלאי המושב וסביבתו שבאו לשמוע את תורתו הבהירה.

ארבע שמיטות בראש המערכה

בדברי הימים של קיום מצוות שמיטה בארץ ישראל, ייחקה לעד שמו וזכרו של הגאון הצדיק רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל, הוא הגבר הוקם עול מצוות שמיטה במסירות נפש עילאית כשעמד כצור חלמיש למען יקיימו החקלאים את מצוות שמיטה בכל מצוותיה פרטותיה ודקדוקיה, ולא יסתמכו על שום היתר כלשהוא. כיהושע בן גמלא בשעתו, עבר מיישוב ליישוב ומשדה לשדה, הצליח לרתום חקלאים רבים למען מצוות הארץ ואף עמד בראש הקמת 'קרן השביעית', ונחלץ חושים לסייע לחקלאים לעבור את שנת השביעית בקלות ובגבורה, מול הקשיים והניסיונות שהיו מנת חלקם לאורך השנה.

דבר השמיטה. הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל נושא דברים בכנס חיזוק לחקלאים באופקים, עם חברי ורבני בד"ץ העדה החרדית, מרנן ה'מנחת יצחק', הגאב"ד הגרמ"א פריינד, הגרא"ד הורוויץ אב"ד שטראסבורג וכ"ק מרן אדמו"ר מהר"ם דושינסקיא זצוק"ל

זו כבר לא כל-כך בעיה. ביישוב קוממיות וביישובים נוספים שומרי שמיטה, אפשר לומר שיש גם לחץ חברתי מסוים להיות כמו כולם ולשמור שמיטה, אולם ביישובים אחרים שאין בהם שומרי שמיטה כי אם בודדים ממש, הניסיון והקושי כפול ומכופל ביותר, כאשר עלינו מוטלת הזכות והחובה לתמוך ולעודד את אותם חקלאים גיבורי כוח ואנשי אמת, שעוזבים הכול ומקדישים את עצמם לקיום המצווה בשלמות ובתמימות, מתוך אמונה טהורה בד' ובתורתו".

גיבורי כוח' כפשוטו

את שיחתנו המיוחדת עם הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א, אנו חותמים בעדות מופלאה מפיו על כוח האב והבן לחיזוק וביטוס מצוות השמיטה בקרב החקלאים, וידעו כי אתה שמך ד' לבדך עליון על כל הארץ:

"כידוע, היה אחי הגרמ"מ זצ"ל הולך ומכתת רגליו מיישוב ליישוב ברחבי ארץ הקודש, לדבר על ליבם של החקלאים ולשכנע כמה שיותר מהם להצטרף למעגל הרחב של שומרי שביעית כהלכתה. אלו כמו אחרים רבים, בראותם לפנייהם יהודי מבוגר בעל הדרת-פנים המטריח את עצמו עד כדי כך לבוא אליהם ולדבר איתם פנים אל פנים, היו משתכנעים ומתלהבים מדבריו הנעימים ומאישיותו הכובשת, עד שהביעו את נכונותם ואת הסכמתם להיות שומרי שמיטה כראוי וכנכון.

"עובדא הוי בשנת השמיטה של תשמ"ז, כאשר מגדל תבלינים וותיק שהייתה לו חווה גדולה בשדות הנגב, החליט להצטרף באותה שנה לשומרי השביעית, בתמיכתו הרצופה ובעידודו הצמוד של אחי זצ"ל. כמי שמלווה בשנים האחרונות עשרות ומאות חקלאים בשנות השמיטה, יכולני להעיד מקרוב עד כמה

מקדשי שביעית: אשנב מרתק ומעורר השראה לאמונתם ותמימותם של חקלאי קוממיות מאז ומקדם

של קוממיות, היכה הארבה וגרם נזק רב לשתילים. תושבי קוממיות באו מבוהלים להגר"ב מנדלזון והודיעו לו כי סכנה מרחפת על כל מה שנזרע בערב שנת השמיטה, אולם רבה של קוממיות הרגיעם ואמר להם כי יצפו לישועת ד' בזכות מצוות השמיטה שקיימו. חלף זמן מה וענן ארבה גדול החל מתקרב לעבר שדות קוממיות. הארבה הגיע לגבול שדות קוממיות ולעיניהם הנהמות של תושבי קוממיות, עזר ענן הארבה בגבול שדות המושב, פנה עורף ושב לאחוריו. באותה מכת ארבה בכל שדות קוממיות לא פגע ולו ארבה אחד. ויהי לפלא.

שנתיים קודם לשנת השמיטה - בשנת תשי"ז קיבלה ה'סוכנות היהודית' החלטה לסייע למספר מושבים בנטיעת פרדסים ובין המושבים שהיו זכאים לקבלת סיוע היה המושב קוממיות. כשפנו האחראים לדבר מטעם הסוכנות למוזכירות המושב על מנת לקבוע כיצד להעביר את הסיוע, הם נתקלו בתנאי אותו הציבו אנשי קוממיות ולפיו הם מוכנים לנטיעת הפרדסים ובלבד שינתן להם לשמור בהם שמיטה כהלכתה. ראשי הסוכנות התנגדו לתנאי זה והסיוע התעכב בשנה.

כעבור שנה, בעקבות שיחה בדבר חשיבות מצוות שמיטה שהתנהלה בין הגר"ב מנדלזון לבין מר יגודסקי שהיה ממונה מטעם הסוכנות, הסכימו בסוכנות לתנאי של שמירת השמיטה והפרדסים ניטעו. שנה חלפה והגיעה שנת תשי"ט - שנת השמיטה, בהתאם להסכם בין הסוכנות למושבים עובדו פרדסי קוממיות לפי כל דיני השמיטה, תחת פיקוחו ולפי הוראותיו של הגר"ב מנדלזון.

במהלך השנה באו הפרדסים אל המרא דאתרא ואמרו כי הצורה שבה מעבדים בשמיטה את הפרדס, מסכנת את הפרדס וייתכן ויהיה זה נזק בלתי ניתן לתיקון. הגר"ב מנדלזון לא ויתר והורה להמשיך ולטפל בשדה לפי כל דיני שביעית. לאחר שנת השמיטה הגיע אל גאב"ד קוממיות הממונה על הפרדסים מטעם הסוכנות ואמר לו, כי יש תחת אחריותו 12 פרדסים במושבים שונים, כולם מלבד הפרדס שבקוממיות עובדו בשמיטה ככל שנה ודווקא הפרדס של קוממיות שלא נעבד בשמיטה הניב את התנובה הטובה והיפה ביותר.

אירוע זה קידש שם שמים רבים כאשר נכתב בספרי מחלקת הפרדסים הממשלתית כי 'הפרדס בקוממיות לא עובד בכל שנת השביעית והצליח למעלה מן המשוער'.

יהודי קוממיות היו חרדים מאז ומתמיד לדבר ד' והקפידו לקיים את מצוות התורה קלה כבחמורה. כשהגיעה שנת תשי"ב שהייתה השנה השביעית בה מצווים היהודים לשמט את שדותיהם ולא לעובדם, היה זה ניסיון קשה ליהודי המושב שרק שנה קודם לכן עלו על הקרקע והחלו לעבד את שדותיהם, לקיים את מצוות השמיטה כהלכתה. עיקר פרנסתם של תושבי המושב הייתה מחקלאות, ועזיבת השדות בשנת השמיטה פירושה היה עזיבת מקור פרנסה למשך שנה שלמה.

בהנהגתו של הגר"ב מנדלזון זצוק"ל ולפי הוראותיהם של מרנן ה'חזון איש' והגר"ז מבריסק זצוק"ל, קיימו בני המושב את מצוות השמיטה בכל פרטיה ודקדוקיה, ולא תרו אחר היתרים שונים דוגמת 'היתר המכירה' השנוי במחלוקת רבנים, בו השתמשו בהרבה מהיישובים האחרים בארץ באותה שנה. בשדות המושב בוצעו רק עבודות המותרות בשביעית, ובשאר הזמן התכנסו החקלאים בבית המדרש של המושב ועסקו בתורה.

נס הארבה של שנת השמיטה תשי"ט היה אחד המאורעות המפורסמים שחיזקו המונים רבים להצטרף למצוות השבתת הקרקעות בשנת השבע. עוד לפני שנת השמיטה, בקיץ של שנת תשי"ח, זרעו חקלאי קוממיות בשדותיהם מזון לבהמות - פעולה שהייתה מותרת הלכתית למרות שנת השמיטה הקריבה. והנה, באמצע שנת השמיטה הושחרו שמייה של ארץ ישראל מענני ארבה שהגיעו מהדרום ופשטו על השדות, כשבכל המושבים שלא שמרו שמיטה בסביבותיהם

סיוור בשדות השמיטה בשנת השביעית. מרנן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל עם רבה של קוממיות הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל ויו"ר החינוך העצמאי הרב אברהם יוסף לייזרזון ז"ל

מרון הגאון אבד מבריסק

קרן העביעית של העשונים האגודים קוממיות וכפר גדעון

טובת מרבית בנינו ילידי רובן הגאון המפורסם יצחק אבד מבריסק
נפטר ב' ר' בנימין טענדלנאן שליטת הגבירי' תשפ"ב
נעמת ביום ג' ו

הגאון אבד מבריסק למען קרן העשונים האגודים קוממיות וכפר גדעון
קרן העביעית של העשונים האגודים קוממיות וכפר גדעון

כנס העסקים. הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל והגרמ"מ הלברשטאם זצ"ל בכנס חיזוק לטובת החקלאים שהשביתו את שדותיהם בשנה השביעית

וציוותי את ברכת: הגה"צ רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א בשיח של אמונה על מצוות השביעית

תופעה מעניינת מאוד בשנה זו, שלא ראינו אותה בשנים קודמות. חקלאים שעדיין חלשים בקיום תורה ומצוות, דורשים מעצמם לשמור שמיטה כהלכתה, בלי שום אינטרס כזה או אחר. לא זו בלבד שהם מצטרפים בעקבות פעילות רבה של 'קרן השביעית' בכל המוסדות והקיבוצים ברחבי הארץ, אלא חברך חברא אית ליה ואחד מביא את השני בשמחה ובהתלהבות.

"רבים הם החקלאים המבקשים להצטרף למעגל המכובד של 'גיבורי הכוח', שכמובן רובם יהודים חרדים לדבר ד' ושומרי מצוותיו באהבה, אולם יכולני לספר לכם על מושבים שבהם יש חקלאים שאינם מסתפקים בחילולי שבת ר"ל בחוצות קריה, אלא מספרים על עצמם שהם שונאים דתיים בכל מאודם, אבל למרות זאת הם מבקשים פתאום לשמור שמיטה. כשאנו מדברים איתם על כפסי תמיכה, הם פוקחים עלינו עיניים תמהות ולא מבינים מה זה ועל מה זה. מה אומר ומה אדבר, אם אבי זצוק"ל היה נאלץ לכתת רגליו ממקום למקום ולהתחנן לפני החקלאים ביישובים ובקיבוצים שישמרו שמיטה באדמותיהם, היום החקלאים הם אלו המחפשים אותנו ומביעים את רצונם להיות ממשבתי הארץ".

המוחשית, כיצד שש שנים עמלים בעבודת השדה, ובשנה השביעית במשך שנה תמימה לא עושים כלום, וזוכים שכל המקיים מצווה זו זוכה ל'וציוותי את ברכתי בשנה השישית', למשך שלוש שנים".

וכשמדברים אנו על האמונה המוחשית הנדרשת בקיומה של מצוות השבתת הקרקע בשנת השמיטה, אנו שומעים מפי הגר"י מנדלזון מעשה פלא והפלא: "זוכרני מלפני כמעט יובל שנים, שהגיע אל אבי זצוק"ל מכתב ובו מתאר יהודי שלא זכה שנים רבות להיפקד בפרי בטן, שגם אחרי שעשה את כל ההשדלויות המעשיות והרפואיות להיפקד בזרע של קיימא, לא עלה בידו מאומה, ובזאת הוא פונה אל רבו של קוממיות שיברכהו ויגדלוהו הגדול שיזכה לחבוק פרי בטן. אבי זצוק"ל הציע לו להיות שותף במצוות השמיטה אשר ערכה גדול עד מאוד, והוא אכן תרם כסום גדול ונכבד לקרן השביעית! הוא מתאר במכתבו ברגשי גיל ושמחה, איך כעבור שנה תמימה נולד לו ילד ראשון שהאיר את ביתו בטוב ובנעימים".

משרואים החקלאים את ברכת ד' עין בעין בכל פעם מחדש עת קרבה שנת השבע, אין זה פלא אפוא לשמוע את הנתונים המעודדים בשנת השמיטה הנוכחית – שנת תשפ"ב. ישנה

במרכז שיחתו העשירה עמנו, מוסיף הגה"צ גאב"ד קוממיות-ירושלים שליט"א ומרחיב בפנינו על המטרה העליונה שהביאה את גדולי וצדיקי הדור להקים את 'קרן השביעית' כבר בימים ההם, ומאז תוצאות חיים שיש בהם בכל רחבי הארץ לאורכה ולרוחבה:

"המטרה המיוחדת שעמדה לנגד עיניהם של גדולי ומאורי הדור שעמדו בראש 'קרן השביעית' מאז יסודה והקמתה, הייתה להדריך את החקלאים שנה קודם השמיטה וללמדם את כל ההלכות החשובות טרם בואה, וגם לסייע להם בסיוע כספי כדי שיוכלו לעמוד במצוותה לשמיטת השדות בשנה השביעית. לא בכדי אמרו גדולי ישראל שכל מי שמסייע לקרן זו הוא נהפך ברגע זה להיות חלק משומרי השמיטה ושותף מלא ופעיל במצוות השמיטה עצמה.

"אבי זצוק"ל היה אומר לנו לא-אחת, כי היסוד הגדול אצלו שמביא אותו למסירות נפש בעד מצוות השמיטה, הם דברי הרמב"ן בפרשת בהר ששמיטה היא אחת מיסודות האמונה, וכמו שהשבת מבטאת את האמונה בכך שבמשך שישה ימים עשה הקב"ה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, כך היא השמיטה שדרכה ניתן לראות את האמונה

הראשונה וזוהי מצווה גדולה מאוד שאין לנו מושג עד כמה היא עושה נחת רוח לבורא יתברך בשמי רום, אני יכול לברך אותך שתצליח בכל מעשי ידיך ולא תראה שום הפסד חלילה כתוצאה משמירת מצוות השמיטה כהלכתה; אבל היות ואתה רוצה ברכה והבטחה מיוחדת שכל הקונים הוותיקים שלך בצרפת, אלו שרוכשים את הכמויות הגדולות מהשדות שלך בקביעות, ימשיכו להיות הלקוחות שלך גם כעבור שנת השמיטה, זוהי כבר בקשה גדולה וכבדה מדיי עבורי, ולכן איעצך לקום ולנסוע להתפלל על קברו של אבי הגה"צ רבי בנימין מנדלזון זצוק"ל, שהיה עמוד ההוראה ונזר העושים והמעשים למען השמיטה, כי אני מאמין ובטוח בוודאות שבזכותו הגדולה תקבל תפילתך ברחמים וברצון לפני אדון כול'...

"והנה, בשנת תשמ"ח, התחיל מיועדנו החקלאי משדות התבלינים בנגב לזרוע את שדותיו מחדש, כשכל הלקוחות הקבועים שלו מצרפת ומכל מקומות מושבותיהם, חזרו אליו במפתיע והחלו להזמין אצלו כמויות גדולות כבראשונה ואף יותר מכך. היה זה אחד הסיפורים המדהימים אותם ליוותי בשנים ההן, בראותי מקרוב עד כמה מתמסר אחי זצ"ל למען החקלאים בתמיכה ובעידוד לאורך שנות השמיטה, ברצותו ובהצליחו לחזק ולבסס את מצוות השמיטה בדרונו בעוז ובתעצומות".

את השיחה המיוחדת אנו מסיימים בלבביות ובנעימה, כאשר הגר"י מנדלזון שליט"א נפרד מאיתנו בברכות לרוב ובלשון הפסוקים בפרשת בהר המבטיחים שפע של גשמיות ורוחניות לכל המתעסקים והשומרים את מצוות השמיטה: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, וציוותי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה תאכלו ישן".

כמו כל השנים, עלולים הם לעבור ולקנות אצל אחרים ויעזבו אותי לגמרי, גם אחרי שנת השמיטה; אני רוצה בבקשה ברכה והבטחה מכבוד הרב, שבשנה הבאה, כשאתחיל לזרוע מחדש את שדות התבלינים, יחזרו אלי כל הלקוחות מאותן מסעדות יוקרה בצרפת, כי אני חושש שאפסיד את השוק חלילה".

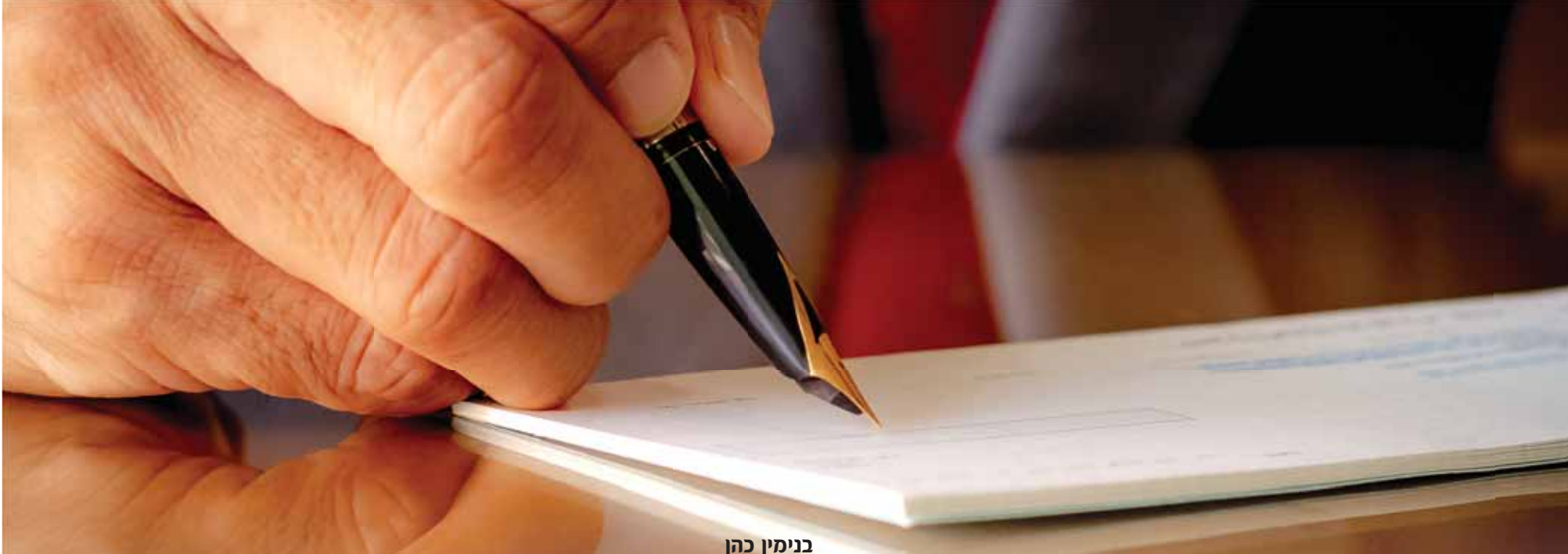
ממשיך הגר"י מנדלזון שליט"א בסיפור המרגש: "כראות אחי זצ"ל את גודל מסירות נפשו של אותו חקלאי, התרגש מאוד ואמר לו באמת ובתמים: 'השנה קיבלת על עצמך לשמור שמיטה בפעם

גדול וקשה הוא הניסיון בפעם הראשונה, והוא אכן הגיע אל אחי זצ"ל במהלך שנת השמיטה וככה לפניו בדמעות שלישי על קשייו וניסיונותיו.

"וכה אמר לאחי זצ"ל: 'אני כמובן לא עושה כלום בשדות שלי, למרות שברור לי שיהיו הפסדים גדולים וכבדים מאוד, אבל ברצוני לספר לרב את החשש הגדול שלי, שהלקוחות המרכזיים שלי במסעדות יוקרה בצרפת שהיו רוכשים ממני בכל שנה כמויות ענקיות של תבלינים, בראותם שהשנה איני מעביר להם סחורה

בראש מערכות השמיטה. הגרמ"מ מנדלזון זצ"ל נושא דברים בכנס חיזוק לאלפי חקלאים שומרי שביעית

בנימין כהן

לחץ לתשלום

עד כמה פנקס הצ'קים מעדיין מצוי באמתחתינו נחשב ככסף עובר לסוחר? על מעמדו ההלכתי של הצ'ק וביצוע קניינים למצוות הטעונים קניין מוחלט ביריעה קצרה ולא ממצה

לתבוע לשלם השיק שאין כסיו. ועוד, שיש טענה למוסר השיק, שלא התכוון באמת להתחייב, רק שלא להשביע את עצמו).

שיטה שנייה מתייחסת לצ'ק כדין הוראת תשלום בעלמא ולא מדין שטר חוב רגיל - שהרי אדם הכותב צ'ק הרי הוא כותב לבנק שמי שיביא החתימה שלו יתן לו הפקיד את הסכום שכתב בשטר, ואם כן החתימה היא בשביל הבנק. כך מבואר בשו"ת 'שבט הלוי' (ו, חו"מ, רכא) בעניינו של מאן דהוא שנתן מתנה בשיק ואחר כך בטלו [ובינתיים הלך חברו וקנה בשיק סחורה] - האם המתנה בטלה. וכך הייתה הוראתו של חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל, ראש ישיבת 'פורת יוסף', שהצ'ק אין בו מדיני שטר אלא כל עצמותו כהוראה לבנק לשלם את הסכום הנקוב בו.

שיטה שלישית רואה בצ'ק חלות תשלום מכוח קניין 'סיטומתא' - במסכת בבא מציעא (דף עד, א) מפורש קניין 'סיטומתא', שהוא מנהג הסוחרים שבאמצעותו ביצעו העברה של קניין, החל גם על פי ההלכה, כפי שנפסק בשו"ע חושן משפט (חו"מ רא, ב) 'כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו, כגון על ידי שנתן הלוקח פרוטה למוכר או על ידי שתוקע לו כפו, או במקום שנוהגים הסוחרים שמוסרים לקונה המפתח'. נציין כאן שבספר 'מכירת חמץ כהלכתו' מובא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שנתנית צ'ק מועיל מדין קניין סיטומתא.

יש שרצו לומר שתוקפו של הצ'ק הוא מכוח קניין 'מעמד שלושתם' - המוזכר בסוגיא בגיטין (יג, ב) ולמסקנא הוא 'הלכתא בלא טעמא'. אמנם כבר כתבו התוספות שם 'כהלכתא בלא טעם, מה שמועיל לקנות, אבל טעם יש למה תיקנו חכמים מעמד שלשתן תיקנו שלא יצטרך לטרוח ולעשות קניינים'. ולעניינינו

הפרטים הנצרכים בכתיבת שטר חוב על פי דין תורה. כמה שיטות נאמרו בפוסקים ביחס ההלכתי להמחאות בנקאיות:

שיטה ראשונה מדין שטרי התחייבות - הש"ך (הלכות מקח וממכר. חו"מ קצ, א) מביא את דינו של 'שטר ממרני', שהוא שטר התחייבות [ללא עדים] הניתן לפירעון לכל המציג אותו. המקור לשטר ממרני מופיע בסוגיית ההוא שטרא (בבא בתרא) 'ההוא שטרא דנפק בבי דינא דרב הונא, דהוה כתיב ביה אני פלוני בר פלוני לויתי מנה ממך'. ומסקנת הגמרא כרבה ד"ממך" - מההוא גברא דנפיק מתותי ידיה משמע" [מאותו אדם שהשטר יוצא מתחת ידו]. והרי זה כמו שכתוב בשטר 'משעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך', וכדעת אמימר בגיטין (דף יג, ב) בטעם קניין 'מעמד שלושתן' [מלווה [ראובן] שאומר ללווה [שמעון] שיתן את הכסף שהוא [שמעון] חייב, לאדם אחר [לוי] - במעמד שלושתם], שנעשה כאומר לו 'משעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך'. ובמבט ראשון, לכאורה השיק דומה לשטר הממרני. ולכן לפי הש"ך ששטר ממרני מועיל לקנות בו קרקעות ככסף, הוא הדין בהמחאה. דימוי זה מופיע בכמה מקומות וביניהם 'במנחת יצחק' (ה, קיט)

הג"ר צבי יהודה בן יעקב שליט"א, דן בהרחבה בסוגיא זו ('תחומין' יג) והוא מסיק שמכיון שבימינו הנוהל לגבי צ'קים שונה מדין שטר ממרני, בכך שהוא נחשב כתשלום מיד בשעת מסירתו ואין צורך להמתין עד זמן גבייתו בבנק, ההשוואה לממרני יכולה להיות שלמה רק בצירוף דינא דמלכותא המטילה סנקציה פלילית על אי כיבוד הצ'ק.

(במאמר המוסגר נוסף כאן את תשובתו של הגאון רבי אברהם דוד הורוביץ זצ"ל (שו"ת 'קניין תורה בהלכה' ז, קיג), בשאלה שנשאל על שיק שניתן במתנה לאחד, וחזר השיק מחוסר כסיו, אם חייב הנותן לשלם למקבל. ודעת השואל היא, שכיון שהתחייב למחזיק בו לפרוע כסף, הרי זה דומה לשטר ממרני שפסק בשו"ת 'צמח צדק' דחייב מן הדין לפרוע לכל המחזיק בו, הוא הדין שיק שנתן לו במתנה, מתחייב בדין לפרוע כל מה שכתוב בו, ואפילו שלא היה כסיו בבנק, הרי חובתו במקומה עומדת, וחייב לשלם לו.

וציין 'קניין תורה' את שיטת ה'הבית אפרים' ששטר ממרני אין המוחזק בו נקרא מוחזק, שאינה כהתחייבות ממש, אלא כסתם שטר בעדים, וכיון שלא היה חייב לו כלום, אינו יכול

למעלה משלושת אלפי שנה מפרידים בין העיסקה הממונית שבוצעה על ידי אברהם אבינו ע"ה כשרכש בכסף מלא את חלקת האדמה מידי של עפרון החתי בארבע מאות שקל כסף, למציאות העכשווית של שנות האלפיים. לא עוד שקלי כסף העוברים לסוחר מיד ליד אלא בהעברות בנקאיות, תשלום ב'ביט', והשימוש הנפוץ בשטרות צ'קים המזומנים בכיסינו לכל עת מצוא.

מציאות זו שבה סדרי הכלכלה והמסחר בשנים האחרונות השתנו לאין היכר לעומת זמנם של חז"ל, מביא אותנו לתובנות חדשות ומעמיקות בכמה וכמה סוגיות הלכתיות, אך בל נקדים את המאוחר.

כפי הידוע לכולנו בקדמת דנא היו מטבעות המדינה נמדדים כפי משקל הזהב או הכסף אשר מהן הוטבעה המטבע, כך שכל מטבע הייתה בעלת ערך עצמי של כסף לפי משקל הכסף בה. ברבות העיתים נשתנו סדרי הכלכלה בעולם, ושווי ערכם של כל המטבעות ושטרות הכסף כבר אינו נמדד לפי שיעור הכסף שבהם, אלא לפי ערכם הנקבע על ידי המלכות.

הבנה זו נצרכת לדין ההלכתי כפי שנדרשו רבותינו גדולי התורה והפוסקים, לדון מה תוקפם ההלכתי של מטבעות ושטרות כסף בזמן הזה לכמה וכמה דינים שנאמר בהם 'כסף'.

ישאל השואל מה נפקא מינה כיצד מבצעים את התשלום הממוני, כל עוד שהתשלום מתבצע לשביעות רצונם של העוסקים במשא ומתן?

אז זהו שיש כמה וכמה נפק"מ. ראשית, לעניין קניין כסף - האם הוא חל במטבעות ובשטרות של ימינו. וכן נפקא מינה לכמה דינים שנאמר בהם 'כסף', ויש צורך לקיימם במטבע בשווי ערכו הממוני, כמו איסור ריבית שצריך דין מטבע שגופו ממון, קידושי אשה בכסף, פדיון מעשר שני ופדיון הבן, וכך גם לגבי דיני שומרים, שנאמר בהם 'כסף ולא שטרות' - מה דינם של המטבעות ושטרות הכסף בימינו? ובעניין שהזמן גרמא, מצוות שמיטת כספים כשיש בידינו צ'ק שהתקבל כפירעון חוב, אם הוא נחשב כפרוע אם לא. ואיך אפשר בלי פנקס צ'קים?

כמה פנים לצ'ק

הנדון ההלכתי עוסק בבירור הגדרת הצ'ק, האם נתינת צ'ק נחשבת כנתינת כסף של ממש, כאמור לעניין קיום המצוות שנמנו לעיל וגם ברכישת ארבעת המינים שהוא מצוי מאוד בימינו.

הפוסקים התחבטו בגדר תוקפם ההלכתי של הצ'קים, כשהנחת היסוד בדין על תוקפם של ההמחאות היא, שהם אינם ככל שטרי חוב, וזאת בשל העובדה הפשוטה שאין בהם עדים, וכל יתר

מרנא החת"ס גדר מטבע הוא, שגור המלך עליו שתצא. שטרות ומטבעות באנגליה

קרליץ זצ"ל (חוט שני' קובץ עניינים – שבת, ב) ש"המשלם בצ'ק לשכיר והשכיר לא פדה את הצ'ק באותו יום, אינו מקיים על ידי זה מצות עשה דביומו תתן שכרו, כיון שהצ'ק אינו ממון אלא הוראה לבנק שישלם. וכל שלא פדאם באותו היום, הרי שלא שילם לא כסף ולא שווה כסף".

אכן לגבי איסור 'בל תלין', מעיר הגרנ"ק שלמעשה אינו עובר בלאו ד"לא תלין" ואינו מבטל מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו', כיון שהשכיר הסכים לקבלו 'והוי דומיא דהמחהו אצל חנוני או אצל שולחני דאינו עובר עליו [ב"מ קיא, א]. ומכל מקום אפשר ליעץ לבעה"ב שיתן צ"ק על כל הסכום פחות פרוטה אחת וכדו', ויתן לו את הפרוטה האחת בממון או בשווה ממון ובוזה יקיים מצות ביומו תתן שכרו".

בספר 'שובע שמחות' כתב הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א, שיש שטענו שלא מקיימים מצות ביומו תתן שכרו כשפורע לפועל את שכר יומו בצ'ק, בשעה שהבנקים סגורים ואינו יכול לפדות את הצ'ק. אולם טוען ה'שובע שמחות', מכיון שהמציאות היא שכיום מקבלים בהרבה מקומות צ'קים כתשלום מעליא, ולפי"א אם פרע לפועל בצ'ק בשעה שהבנק סגור, הרי מקיים בזה מצות ביומו תתן שכרו.

ד' מינים

יריעה זו של רכישת ד' המינים, הורחבה ב'תשובות והנהגות' (ג, קצב) במענה לשואל "כת"ר מביא מרבנים שאם משלם בשיק מאוחר לא נקרא קניין כסף ולא קנה, ואפשר שתלוי במחלוקת הראשונים אם התחייבות לבד היא ככסף או לא. אבל לא ידעתי מה השאלה הלוא ד' מינים נמכרים גם בלי כסף וקונה בחצר כשמביאו לביתו, או בקניין יד הגבהה וכו' לפני הנטילה למצוה".

בהמשך מסתייג ה'תשובות והנהגות' ממהלך הדברים, וכותב שיש לומר שמכירה בשיק הוי כמכירה על תנאי שהשיק יהא בר תוקף ובלאו הכי לא קנה, "ולפי זה בגוונא המצוי בזמן האחרון שאנשים לא מקפידים שהשיק לא יחזור, וכשאין כיסוי הבנק מחזיר את השיק - נראה דלא קנה האתרוג למפרע, ולא יהני מה שהכניסו לביתו הואיל ומכר לו את הלולב על דעת שהשיק ישולם".

והוסיף עוד שנשאל מבן תורה שרכש אתרוג בצ'ק וחזר וזרז, ולאחר שנשא ונתן המחבר בסוגיא זו העלה שהרוכש ד' מינים בצ'ק מאוחר "ראוי ליהרר שישולם בזמנו, שאם לא כן נכנס לחשש שלא יצא המצוה למפרע, שעל דעת כן לא הקנה לו. וראוי להזהיר על כך, או שיפרש בשעת הקניין שקונה בכל אופן על ידי חצירו או על ידי שנותן פרוטה".

מתנות לאביונים

ה'משנה הלכות' (ו, קכב) נשאל אם יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים בנתינת צ'ק, וכך הוא משיב במענה לשואל "ומה שנסתפק אם נותנים שיק (הנהוג בזמנינו בין הסוחרים ומשלמים בזמן מאוחר) לעניינים אביונים בזה מתנה לאביונים. ומקום הספק אע"פ ששווה כסף ואפשר לשלם בזה מ"מ אפשר לבטלו וממילא לא ישווה ולכן גם עכשיו אינו יוצא בו. והוא נוקט שבהיות וכעת הצ'ק ניתן במתנה גמורה, אזי אנו מעמידים את הדבר על חזקתו "דכמו שנתן לו כן יהיה ולא חיישינן דלמא יבטל להבא".

כך פסק גם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספרו 'חזון עובדיה', שהנותן המחאה (צ'ק) לאבייון, יוצא ידי חובת מתנות לאביונים.

ובהערות ציין למה שכתב בספר 'מעדני שלמה' (עמוד קכ) בשם מרן הגרש"ז אירבאך זצ"ל, שגם הפורע חובו של עני בחנות מכולת וכיוצא בזה - אינו מקיים בזה מצות מתנות לאביונים, ולעומת זאת, הנותן המחאה (צ'ק) לאבייון יוצא ידי חובת המצוה, לא מבעיא אם הבנק פתוח ויכול להוציא מיד, אלא אפילו אם הבנק סגור בו ביום, כיון שהצ'ק נמצא ברשותו, ואפשר לקנות בו מצרכים אצל מכירו, נקרא נתינת מעות ויוצא בו ידי חובה.

טרם מיצינו את הרשימה ועדיין לא נגענו בקניינים שונים המבוצעים בהעברות בנקאיות, למשל, וכיוצא בהם, שבניגוד להמחאות צ'קים שלמוטב יש בידו שטר [חוב], הרי שבאמצעים הדיגיטליים המוטב אינו מקבל לידי שום תשלום זולת רישומים בבנק שעובר אל חשבונו זכוי מחשבון אחר. ועוד חזון למועד א"ה.

באותו המטבע, יחייב ראשו למלכות, ודינא דמלכותא דין אמת ומשפט צדק הוא בזה, ואין חילוק אם יהיה זהב או כסף או נייר". ממוצא הדברים העלה החת"ס, שלעניין קידושי אשה, ולפדות בהם הקדשות ומעשר שני, הרי הם ככסף גמור. אכן לעניין פדיון הבן הסתפק החת"ס, כיון שפדיון בכור פודין מהקבה שאמר "כי לי כל בכור", אלא שהקבה נתן פדיונו לכהן, והוא קצב פדיונו ה' סלעים, שיהא בהם כסף מזוקק, ואין בשווי הבאנקנאטי"ן שום חשיבות, אף שבפקודת המלכות שווים הם ככסף, כיון דלגבי השי"ת, לא נחשבת הצורה וחוק המלך לכלום.

פדיון הבן

בספר 'אוצר פדיון הבן' (פרק יד) הביא את דעות הפוסקים לגבי מטבעות שבזמנינו, וכן שטרי הכסף החוקיים של המדינות היוצאים בהוצאה, שיש הסוברים שדינם כדיון כסף גמור ולכן מותר לפדות במטבעות ושטרות אשר בכל מדינה ומדינה, כדין כסף גמור. ויש הרבה פוסקים שנוקטו להלכה שאין פודין במטבעות ושטרות אלו, וכן הוא המנהג למעשה בזמננו שהכול פודים רק במטבעות שיש בהם שיעור כסף הפדיון. וכתב עוד שהגם שמשני הצדדים של הלכה זו עומדים גאוני הדור, ומי יכניס ראשו בין ההרים הגדולים לאסוקי הלכתא, מכל מקום מצאנו בשו"ת 'מנחת אלעזר' שנאמנת עלינו עדותו שהעיד בכותבו, ולא שמענו מעולם לפדות בבאנקנאטי"ן, וכן נקט שכך היא דעת החת"ס סופר, שהוא מאריה בהאי הלכתא, שאין פודין בהם.

אף שבדיעבד, אם פדה בהם את בנו, הדין הוא שהבן פדוי, עדיין נותרה שאלה לעניין הברכה, כיון שיש הרבה פוסקים הנוקטים שאין פודין בהם ולא חל הפדיון בהם כלל, ולכן באופן שאי אפשר לו לפדות במטבעות כשרות, מחמת סכנה וכדומה, מן הראוי לפדות בלא ברכה, ולאחר שימצא מטבעות כשרות יחזור לפדות בלי ברכה. ועצה טובה שמביא בספר 'אוצר פדיון הבן', שטוב להתנות בפדיון הראשון שנותן רק על תנאי שלא ימצא מטבעות כשרות, ואחר כך אם ימצא מטבעות כשרות יכול לפדות שנית בברכה.

בספר 'שובע שמחות' הביא המחבר הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, את הוראת אביו מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בהוראה למעשה עם אברך מיישיבת 'חזון עובדיה', שהיו לכהן חמש מטבעות המיוחדים לפדיון הבן, ולא היה לאבי הבן כסף מוזמן לשלם לו אלא צ'ק, שיתן לו הכהן את המטבעות במתנה גמורה, ואבי הבן יפדה בהם את הבן, ויסדרו ביניהם אחר כך את התשלום. ואם הכהן יוותר על התשלום, צריך שיתן לו המטבעות במתנה גמורה, ואבי הבן יחזור ויתנם לו. ואם אבי הבן שילם לו עבור המטבעות בצ'ק, אפילו אם כתב בצ'ק תאריך למועד שאחר יום הפדיון מועיל לפדות במטבעות אלה את הבן.

תשלום שכר עבודה

לגבי תשלום שכר עבודה בצ'ק, כתב מרן הגאון רבי ניסים

כשהוראת הצ'ק מגיעה למקבל, הרי היא נחשבת כהוראה שכבר נמסרה לפקיד, כיון שהבנק מכבד את ההוראה כהסכם שבינו לבין הלקוח והרי זה כקניין מעמד שלשתן.

וחייב ראשו למלכות

הראשון שדן בשאלה זו, הוא מרנא החת"ס ז"ע (שו"ת חת"ס סופר, י"ד קלד) בנדון הבאנקנאטי"ן (שטרות הכסף המצויים בזמנינו, המונפקים על ידי הבנק המרכזי מטעם אוצר המדינה) שם הוא מרחיב לבאר את מהותן של המטבעות והשטרות, "אבל גדר מטבע הוא, שגור המלך עליו שתצא, ומי שממאן מלמכור וליקח

הצ'ק שלא נפרע

סיפורו של צ'ק שהשכין שלום בישראל ופרע את הקרן בתוספת רווח הגון ממי שהשלום שלו

באחד הבניינים בקרית ספר, החליטו השכנים להרחיב את גבולם, וכמנהג בעלי בתים חשובים התעורר ויכוח גדול בין השכנים על קיר מסוים מי ישלם אותו. עניין זה יצר מתחים גדולים בין השכנים, ואשתו של אחד מבעלי הדין פנתה לבעלה ושאלה אותו על איזה סכום הוויכוח, כשנקב הבעל בסכום של 5,000 שקלים - הצהירה האישה שלמען השלום היא מסכימה למכור מתכשיטיה בסכום זה, "העיקר שתשלימו ביניכם..."

הבעל אף הוא הביע את הבעתו את הסכמתו למהלך, ובאותו הזמן הוא היה חייב לקבלן סכום של 25 אלף שקלים. הוא פנה אפוא לקבלן ואמר לו: אני רושם לך בצ'ק 30 אלף, ואני מוותר לשכן על התשלום.

חלפו להם מספר ימים והצ'ק לא נפדה. הבעל פונה לקבלן ומברר מדוע הצ'ק לא נפדה, והקבלן מספר לו שהוא העביר את הצ'ק לקבלן משנה מבני דודינו, שמבצע עבורו חלק מהעבודות.

לאחר בירור מקיף, התברר שאותו עכו"ם שקיבל את הצ'ק הוסיף את הספרה 'אפס' למילה 'שלושים' וכך הוא ניגש להוציא מהבנק 300 אלף, אך זה טעה בטעות עכו"ם והוסיף את התוספת אפס רק בספרות ולא במילים.

הפקיד בבנק מיד עלה על התרמית והסב את השומת לבו לכך, הלה נבהל ומרוב הפחד שתפס אותו ומהחשש שיעצרו אותו, נטל בחפזה את השטר מידי הפקיד וקרע את הצ'ק לעיניו כשהוא מסתלק מהמקום כל עוד נפשו בו.

אור מופלא רום מעלה

פרקים מתוך ספר תולדות חייו וקצות דרכיו בקודש של איש האלקים, קדוש יאמר לו,
צדיק יסוד עולם, נהורא נפישא

הגאון הקדוש רבי יחיאל בוים זצוקללה"ה זי"ע

אבדק"ק גוטא

לרגל יומא דהילולא קדישא כ"א מרחשוון, שנת תש"א

"שכאן בקהילתנו הקטנה, אין טרדוטיי מרובות כל כך, ויכול אני לשבת על התורה ועל העבודה, בעוד שבעיר גדולה אהיה טרוד בצרכי ציבור, ומאין אמצא לי זמן לעבוד את קוני כאוות נפשי?..."

מבחן לבעלי בתים

בכל יום, בין תפילת מנחה למערבי, היה רבנו מוסר שיעור בספר 'קיצור שולחן ערוך' לבעלי בתים שבעיר, והיה דורש מהם לחזור ולשנן בכל יום את הנלמד בשיעור, וטרם תחילת השיעור היה בוחן את המשתתפים על הלימוד שלמדו אתמול.

מאוד מאוד הוא שפל רוח

פעם ביקשו בני העיר לשגר דורון לרבנו מטה עץ שראשו מחופה בכסף כדרך הרבנים שבאותם הימים, ואולם רבנו שסלד מכל ענייני שררה וגדלות - כפי שגם נחקק על מצבת קודשו "חסיד ועניו מתלמידיו של אברהם אבינו" - הלך וקיצץ את ראש המטה עטור גילופי הכסף, ונשאר רק עם החלק העשוי עץ. כשנשאל מבני המקום מה זה ועל מה זה? השיבם בשפת צחות:

"המקל היה גבוה מדיי לפי מידותיי, והייתי מוכרח למעט גובהו". השואלים שעדיין לא נחה דעתם שאולוהו שוב: "אם כן, היה לו לרבנו לקוצצו מצד התחתון של המקל, ולא בחלק העליון המוכסף!" ענה להם רבנו מיניה וביה: "וכי מה אעשה? הלא רק מלמעלה היה המקל גבוה ולא התאים לגודלי, בעוד שבצד התחתון היה הכול כשורה... ודברי פי חכם חן.

ממנו יראו וכן יעשו

סיפר בנו של רבנו, הרבני החסיד רבי מרדכי מנחם (מענדל) זצ"ל, מוותיקי החסידים בעדת הקודש דחסידי צאנז: פעם אחת נערכה אספת רבנים במדינה ובה דנו אודות המצב הכלכלי הדחוק של התלמודי-תורה בערים והעיירות, ודנו בעצות ודרכים שונות כיצד לצאת אל הציבור בקריאה להעמיד קרן קיימת להחזקת תלמודי-התורה. נענה רבנו ואמר: ראשית כל, אנו הרבנים נפריש כל חודש ממשכורתנו סכום מסוים עבור החזקת תלמודי התורה - וכאן נקב רבנו בסכום שהוא יתן - ומאתנו יראו וכן יעשו גם אחרים. (מפי נכד רבנו הרה"ח ר' משה צבי בוים הי"ו מקריית צאנז נתניה).

הזהרו בגחלתם

רבנו עמד ללא חת במלחמתו השערה נגד קומץ

זמותו של רבינו זי"ע

ודבק ברבו בכל עוז, וכמים פנים אל פנים גם רבו לא זז מחבבו.

איש על העדה

עם נישואיו עקר רבנו להתגורר בעיר "גוטא", [הנקראת כיום בסלובקיה "קולורובו"], השוכנת בחבל ארץ "פרשבורג", לא הרחק מגליל "קאמורון", על גדות נהר ה"דונא הקטנה". קהילה קטנה וחשובה הייתה קהילת היהודים בגוטא, יהודים ישרי דרך חכמים וסופרים. כאן בגוטא המשיך רבנו להתעלות במעלות התורה והעבודה בסתר חביון.

ברבות הימים נוכחו בני העיר לראות את מדרגותיו הנעלות ועמדו נפעמים מול צדקתו הנשגבה, והוא הוכר עד מהרה כקדוש-ה', משכמו ולמעלה גבוה מכל העם. ולמרות בריחתו מהכבוד והשררה נתנו בו עיניהם פרנסי העיר למנותו לרב העיר, אשר יוציאם ואשר יביאם, אשר ילך לפניו ואשר יבוא לפניו.

רועה נאמן לצאן מרעיתו

רבנו השקיע כל מרצו לחיזוק ושגשוג חיי הקהילה הרוחניים, והתמסר כל כולו לאלפם ולהדריכם בנתיבות התורה והיראה. בעבודות אהבה נקשר רבנו לבני עירו וצאן מרעיתו, וכשהיו מתמיהים לפניו מדוע מסיר אוזנו משמוע הצעות כהונה במשרת רבנות גדולה ומכובדת, היה עונה לעומתם בפליאה: "וכי לאחר שהשקעת את כוחי בעיר והנני רואה ברכה במעשי ידיי, כעת אעזוב את קהילתי? הראיתם אב ששומט את בנו מעמו כשמתחיל לראות הימנו חופניים נחת?", "ומה גם" - הוסיף רבנו ונימק -

מהמאורות הגדולים אשר תלה הקב"ה ברקיע שמי סלובקיה והונגריה, ואשר האירו לארץ ולדרים, היה רבנו הגה"ק רבי יחיאל בוים אב"ד גוטא זיעוכי"א זצוק"ל. עם היותו נחבא אל הכלים ומצניע לכת עם אלוקיו חרדו לשמו ולזכרו כל יראי אלוקים, והפליאו צדיקי הדור בהערצתם והתבטאותם עליו, ומאורי הדור הריחו ביראת אלוקים בשגב קדושתו וגדולתו.

זרע קודש מחצבתו

אור שמשו של רבנו זרח בשנת תרל"ז, בעיירה פערעבטע, שבגליל קאמורון אשר בסלובקיה, בבית אביו הגה"ק רבי יהודה לייב בוים זצוק"ל, אבדק"ק פערעבטע. בהיותו עלם רך בשנים כבר נהג בעצמו גינוני קדושה מופלאים וטיהר וקידש עצמו בסילודין במעלות קדושים וטהורים, מאס בכל מחמדי תבל ובו לכל תענוגי בני אדם.

בצל רבו בעל ה'שבת סופר'

בעודו רך בשנים קיים בעצמו "הוי גולה למקום תורה", ועל כן יעזוב את אביו ואת עמו ודבק בעסק התורה בשיבת "פרשבורג" המעטירה, תחת הנהגתו ונשיאותו של מורו ורבו הגה"ק בעל ה'שבת סופר' זי"ע, בצילו חמד וישב ופריו מתוק לחכו.

לילות כימים היה שוקד על תלמודו, ממעט לתת שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו. לצד זה אף השקיע עבודה עצומה לעבוד את קונו בלהב אש, כשהוא עולה ומתעלה בסולם העולה בית קל ומשלים נפשו במעלות העבודה ומתקדש בקדושה של מעלה.

כבר באותם הימים התחיל בהנהגתו הקדושה לענות את נפשו בצומות וסיגופים. לימים התבטא הרבני ר' מנשה אונגר ז"ל מסערה העלי באוזני חתן-רבנו, הרה"ח רבי אשר משה פוריים ז"ל, כשרבי אשר משה סיפר לו שהוא נהיה חתן אצל רבנו, "וכי הוא עודנו חי?" - תמה ר' מנשה על אודות רבנו - "הלא מכירו הייתי לשעבר, מתקופת לימודו בשיבת פרשבורג, ולא האמינו אז שיחזיק מעמד לגודל התמדתו מתוך סיגופים ומיעוט אכילה ושתייה"

בישיבתו של בעל 'מנחת-

ישראל'

נפשו של רבנו הצמאה ושוקקה לדבר ה', לא שקטה על שמריה, וכשגמר למצות את מידותיו אצל רבו בעל ה'שבת סופר', עבר ל"באטער-קעס" בישיבת הגאון רבי ישראל רייך זצוק"ל בעל ה'מנחת ישראל' (ג"ח) על מסכת עירובין. גם שם המשיך בדרכו העילאית

משתתף בצערן של ישראל

מסופר בפיו של כ"ק הגה"צ רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א, אבדק"ק וויען; אבי [הגה"צ רבי יהושע כ"ץ] זצ"ל היה רגיל לספר, שכאשר הוא ישב שבעה על אימו הרבנית מסערההעלי [מרת מינדל, בת הגה"ק משאמלויה זצ"ל], היה אז אבי בחור, והרב מגוטא הגיע לניחום אבליים, עם כניסתו התחיל הרב מגוטא לבכות, כי הוא הרגיש בנפשו את צער האבלים. אמר על כך אבי: שהוא מעולם לא ראה כזאת שאדם זר, שאינו מקרובי המשפחה, יבוא לנחם אבלים ויבכה מתוך השתתפות בצער.

טון של פורקי העול שבעירו, ואף היה מעשה באחד מנגידים העיר שרמס ברגל גסה את דגל השבת ופחה את עסקיו בעצם יום השבת. כשהגיעה השמועה הלא טובה לאוזנו של רבנו קרא אותו למעונו והוכיחו על פניו, אך העשיר ענה עזות ולא התייחס לדבריו של רבנו, ואולם רבנו המטייר לעומת בריתחא דאורייתא: "אם אין כוח בבית דין של מטה נצטרך לבית דין של מעלה", ואכן לא עברו ימים מועטים וכל עסקיו היו למאכולת אש ונשרפו כליל!

לאות לבני מרי

שוב מעשה היה באחד מחשובי הקהל, שהיה מגדולי התומכים ביד רבנו. פעם תבע רבנו שיבוא לקבוע עתים לתורה בבית המדרש, ובתוך דיבורו אמר לו רבנו בחריפות: 'אם אינך קובע עתים לתורה אינני חפץ לא בך ולא במעותיך!' ואכן מני אז עירב לקחת ממנו את תמיכתו. הלה נעלב קשות וחתמו בערה בו עד להשחית, הוא נטר את איבתו ורבנו והמתין ליום פקודה. באותם השנים היה נהוג, כפי שהיה נהוג בהרבה קהילות קודש מדור דור, שאחר גמר ההקפות בשמחת תורה היו מלווים את רב העיר תחת חופת כבוד אל ביתו בשירה וריקודים לכבודה של תורה. הלה מצא בכך שופת הפגוע ורבנו ובאותו הלך והטמין את מוטות החופה כדי שלא יתאפשר ללוות את רבנו תחת חופת כבוד. אך הקב"ה תבע ליקריה ואותו נגיד לא הוציא את שנתו, ל"ע. זמן מועט לאחר שחלה מת נשמתו בביתו של רבנו קולות משונים ומוזרים מעליית הגג, לחרדת בני הבית הגיב רבנו בפשטות שזאת היא נשמתו של הנפטר שבאה לבקש על נפשה, ויהי לפלא.

ויעשו כולם אגודה אחת

מעיון בקבצים תורניים וכתבי העת שנשתמרו מהימים ההם, נוכחים אנו לדעת כי רבנו היה מעורה רבות בפולמוסים ופרשיות ציבוריות שעמדו על הפרק מוזמן לזמן, ושמו מופיע פעמים רבות על כרוזי 'קול קורא' שהתפרסמו ליהודים אשר בגולה. כמו כן הובאו מפסקיו בספרי הלכה מתקופתו. לקראת הכנייה הגדולה הראשונה של אגודת ישראל, שהתקיימה בווינה בחודש אלול בשנת תרפ"ג. אגודת ישראל חתימתו יחד עם גדולי דורו קריאה מיוחדת להתחבר אל תנועת אגודת ישראל ולהקים בכל עיר ועיר שלוחה של אגודת ישראל לחזק את חומת הדת. רבנו אף השתתף בעצמו בכנייה הגדולה של אגודת ישראל שהתקיימה במאריבאד שנת תרצ"ז.

תופס ישיבה

בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה, החל רבנו להרביץ תורה לעדרי הצאן ולבחורי החמד, אשר מקרוב ומרחוק נקבצו באו לשמוע לקח מפיו ולקבל תורה ממנו, והיה כל מבקש ה' יבוא אל ישיבתו, גם עצם דמותו הקדושה משמשת להם דוגמא

ומופת בדרך אשר ילכו בה.

רבנו הגיד שיעורים שמידים כסדרם לתלמידיו, ודרכו בקודש בעת השיעורים הייתה להשתדל לתרץ את כל הקושיות של בעלי התוספות על רש"י, ולצד זה היה מאלף את תלמידיו הרבה חכמה ודעת ויראת ה' טהורה, והשיגה בעינא פקחא על תלמידיו וטפחם כאב את בנו.

רשפיה רשפי אש

"שלהבת אש קודש" - כך כינו רבים מבני אותו הדור את רבנו בהערצה גלויה. ולא בכדי. בעודנו בשחר נעוריו היה כל כולו בוער בהתלהבות לעבודת ה', אם כששפך את לבו בתפילותו שאז ההבערה ללהב יצאה וכל תפילתו הייתה ביקוד אש קודש ובשאגות שהמיסו לב שומעיהם.

פעמים רבות כשהיה ספון בביתו היה מתלהט ומתלהב בעבודת קונו, עד שתבערת אש הקדושה שקדחה בליבו החלה לבעבע בתוכו ולפרוץ החוצה כעשן הכבשן ושוב לא היה בכוח לתת מעצור לרוחו, או אז היה קם ממקומו ופוס בשרעפי עליון ואף אנה ואנה מזווית זו לאחורת, כשכולו גועש וסוער מפחד ה' ויראתו, ולעיתים היה מרים קולו ושואג כארי: "יתפאר --- ויתרומם --- ויתנשא --- שמו --- של מלך מלכי המלכים --- הקדוש ברוך הוא ---" ויהי לחרדת אלוקים.

באר"ה הגה"צ רבי שלום משה אונגאר זצ"ל, גאב"ד נייטרא בארה"ב, העיד ואמר: "תפילותיו של הרב מגוטא עדיין חקוקים בעצמותיי".

במעלות טהורים

שמו של רבנו הלך לפניו כמי שמופלא בקדושתו הנשגבה ובפרישותו מחיזו דהאי עלמא, דבוק ביראת ה' כל היום, ורוב ימיו היה רבנו שרוי בתעניות וסיגופים ולא נהנה מהאי עלמא כהוא זה.

בימות החורף הקרים והקופאים אשר בארצות אירופה מתפרשים על תקופה ארוכה, היה מקיים בעצמו 'דתבר גזיזי דברדא', והיה צריך לבקע בקרדום את המים שקפאו - כך סיפר בנו הרבני החסיד רבי מרדכי מנחם מענדל, שנתלווה אליו הרבה פעמים, ולאחר הטבילה היה מכין לרבנו מדורה במקום לחמם מעט את גופו.

רבנו היה טובל טבילה אחת במים הקפואים, והיה אומר: על טבילה אחת בוודאי יעזור לי השי"ת שלא יאונה לי כל נזק.

ולמדו ליראה את ה'

שמע גדולתו וקדושתו של רבנו חצתה גבולות והדיה הגיע עד למרחק. עד שהיה לשם דבר "היראת שמים של הרב מגוטא". וכה מעיד הגה"צ רבי יצחק טוביה וייס שליט"א, גאב"ד בד"ץ העדה החרדית בעיה"ק ירושלים, כפי המובא בספר 'רבנו הגדול אמרו' (פרק א, הערה לד): "נישואי אחי הרב דוד יונה ז"ל היו בעיירא גוטא, כי אשתו הייתה מגוטא, ואז הייתה הפעם האחת והיחידה שראיתי את הגה"צ אבדק"ק גוטא, זכורני שבילדותי סיפר לי המלמד שלי בעירנו, אבדק"ק גוטא, ר' חיים פריעדמאן הי"ד, שהרב בעיר הסמוכה גוטא הוא צדיק גדול ורוצה להניח תפילין כל היום, אבל מכיוון ששתו כוחותיו ואינו יכול להניחם כל היום הוא מניח את התפילין שלו כל היום על השולחן ומפעם לפעם עיניו לנוכח יביטו בהם כדי שישפיע עליו ליראה את ה'".

מ"ו צדיקים נסתרים

בשמחת הבר מצוה של אחד מנכדיו של רבנו, כובד הגאון רבי יהונתן שטייף לשאת מדברותיו לכבוד השמחה, היה זה לאחר הסתלקותו של רבנו, והגר"י שטייף נענה ואמר: "מה שיש לי להגיד זה, שתדעו לכם שהסבא שלכם, דער הייליגער גוטא רב זצ"ל, היה אחד מה"ו צדיקים" - וחזר על המשפט הנ"ל ג' פעמים, וזו הייתה כל דרשתו. (מובא ב'ספר היובל והיובל בארץ הקודש', בשם מרת פיישר, בת רבנו).

בכה רבי ואמר

סיפר הרבני ר' פנחס גאנדל, מיוצאי גוטא, שבעודו ילד שמע את רבנו בוכה הרבה בעת הספירה האחרונה מימי ספירת העומר, ושאל את אביו מדוע הרב בוכה כל כך, אמר לו אביו, אף אני איני יודע, הבה ניגש ונשאל את הרב. לשאלתם השיב רבנו: הנה יש מצוות שעולות ממון רב, כגון ארבעת המינים שהודרים, מצות בפסח, וכיוצא בהם, אבל עכשיו הייתה לנו הזכייה לקיים מ"ט ימים מצוה נשגבה כזאת של ספירת העומר, כינם אין כסף, ועכשיו תמו ימי הספירה ולא נוכל עוד לקיים המצוה, ואיך לא אבכה!?!---

בלשון חסידים תתקדש

בשנותיו המתגברות יותר התקרב רבנו לדרך החסידות ודבק מאוד ברבנו הגה"ק ה'חקל יצחק' מספינקא זי"ע, שהעריצו במיוחד, וכך אמר לקהל מרעיתו: "לקראת חודש אלול צאו וראו את הרב מגוטא באיזו דחילו ורחימו מניח הוא תפילין, ולמשך כל חודש אלול ישפיע עליכם הדבר ההתעורר בעבודת ה'!" (כך העיד האדמו"ר רבי יעקב יוסף מספינקא זצ"ל).

בית אהרן ברכו את ה'

רגשי קודשו של רבנו ושאיפת חייו להשלים נפשו במעלות היראה והחסידות, הקדושה והטהרה, הובילו אותו להתחבר לטהרה אל אותה חבורת קודש שיסד הגה"ק רבי אהרל"ה בעל 'שומרי אמונים' זצוק"ל בעת היותו בבערגסאז. בעל שומרי-אמונים חיבב מאוד את רבנו, והיו יחדיו בוערים ומתלהטים בעבודת ה'.

חשכו המאורות

בהגיעו לשנת השישים תשש כוחה של חמה ונחלש גופו של רבנו, כוחותיו היו מתדלדלים והולכים, אך בכל זאת התגבר כארי להתפלל את תפילותיו ברשפי אש. עד שבחודש תשרי תש"א, גברה עליו חולשתו עקב התאמצותו הרבה בימים הנוראים, וכעבור שבועות אחדים, בערב שבת קודש פרשת חיי שרה, כ"א במרחשוון, כשהוא בן שישים וארבע שנים, חשכו המאורות עת נתבקש רבנו לישיבה של מעלה. באותו לילה עדיין עסק בעבודתו הקדושה כדרכו מאל, ובני הבית עוד שוחחו עמו, אך בבוקר לא קם ממשכבו וניגש אל האלקים במיתת נשיקה. הוא החזיר את נשמתו בקדושה ליוצרו כשהיא זכה וטהורה.

ויקראו שם מספד גדול

בהלווייתו הרוויית תוגה ויגון בינו אחריו ביגון רב כל עדת צאן מרעיתו. בנו הג"ר ישראל הי"ד, הספידו תמוריים כשהוא קורא אחריו את הפסוק ולעבדו בכל 'לבבכם' - שמשך ס"ד שנות חייו, השווים בגימטריא למספר שני פעמים ל"ב, היו כולם שווים לטובה לעובדו בלבב שלם. אחרי כלות משא ההספדים הובא רבנו למנוחת עולמים בבית החיים שבעיר, עדי יקוצו וירננו שוכני עפר. זכותו תגן ועל כל ישראל.

זה ספר תולדות האדם

מחמת מגבלות היריעה נבצר מאתנו להרחיב בעוד פרקים מיקר תפארת גדולתו, הלא הם כתובים באריכות ובהרחבה בספר הנפלא 'הגאון הקדוש מגוטא', שיצא לאור בשנת תשפ"א במהדורה מפוארת, ולראשו עטרה הקונטרס המיוחד 'שביבי יחיאל' תוכו רצוף שביבי אש מתורתו של רבנו אשר נותרו לפליטה כטיפה מן הים הגדול של דברי תורתו ונכתבו על ידי נכדו של רבנו הגה"ח רבי יחיאל בוים שליט"א רב בית המדרש 'שפע חיים' בקריית צאנז נתניה.

פרק פא - והיה אם שמוע - סיום הפרשה

המשך פרשה שנייה (ג)

עיון
תפילה

הרב יחיאל ורטהיימר

כאן ישימו את האמור בפרשה על הלב. וייתכן שבפרשת שמע שעוסק בעיקר בהכרה במלכות שמים, די לכתוב 'על לבבך', אולם בפרשה זו שעוסקת גם בקבלת המצוות בפועל נאמר 'על לבבכם ועל נפשכם'.

הציבי לך ציונים

ורש"י פירש על הפסוק 'ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם' אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצוות, הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו, וכן הוא אומר הציבי לך ציונים'.

כלומר שרש"י פירש פסוק זה על דרך המדרש, שכתוב זה הוא המשך לפסוק 'ואבדתם מהרה', שגם אחר שיגלו מצווה אותם במצוות, שיהיו להם ציון וזיכרון לשוב למקומם.

וכבר התפרסם בין הלומדים מה שמובא בספר 'דברי אליהו' בשם הגר"א, שטעות הייתה בידי המעתיקים בדברי רש"י אלו, שהיה כתוב בראשי תיבות 'ע"מ ה"ת', וחשבו המעתיקים שיש לפתוח את ראשי התיבות 'הניחו תפילין עשו מזוזות', משום שלאחר מכן כתוב בתורה 'וקשרתם לאות על ירך' וגו', לכן סברו שראשי התיבות מדברים על תפילין ומזוזות. אבל באמת ראשי התיבות הם שונים לגמרי, והם: ה"ת - הפרישו תרומות. ע"מ - עשרו מעשרות.

אולם כבר העירו גדולים וטובים על כך שלא ייתכן שיצאו דברים אלו מפה קדוש הגר"א ז"ל, כי היכן שמענו שמפרישים בחו"ל תרומות ומעשרות. וגם הרמב"ן מביא בשם אף את הלשון 'הניחו תפילין עשו מזוזות', ועיין גם ב'הכתב והקבלה' לפסוק זה, שהציע תיקון כזה, אך לא כתב כן בשם הגר"א (אף על פי שבמקומות רבים הביא דברים בשם הגר"א).

עצירת הגשמים - ביטול השפע האלוקי

הדברים מתחברים עם מה שנכתב כאן שפרשה זו שב'עקב' מתארת את המצב המרומם של הקשר שנוצר בארץ ישראל בין הקב"ה ועם ישראל, שיזכו לשפע על טבעי על ידי ההשגחה המיוחדת כנוצר בפסוק 'עיני ה' אלוקיך בה', וממילא עצירת הגשמים הנזכרת כאן משמעותה שבעקבות חטא ע"ז ייווצר נתק בין הקב"ה ועם ישראל, וכל הידידות והרוממות שיעד הקב"ה לקיים בארץ הכול יתבטל.

וממילא עדיין ייתכנו גשמים מצד סדר הטבע שאינם באים מצד הקשר המיוחד, כמבואר בדברי המפרשים הנ"ל, אלא גשמים אלו אין בהם ברכה, ומועדים להיפסק כדרכה הטבעית של הארץ. בדרך זו נזכה לתוספת ביאור בדרשת חז"ל בספרי (המובאת ברש"י) על פסוק זה: 'ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה וכו' משל למי ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבוא נקי לביתך, ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו, והקיא וטנף את כל בני המסיבה, נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין'.

זאת אומרת שהעונש החמור האמור כאן של 'ועצר את השמים' 'ואבדתם מהרה', אינו בגדר נקמה וגמול על מעשיהם הרעים, אלא תוצאה המתחייבת מאליה שכאשר תבטל המציאות המושגחת יבואו לידי אבדן, כמו אותו בן האוכל ושותה יותר מהראוי ומקיא, שעצם מצבו גורם לכך שבני המסיבה זורקים אותו לאחורי הפלטרין.

ושמתם את דברי אלה

בפסוק 'ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם', פירש באבן עזרא: 'ואם תשימון על לב לא תאבדון מעל הארץ, רק

וסרתם ועבדתם - ועצר את השמים - האם התקיים הדבר

בנביא (מלכים-א טז, לד) מסופר כיצד בימי אחאב מלך ישראל בנה אדם בשם 'חיאל בית האל' את העיר יריחו, שיהושע קילל את מי שיבנה אותה שבכורו ימות בייסודו את העיר, וכל בניו ימותו עד שייסיים את העיר, ובהציבו את דלתיה ימות צעיר בניו, והתקיימה הקללה אצל אותו 'חיאל' ככתבה וכלשונה. בגמרא (סנהדרין יג). מסופר שאחאב הגיע לנחמו, וראה שם את אליהו הנביא וטען לפניו שמאחר שקללת יהושע על יריחו מתקיימת איך לא מתקיימת קללת התורה על עבודה זרה: 'השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם וגו' וכתוב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' והוא גברא אוקים ליה עבודת כוכבים על כל תלם ותלם, ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה וכו'.

[תרגום: מעתה שקללת משה איננה מתקיימת, שנאמר וסרתם ועבדתם וגו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים, ואותו האיש - כלומר אחאב בעצמו - העמיד עבודה זרה על כל תלם ותלם, ולמרות זאת יורדים כל כך הרבה גשמים, עד שירידתם אינה מאפשרת לצאת ולהשתחוות להם].

וכאשר שמע זאת אליהו נשבע לו שלא יהיה טל ומטר בארץ, ואז התחיל רעב שלוש שנים, עד שאסף אליהו את כל העם להר הכרמל וראו את הנס, ושבו כולם והכריזו 'ה' הוא האלוקים', וחזר להם המטר, ואז שחט אליהו את נביאי הבעל.

בגמרא לא מוסבר מה היא התשובה האמיתית לשאלת אחאב. המלבי"ם (מלכים-א יז, א) מבאר שהתשובה היא שעונשי התורה הם רק בעת שישאל תחת ההשגחה האלהית, שאז המטר בא על ידי השגחה מיוחדת וממילא כאשר יעזבו את ה' תסור מהם

ולמדתם אותם את בניכם

הר הכרמל בו החזיר אליהו את ישראל אל ה'

אף כשתגלו מן הארץ קיימו מצוות

ובאמת דברים אלו לא רש"י חידשם מלבו אלא הם מפורשים בירושלמי ובספרי. ראה תלמוד ירושלמי (שביעית פ"ק הלכה א) 'כול אפילו מצוות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות אלא בארץ, תלמוד לומר לשמרו לכם פן יפתה לבבכם וחרה אף ה' בכם וגומר, ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם מה אית לך כגון תפילין ותלמוד תורה, מה תפילין ותלמוד תורה שאינן תלויות בארץ נוהגין בין בארץ בין בחו"ל, אף כל דבר שאינו תלוי בארץ יהא נוהג בין בארץ בין בחו"ל'. הרי מפורש שלמדו מכאן דווקא על מצוות שאינן תלויות בארץ.

וראה לשון הספרי שהביא משל על כך (עקב פ"קא ז): דבר

תארכיו ימים כימי השמים על הארץ'. וכן כתב הרמב"ן בסוף דבריו 'עיקר הכתוב בארץ, דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה'.

כלומר שבשונה מדברי רש"י שיבוארו להלן, בדרך הפשט פסוק זה אינו קשור לזמן הגלות, אלא כאן כבר הסתיימו דברי התוכחה והאזהרה, ומוסב על הדברים שנאמרו בפרק זה, שיחדירו אותה אל תוך לבבם ונפשם, וממילא לא יאבדו ולא יגלו מן הארץ, וכמו שמסיים 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו'.

ובפשטות דברים אלו מקבילים ללשון הכתוב בפרשה ראשונה 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך', וכמו כן

ההשגחה, אמנם אחר שברוב גילוליהם נעשו כגויי הארצות וסרה מהם ההשגחה לגמרי, והארץ נמסרה בימי אחאב אל הטבע והמערכה, לא יחויב שייפסק המטר הטבעי בעובדם גילוליהם, כי הטבע תעשה כמנהגה ואין לה קשר עם מעשי בני אדם.

ובדרך דומה כתב בספר 'פרשת דרכים' (לבעל 'משנה למלך' דרוש אחד ועשרים) שמפרש שמה שנאמר בתורה 'ועצר את השמים', היינו שלא ירדו גשמים מאוצר טוב שה' דורש את הארץ ועיני ה' בה, אולם עדיין ייתכן שיימשך אליהם מטר מהשפעה אחרת, שזה נמסר לשליח, ועל כן היה שפע מטר זה יכול להימסר לאליהו.

למען ירבו ימיכם

הפסוק 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם' על פי פשוטו הוא כמו שכתב הרמב"ן (בפסוק יח) השלמת הצד החיובי של האזהרות על הגלות, שאומר הכתוב שאם כן יקיימו המצוות לא יאבדו מן האדמה, אלא יזכו לשבת עליה ימים רבים.

הביטוי 'כימי השמים על הארץ' בפשוטו הכוונה לימי נצח, וברש"ם פירש שרומז למטר מן השמים והאדמה תתן את יכולה. רבנו בחיי מוסיף שלימד הכתוב שארץ ישראל נתונה לישראל לעולם כימי השמים על הארץ שהם לעולם, 'ואם יגלו ממנה עתידין לחזור לתוכה, שאין אומה ולשון מושיבין אותה ומחזיקין בה, כי אם ישראל'.

מסיום הפסוק דרשו חז"ל בפרק חלק (סנהדרין ז, ב) מקור לתחיית המתים מן התורה: 'אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לכם את הארץ הזאת, ואת הארץ הזאת לתת לכם, נמצאו למדים תחיית המתים מן התורה' (מובא בספרי וברש"י על הפסוק).

ובדרך הדרש אמרו בספרי (עקב מז, כא): 'למען ירבו ימיכם - בעולם הזה, וימי בניכם - לימות המשיח, כימי השמים על הארץ - לעולם הבא'. וביארו בספרי, שמציאות העולם הבא היא התחברות ההווי השמימי בתוך המציאות הגשמית והארצית, ולכן רמזו אליו בתיבות 'כימי השמים על הארץ'.

בם הבנים בכל שעה. וכעין זה פירש ה'ספורנו': 'הרגילו את בניכם במצות - לדבר בם בשבתך - כדי שתדברו בם תמיד'. לפי זה לשון הכתוב 'לדבר בם' עולה הן על הבנים והן על ההורים, וממילא שפיר מתאים על כך לשון נוכח ולשון יחיד. הרמב"ן מבאר הבדל נוסף בין הפרשיות: 'הוסיף בכאן 'למדתם אותם', כי 'ושנתם' שיספר להם המצוות, וכאן עד שילמדו אותם וידעו ויבינו אותם וטעמיהם, לדבר עמך בם בכל העתים'. הדרשנים העוסקים בענייני חינוך מוזכרים תמיד את דברי ה'כתב סופר' (פרשת עקב) שתירץ את הקושיא בדרך דרש, שהרוצה שבניו יעסקו בתורה, ישמש דוגמא אישית בלימודו בעצמו בכל עת.

אחר, ואבדתם מהרה, על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצוינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים. משל למלך שכעס על אשתו וחזרה לבית אביה, אמר לה הוי מקושטת בתכשיטיך, וכשתחזרי לא יהו עליך חדשים, כך אמר להם הקב"ה לישראל, בני היו מצוינים במצוות שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים, שירמיהו אמר (ירמיה לא) 'הציבי לך ציונים' אלו המצוות שישראל מצוינים בהם, וכו'.

מפורש בלשון הספרי שבדוקא נבחרו כאן מצוות תפילין ומזוזה שהם ציון ואות, ועל כן הם ימשו כ'ציונים' בימי הגלות, וכמו שאמר במשל 'הוי מקושטת בתכשיטיך'.

הרמב"ן: עיקר קיום המצוות בארץ ישראל

הרמב"ן מעיר על דברי רש"י אלו, שהרי מצוות אלו הם חובת הגוף, ומהיכתי תיתי שיעלה על הדעת שלא יצטרכו לקיים אותם בגלותם. וכתב שבדרך הסוד עיקר קיום המצוות הוא רק בארץ ישראל, שבו אין שליטת השרים העליונים אלא הקב"ה בעצמו מנהיג אותה.

'וכבר כתבת פירוש העניין, כי המצוות האלה חובת הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק, וכבר רמזתי ממנו (ויקרא יח, כה) והנה החזיר במצוות האלה תפילין ודברי תורה ומזוזה כאן פעם שנית, לרמזו בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ וכו', כך הוא נדרש בספרי, וכוונת המדרש, מפני שסמך ושמתם אל ואבדתם'.

הרמב"ן מפנה את הלומד לדבריו בפרשת אחרי, ואכן דבריו שם יסודיים מאוד (ויקרא יח, כה) והוא מציין אליהם בהרבה מקומות. וכתב שם שאף שה' בורא ומנהיג הכול, נתן על כל עם ועם בארצות לגוייהם כוכב ומזל ידוע בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם, והקב"ה הוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות היישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא מינה עליה שר ומלאך ומנהיג אותה בעצמו, ולכן עיקר חיוב המצוות הוא בארץ ישראל.

ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם

לשון הפסוק 'ולמדתם אותם את בניכם - לדבר בם - בשבתך בביתך ובלכתך בדרך', מעורר קושי רב בעצם יישוב המילים ושיעור התיבות, ומלבד השינוי שפתח בלשון רבים 'ולמדתם אותם', וסיים בלשון יחיד 'בשבתך בביתך ובלכתך בדרך'. גם אינו

שמע ותכנה הוא שהאדם באופן אישי יראה להתחבר ברגש לב הקב"ה וחובת מצוותיו, וגם מה שנוצר שם לשון לבנים ולכתוב בתפילין ומזוזה, הרי זה נובע מכוח החיבור האישי, שמרוב אהבת ה' המלהיבה את נפשו יגיע לכך שהוא יבקש לשון את הדבר לסובביו ובניו, ולקבוע אותם על גופו ופתחי ביתו.

לעומת זאת הפרשה השנייה כבר מוסיפה גדר מחודש, שחובת האדם לא רק להתחבר להקב"ה בלב, אלא להפנים את הדברים ולבססם במסגרת מעשית, דהיינו להתחייב בעול העבודה והמצוות, וממילא מה שנוצר כאן ללמד אחרים 'ולמדתם אותם את בניכם' הוא בגדר חובה בפני עצמה שמוטל עליו בין כל חובות עבודת ה' גם ללמד לאחרים, ולהעביר את החיוב לכל הסביבה ולכל הדורות הבאים.

זהו ההסבר מדוע בפרשת שמע נזכרת מצוות התפילין רק לאחר מצוות הלימוד עם הבנים וקריאת שמע, שכן בפרשת 'שמע' גם הלימוד עם הבנים הוא חלק מעצם תוכן קיום הפרשה, שכן היא צורת אהבת ה' האישית שהאדם משנן לבניו את המצוות, ומדבר בהם בכל עת, וממילא כל זה אמור להיות כתוב על גבי התפילין, שבו צריך להופיע סיכום הפרשה.

לעומת זאת בפרשה השנייה גוף הפרשה מסתיים ב'השמרו לכם וגו' ואבדתם מהרה וגו' ושמעתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, ומכאן ואילך אלו הם 'מצוות תומכות' שהם דרכים שהאדם מחויב להחזיר בכל צד לעצמו ולאחרים, את תוכן הפרשה האמור, הן לקבוע אותם על ידו ובין עיניו, והן ללמד אותם את הבנים. וממילא מובן שאין מקום לכלול את מצוות לימוד הבנים שהיא עצמה 'מצווה תומכת', כחלק מהדברים שצריך לקשור על היד והראש. [למרות שלמעשה צריך לכתוב הכול בתפילין, כולל את לשון הכתוב העוסק בחובת התפילין עצמם 'אקשרתם אותם לאות וגו'].

זה ללמוד וזה ללמד

החלוקה האמורה בין הפרשיות רמוזה למעשה בדברי הגמרא ברכות (יד, ב) שם היא עוסקת בטעמים להקדמת 'שמע' ל'והיה אם שמוע', וכבר הובאו חלק מהדברים בתחילת הפרק, אולם הגמרא מציינת שם טעם נוסף:

'תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בדין הוא שיקדים שמע ל'והיה אם שמוע', שזה ללמוד וזה ללמד, והיה אם שמוע לויאמר שזה ללמוד וזה לעשות'. לאחר משה ומתן בפירוש הברייתא, מסיקה הגמרא שכן הוא תוכן הדברים: 'בדין הוא שתקדם שמע ל'והיה אם שמוע שזה ללמוד וללמד ולעשות, והיה אם שמוע לויאמר

תל יריחו - בבנינה התקיימה קללת יהושע

חומות-יריחו

ולעבדו בכל לבבכם

מדוע קדמה כאן תפילין לתלמוד תורה וקריאת שמע

הפסוקים המסיימים את פרשת 'והיה אם שמוע' דומים בכללותם תוכנם לפסוקים בסוף פרשת שמע, אולם ישנם כמה הבדלים משמעותיים ביניהם, אחד מהם הוא שבעוד בפרשת שמע קדמה מצוות הלימוד עם הבנים ומצוות קריאת שמע למצוות כתיבת הפרשה בתפילין, אזי בפרשה זו הקדימה תורה את מצוות תפילין ללימוד עם הבנים ומצוות קריאת שמע. והמפרשים הרחיבו ביישוב העניין.

בתמצית, ההסבר לכך תלוי בהגדרת כלל שני הפרשיות, פרשת

מתיישב על הלשון, שאם הכוונה שהבנים ידברו בם צריך להיות כתוב ההמשך בגוף נסתר - 'ולמדתם אותם שידברו בם - בשבתם בביתם ובלכתם בדרך'.

ורש"י הביא דרשת חז"ל שהכוונה ללמדם לדבר בדברי תורה, אולם בפשט קיים הקושי הלשוני האמור, ומלבד זאת צריך ביאור, שהרי עדיין לא נאמר שילמדם את התורה גופה, ומהיכן ידעו מה לדבר.

הרמב"ן ער לקושי זה ומבאר: 'וייתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן 'לדבר בם', כי שם ציונה 'ודברת - אתה - בם בשבתך בביתך', וכאן אמר שנלמד אותם את בניו, עד שידברו

ימלא חסרונוך - פרק ו

בפרק הקודם עסקנו בריבוי התפקידים שהוטל על היו"ד הזעירה, תיארנו את התפקידים העיקריים - יו"ד לסימן החירק, לסימן הצירי, וגם לפעמים לסימן הסגול או אפילו חטף סגול ושווא נע. עתה נפנה לעסוק בתפקידים הפחות-מובנים והיותר-מוזרים שהוטלו על היו"ד במרוצת הדורות

יו"ד לסימן הקמץ

באופן 'טבעי' - אם נכנה זאת כך - משמשת הא' והה' כסימן לתנועת הקמץ. הו"ו לתנועת החולם והשורק, והיו"ד לסימן החירק והצירי והסגול. כיניתי זאת 'באופן טבעי', משום שהצליל של א' או ה' קרוב מטבעו לתנועת הקמץ [הספרדי לפחות...], הצליל של ו' [האמיתית, דהיינו W] קרוב לתנועת החולם והשורק, והצליל של יו"ד קרוב לתנועת הצירי והחירק. לכן עיצורים אלו מכונים 'חצאי תנועות', ואכמ"ל. אבל אין שום סיבה שיו"ד תהיה סימן לקמץ. מדוע אם כן אנו כותבים יו"ו, תי"ו, עקשיו, שקליו, סתיו, עניו, עשיו?

גלגולה של יו"ד זאת מעניין מאוד, מסתבר שתחילתה במילים כמו בָּנוּ, דָּבָרוּ, וכדומה. במקרים אלו תפקיד יו"ד אינו לציין קמץ אלא שזו צורת רבים, כמו במילים בָּנִים, בָּנִי, וכדומה. אבל מכיון שזו צורה שכיחה מאוד במקרא, נראה כאילו יו"ד לפני ו' ו' בסוף מילה תמיד באה אחרי קמץ, ובאיה שלב התחילו הסופרים להשתמש בה כסימן לקמץ עצמו!

השימוש ביו"ד הזאת היה רעיון מוצלח, שכן הוא אינו גורם שנתפוס יודי"ן אחרות כסימן לקמץ, אלא רק זו שבסוף מילה ולפני ו'ו. והוא נצרך מאוד, שכן כיצד נבדיל בכתוב לא מנוקד בין עָשׂוּ לְעֵשׂוּ, בין עָנוּ ובין עָנוּ? ואף שלמעשה נוצר טשטוש בין יו"ד הבאה לסימן הרבים, כגון בָּנוּ וּבְנוֹתָיו, ובין יו"ד של מילים אלו, עדיין אין הדבר מפריע לקורא והוא מבין היטב שמילים כמו עָשׂוּ, עָנוּ אין להם ולא כלום עם לשון רבים.

הרעיון היה מוצלח עד כדי כך - שישנם פה ושם הערות מסורה, כגון על המלה 'הַשְּׁלֹ' (במדבר יא, לב) - "הַשְּׁלֹ קרי'!", או על 'וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנוּ' (שם יב, ג) - "עָנוּ קרי'". אין הכוונה כמובן לנוסח אחר, שהרי אין שום סיבה שתהיה כתובה כאן יו"ד, אלא הקרי בא להזהיר את הקורא כיצד יש לקרוא את הכתיב.

[יוצאת מן הכלל היא המלה 'יְחָדוּ' שמופיעה בכל המקרא בלי יו"ד, אבל ארבע פעמים בספר ירמיה (מו יב-כא, מח ז, מט ג) היא כתובה 'יְחָדוּ' ביו"ד. דבר זה מביא את הרד"ק (שרשים ערך יחד) לומר שזו צורת הרבים, דוגמת 'עָלְיוּ' שהיא הלחם של עָלְיוּ+הוא].

הדבר המעניין הוא שהיו סופרים שלקחו את העניין רחוק יותר, והשתמשו ביו"ד זאת אף לפני נו"ן סופית, מ"ם סופית או כ"ף סופית! משפט כמו 'וְדָאָן בְּדָאָן - מְתָר, וְדָאָן בְּסִפְיָאָן, וְסִפְיָאָן בְּדָאָן, וְסִפְיָאָן בְּסִפְיָאָן - אָסור' (קידושין עד.). מופיע בכתב יד שבספריית אוקספורד בצורה 'וְדָאָן, וְדָאָן, וְדָאָן' ונציה בתחילת פרק כל גגות (עירובין צה). כתוב "הַמוֹצֵא תפילין מִפְּנִיָּו יוֹג וְיוֹג". בכתבי יד ישנים מאוד כגון כ"י קאופמן

למשנה ישנן מילים כמו 'קָרְעִים' והוציא אימוריהם' (יומא ו, ז), 'הַעוֹמֵר מִתִּיָּוִן' (חלה א, א), 'נוֹתְנֵין לַחֲבֵרוֹ', 'בְּנֵי רוֹכֵל תְּקַבְּרִים אָמִים' (ב"ב ט, ז), וישנן דוגמאות רבות נוספות (ראה ב'מבוא לנוסח המשנה' ח"ב עמ' 1245).

כמובן שצורת ניקוד זאת מטעה מאוד, שהרי כיצד נדע שלא לקרוא וְדָאָן במקום וְדָאָן? אין פלא אפוא שהיא לא החזיקה מעמד ולא נשאר ממנה זכר כי אם בכתבי יד עתיקים, או במקומות בודדים.

יוד

דוגמה נוספת של יו"ד 'מטעה' כזאת נמצאת בארמית, כגון המשפט המופיע בירושלמי ברכות (ח, ה) 'יְדִיךָ חוֹרְתָא' שפירושו יְדִיךָ האחרת. אין מדובר כאן על שתי ידיים אלא על אחת, כפי שמוכיחה מילת 'חוריתא'. ובכן, מדוע מופיעה כאן יו"ד? התשובה היא שבארמית אין הבדל הגייה בין צורת היחיד יְדִיךָ [= יְדִיךָ] וצורת הרבים יְדִיכָּךְ [= יְדִיכָּךְ]. ההבדל הוא רק בכתוב: בצורת הרבים יש יו"ד ובצורת היחיד אין יו"ד [ועל פי רוב אין היו"ד מופיעה גם בצורת הרבים]. ושוב התרחש כאן אותו תהליך: יו"ד לפני י' סופית בארמית נתפסה כסימן לצורת הקמץ, משום שהיא שכיחה בצורת הרבים, ולכן הסופר שרצה להדגיש את העובדה שיש כאן קמץ לפני הכ"ף הסופית - כתב יו"ד.

הצורה הזאת שכיחה בתרגום אונקלוס שבדפוסים המצויים, כגון 'לא שְׁבִקְתִּיךָ' (בראשית כ, ו) שהוא תרגום של 'לא נְתַתִּיךָ' לשון יחיד, או אֶגְרַתִּיךָ (שם ל, טז) והמדפיסים ניקדו בטעות אֶגְרַתִּיךָ בגלל היו"ד. אבל בכתבי היד המדויקים של התרגום, כגון התאג'ו' התימניים, לא מופיעה היו"ד הזאת כלל.

יו"ד בהברה סגורה

כתבנו כבר כי יו"ד לסימן החירק הוא ממש תפקידה 'הטבעי' של היו"ד, ואף המקרא - שכתבו חסר מאוד - משתמש ביו"ד כסימן לחירק. אמנם כל זה נכון בהברה פתוחה, דוגמת 'אֶבְיָאָךְ', או הברה מוטעמת, דוגמת 'אָבִיב'. אבל בהברה סגורה שאינה מוטעמת, דוגמת מִקְתָּב, בָּנָךְ, לא תבוא יו"ד בשום אופן בכתב המקראי, וזהו מה שרגילים לכוונת 'חירק חסר' בשפת הדקדוק. אמנם בשעה שהתחיל לנהוג הכתיב המלא, השתמשו לרוב ביודי"ן אף בהברה סגורה. בכתבי יד דפוסים ראשונים נמצאים אלפי יודי"ן כאלו דוגמת קִינָן, עִינָן, לִיקְתּוֹב, מִישְׁנָה, מִימִי

ציבור.

בדורות מאוחרים יותר חל פיצול מעניין: חירק הברה סגורה על ידי דגש חזק, דוגמת המלים צִיבּוֹר, פִּיפּוֹר, אָמִיתִי - הוּשָׁר, ויתכן שהנטייה להשתמש בו אף גברה. אבל חירק הברה סגורה על ידי שווא נח, דוגמת 'מִינְהָג', הוּשַׁמְט כמעט כליל, ושרד בעיקר במילים ארמיות. בכללי הכתיב חסר הניקוד של האקדמיה ללשון יש הוראה שלא לכתוב יו"ד לפני שווא נח. ואפשר לומר שאין זה תקנה של האקדמיה, אלא אימוץ מגמה של מאות השנים האחרונות. האקדמיה מקפידה למשל שלא לכתוב יו"ד גם במילים כגון 'אָמִיתִי', אבל בזה אין חפצה עולה בידה. [כיום אפשר למצוא את הכתיב 'מִינְהָג' 'פִּימְעֵט' 'מִיכְרָו' 'נִפְלָא' וכדומה אצל שתי שכבות אופייניות: האחת היא ילדים שעדיין לא נשתגרו היטב במלאכת הכתיבה, והשנייה אצל אנשים הרחוקים מן הספר. תופעה זו קיימת גם באותיות ניקוד אחרות, כמו 'הוּשַׁמְט'.

הנה כמה דוגמאות מעניינות בתחום זה: 'בין לְקִנּוֹת בין לִיקְנּוֹת' (רמב"ן קידושין סב): 'לְקִנּוֹת או לִיקְנּוֹת' (רשב"א קידושין כח:). צורת כתיב כזו מניחה שהקורא יבין באופן טבעי כי 'לקנות' בלי יו"ד - הקוף בשווא, ו'ליקנות' עם יו"ד - הקוף בקמץ. למעשה בשני המקרים מדובר בהברה סגורה שיו"ד לא יכולה לבוא בה לפי כללי הלשון, וגם הצורה 'לִיקְנּוֹת' אינה חוקית, אבל בכתב חסר-הניקוד רגילים להשתמש ביו"ד במקרה השני ולא בראשון. אותו רעיון מונח בצורת הכתיב של המילים 'תְּפִדָּה תְּפִדָּה' (קידושין כט). הלומד אמור להבין שבצורה חסרת היו"ד יש שווא נח בפ"א, ואילו בצורה בעלת היו"ד - הפ"א קמוצה ודגושה.

יו"ד כפולה

עד עתה דיברנו על תפקידי הניקוד של היו"ד, עתה נדבר על 'המחיר' שזה גובה. מכיון שהועמס על היו"ד תפקיד הניקוד - בעיקר זה של החירק, נוצרה בעיה עם מקרים שהיו"ד היא עיצורית, לדוגמה: הכתיב דיר יכול להיות דִיר כשהיו"ד היא סימן לניקוד, ויכול להיות גם דִיר - ביו"ד עיצורית. הפתרון האולטימטיבי הוא לכתוב את היו"ד פעמיים, וכך יבין הקורא שהכוונה ליו"ד עיצורית. אותו הדבר ביו"ד עיצורית. כגון המילה 'כוונה' שכתבנוה כאן ביו"ד כפולה. לכן נראה את המילים חִיב, לִינְיָר, הַתִּיקְרוֹת, וכדומה ביו"ד כפולה, ואפילו 'קניין', 'עניין'. אנו משתמשים ביו"ד הכפולה אף שברוב המקרים אין בכלל אפשרות לטעות, וגם אם נכתוב 'חיב' למשל אין עוד אופציה,

אל"ף וה"א לניקוד הסגול?

הדבר המעניין ביותר הוא שמצינו במקרא שני מופעים כאלו! האחד הוא 'אל"ף יוכל לדין עם שהתקוף ממנו' (קהלת ו, י) שאין הה"א נקראת כפי שמדגישה הערת הקרי [ואין הכוונה שיש כאן קרי וכתב אלא שהקרי מסביר כיצד יש לקרוא את הכתיב, שלא יקראו בטעות 'שהתקוף']. הפעם השנייה גם היא בספר קהלת (י, ג): 'וגם בדרך פשהסכל הלך', כאן היה אפשר לקרוא 'פשהסכל' אבל הקרי מעיד לנו שהה"א אינה אלא באה לניקוד והש"ן אינה פתוחה.

גם לשימוש זה של ה' אחר הש"ן הזאת [שמכונה ש' הזיקה] מצאנו עדויות בכתבי יד, בעיקר בכ"י קאופמן למשנה. כגון: מפני שהשקחה לו (מ"ק א, ז); שהדרבן להזיק (ב"ק א, א); שהקתוכו (עדות א, יד); שהנחלקה (שם ג ט, פעמיים). דוגמאות נוספות מכתבי הגאונים ועוד כתבי יד מובאות בספר 'מבוא לנוסח המשנה' של ר"נ אפשטיין ('ח"ב עמ' 1252). וראה על כך גם ב'עברית יהודאית' של אורי מור, עמ' 56 סעיף 2.5.4 'כתיב מלא לתנועת מילת השעבוד', מובאות ממגילות מדבר יהודה, כגון 'שהתשקחו', 'שלהאחר', 'שהחךשתי' (שם הערה 150), וכן דוגמאות באל"ף, כגון 'שאקה'.

הוא את גרושתו לפני שהשקחה
לו וקטלה אשה תכשיטה בעיניו

טאין ברוח חיים לאוהובו שהדרבן
ליך ולהזיק הדי הכור טאין חסידין

ועלה שהנחלקה לענין שוריהם
לבן נגילה בטבלה שהנחלקה
לשנים אחד גדול ואחד קטן הגדול

שמי בשעוריהן אליהם יקדים שיה
שהבתוכו ענינו טיהרנו אכלי כשטיהרנו

בשלהי שנת תשע"ו התפרסם חלק שני מ'גניזת אפגניסטן' שנרכשה על ידי הספרייה הלאומית, בין הקטעים שנתפרסמו יש דף מסידור תפילות, אמצע תפילת מוסף של שבת, וכתוב שם "ממה שהכתבתה עלינו... [בתורתך], והכוונה כמובן 'שקתבתך'. ראה תמונה:

לפני קצת יותר מעשור נתגלה שטר עתיק, כתוב על פפירוס, שנעשה 'בתרין עשר לכסלו, שנת ארבע לחורבן בית ישראל', היינו ארבע שנים אחר חורבן בית שני או ארבע שנים לאחר דיכוי מרד בר כוכבא. השטר היה ברשות שודדי עתיקות שמצאו אותו באיזה מקום, והוחרם על ידי היחידה למניעת שוד עתיקות. סיפור גילוי השטר ותצלומו פורסם בעיתונות בארץ ובעולם ב"ב אייר תשס"ט.

מדובר בשובר על פירעון כתובה שנכתב ב'בית עמר'. הכתבת היא 'מרים ברת יעקב' שמעידה על כך שנתקבלה כתובתה מנכסי בעלה, שאול בר שמעון. ולפיכך יכול אחי בעלה, אבשלום בר שמעון, למכור את שאר הנכסים. להלן נוסח השטר (ראו גם תמונה), הוספתי פיסוק, ניקוד וביאורי מילים פה ושם להבהרת העניין

בתרין עשר לכסלו שנת ארבע לחורבן בית ישראל, בית עמר מרים ברת יעקוב מסעלב [=אולי שעלבים], ארמלת

שאול בר שמעון שועל מענב העלינה, אמרת לאבשלם בר שמעון שועל מן ארשתובול: מודה אני לך הימה [=היום] הזה בכולמא שאקה לך על יד שאול

אחיד שאקה בעלי קודם כך. כתבה וביה [=ובית] וקנין ומקר - תיכול התקבלת [=את הכל התקבלת], ודין ודברים אין בכל מאשאקה לבעלי [=לבעלי] קודם כך, תיכל התקבלת [=את הכל התקבלת].

וכל אדם שאיזה רשתי לידך על חשבון מאשא - כתבא חזה, פוטר רכושי לנתך אלא דין. ותשלמתא לך מנכסי ואפרעך מה לעמת כך, וקים לי עליך.

לעמת כך מרים ברת יעקוב על [נפש]ה כתבת מן מקרה [=מפיה, מדיבורה] יהוסף בר שמעון שקד [=עד, סהדא בארמית] יהורם בר זכריה [שהד] יהוסף בר יעק[וב ספרא]

השטר הזה מרתק, ולדין נרחב בו יעויין במאמר של החוקרים אשל, אשל וירדני 'שטר משנת ארבע לחורבן בית ישראל' שהתפרסם בגיליון 'קתדרה' 132 (תמוז תשס"ט, עמ' 5). מה שחשוב לנדון דנן הוא המילה 'שאקה' המופיעה שם שלוש פעמים, וכן 'מאשאקתבא' 'שאיהב' [גזור מן השורש י"ב בארמית, ופירושו 'שנתן', לשון הווה].

הצורה הזאת כנראה עתיקה, והשימוש בה הופסק בדורות קדומים. שרידים בודדים נשארו מנחה בכתבי היד של התלמוד, כך למשל: 'אע"פ שאהוא רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו' (כ"י פירנצה 1-7-11) לברכות דף כט; 'אין האשה אוכלת בתרומה עד שאתיכנס לחופה' (כ"י מספריית בודליאנא באוקספורד לכתובת נז); 'שאינם טעונים סמיכה שאתיים' (כ"י וטיקן 118 למנחות סב); 'עד שאלא אמרה מזוני לא יבינו לה' (כ"י וטיקן 113 לנדה לא).

אותו שימוש - אבל בה"א במקום אל"ף - מצאנו במשקוף המפורסם שנמצא בכפר דבורה שבגליל מבית המדרש של רבי אלעזר הקפר, ובו חרוטה הכתובת 'זה בית מדרשו שהלך רבי אלעזר הקפר'. הה"א כאן אינה הגוייה אלא באה לציין שהש"ן סגולה.

אבל כנראה התרגלנו ליו"ד כפולה, ופשוט לא-נזכר לנו בלעדיה. מכל מקום גם כאן חל צמצום גדול ממנהג הכתיב בתקופות קדומות. ולכן לא נמצא היום מילים כמו 'הידיים' (כ"י קאופמן לעדיות ה, ג). או 'מוליכין סריית למקום סריית' (ויקרא רבה מהדורת מרגליות פרשה לב ד"ה ר' מאיר ור' יוסי). וגם נדיר למצוא 'יאוש' 'ייבום' 'קייום', למרות שכאן היו"ד השנייה יכולה עקרונית להיות סימן לחירק. לדוגמא: בחיפוש הכתיב 'קיום' בתוכנת פרויקט השו"ת (גירסה 25) נמצאו 640 תוצאות, בהן שש פעמים בירושלמי דפוס ונציה, אבל רק אחת מהן שרדה בדפוס וילנא: "ולית להון קייום" (יבמות ג, א). בכל השאר נמחקה היו"ד הכפולה, כך שאפשר לראות את המגמה; כתיב שבעבר נתפס נוה, הפך בשלב מאוחר יותר ללא-נזכר.

אפשר להגדיר את הצמצום בתופעת היו"ד הכפולה כך:

יו"ד כפולה בתחילת מילה מיותרת למדי, שכן היא ודאי לא משמשת לניקוד. וזולת זה, היא יכולה להטעות. אם נכתוב 'ישב' ונתכוון ליישב או יישב אפשר יהיה לקרוא 'יישב', וכך בכל השורשים המתחילים ביו"ד. לכן נמנעו מלכתוב יו"ד זאת כמעט כליל, אפילו 'בל יראה ובל ימצא' כתוב תמיד ביו"ד אחת. רק בירושלמי מגילה (א, א) מצאתי פעם אחת 'יראה יראה' - הראוי לבוא מביא ושאינו ראוי לבוא אינו מביא, וכאן יש סיבה מיוחדת לכתיב החריג, כדי להדגיש את ההבדל בין המילים, כמו 'תפדה תפדה' שהזכרנו לעיל. ובכ"י וטיקן 113 למסכת כתובות סט: מופיע 'יינחם כתיב', כדי להדגיש שלא לקרוא 'ינחם'. ועומת זאת, יעויין בהקדמתו של דוד ראזין לפירוש רשב"ם על התורה, המתאר את נוהגי הכתיב של סופר כתב-היד, ומציין (עמוד XXXV) כי הוא נהג לכתוב יו"ד כפולה בעתיד של בניין נפעל: 'ייפנסו (שמות ב, ג), יימצאו (פתיחת פרשת תרומה), ייחרג (דברים כא, ט), לשון ייפעל (שם כה, מ), יישאר (שם לב, לב). אין מה לחפש את צורות הכתיב האלו ברשב"ם שבדפוס המקראות-גדולות, שכן ראזין עצמו כבר מחק אותן במהדורתו, כפי שמחק צורות כתיב חריגות אחרות לרוב בפירוש רשב"ם, וכל הדפוסים הבאים העתיקו ממנו.

יו"ד כפולה בסוף מילה. הכתיב הזה היה שכיח מאוד בספרות הארצישראלית כפי שכתבנו בפרק ב' של הסדרה. הבאנו שם דוגמאות כמו שמי, יניי, יחיי, נהורי, זכיי, נדיי [=נדאי]. ועוד. הכתיב הזה מצוי גם בכתבי יד של התלמוד הבבלי, אולם לא שפר עליה מזלה של צורה זו, והיא הלכה ופסה מן העולם. כיום אנו מבטאים יו"ד עיצורית בסוף מילה על ידי כתיבת א' לפנייה, דהיינו שמאי, ינאי, יוחאי, וכדומה [אף שהאות א' בעקרון היא סימן לקמץ ולא לפתח].

יצויין כי יש פה ושם גם דוגמאות של שילוב שני הסימנים, גם הא' וגם היו"ד הכפולה, כמו הבאיי (תוספתא תרומות ג, יח מהד' ליברמן, ועוד); נדאיי (ירושלמי נזיר ט, ד); אילעאיי (בר' מהד' תיאודור אלבק בראשית טו, ט) ועוד.

יו"ד לפני ו' אינה יכולה להיות אות ניקוד, שכן ו' שאחריה למה ל? לכן, למרות שאנו רגילים לכתוב 'סיפור, דיבור, קיצור'. לא נכתוב 'פייס, עיון, קייום' בהקצאת יו"ד אחת לסימן החירק, משום שהו" מוכיחה שהיו"ד שלפניה אינה לניקוד. זה מנהגנו כיום, אבל בכתבי יד ודפוסים ישנים אפשר למצוא קייים, ליגייין, גיינוגיייות, מטמוגיייות, דייוריד, וייורד, תיימת, עיייות, עשוייות, מצוייות, קנוייות, אקרייות, ייוני, וכהנה רבות.

וכל זה דווקא ביו"ד לפני ו', אבל בסדר הפוך כן כתבים יו"ד כפולה. דוגמת מסויים, מחוייב, מצויין, ועוד הרבה. וברור גם למה, כי כאן - אם נכתוב יו"ד אחת יהיה אפשר לקרוא מקסיים, מצויין, וכדומה.

יו"ד כפולה לסימן החירק

יו"ד כפולה באה כדי לציין שמדובר ביו"ד עיצורית, או במקרים של יו"ד עיצורית שיש בה תנועת חירק או צירי, כגון גויים - גויי. אבל אין שום טעם לכתוב שני יוד"ן כדי לציין חירק, הלא? אולם למרבית הפלא היתה תקופה בת כמאתיים שנה באירופה, בה שימשה יו"ד כפולה בסוף המילה לסימן החירק! עד היום אנו יכולים לראות אותה בספרי אחרונים בני התקופה הנ"ל. כוונתן לצורות כמו אנושי, אלוקי, ממוני, שהמחברים האלו נהגו לכתובן בשני יוד"ן: אנושיי, ממוניי, אלוקיי, וכן: כמותיי, מקריי, ספיריי, הלציי, בהמיי, זמניי, מלאכותיי, נבואיי, נפשיי, שכליי, תבוניי, סגוליי, משליי, קבלה מעשית, וכהנה רבות. בספרי המלבי"ם אפשר לפגוש הרבה צורות כאלו. אבל גם לפניו אפשר לראות זאת בספרי האברבנאל, האוחה"ק, רבי אליהו מזרחי, ועוד. אפילו בפירוש רבינו בחיי על התורה ובדרשות הר"ן מצאתי דוגמאות בודדות מן הסוג הזה, אם כי מדוגמא או שתיים אין להוכיח שהן מאת המחבר ולא מהמעתיק או המדפיס.

מה הסיבה לכפל היו"ד התמוה הזה, הלא אין שום צורך לכתוב

שני יודי"ן כדי לציין חירק? ואם החליטו שכן צריך שני יודי"ן - מדוע דווקא בסוף מילה ואף פעם לא באמצע מילה? התהליך שגרם לתופעה זו מעניין מאוד. היו"ד במילים אלו נקראת יו"ד היחס, והיא נמצאת במקרא במילים כמו ראובני, שמעוני וכדומה. מכאן נובע שָׁמָּה, שכן פירוש המלה 'ראובני' היינו שייך לשבט ראובן, כמו שמות המשפחה הבנויים באותו אופן: אברהמי, יצחקי, יעקובי. וכך גם בשמות כמו עברי [בן עבר הנהר], ישראלי, יהודי [קיצור של 'יהודאי'].

מה קורה כשיו"ד זאת מצטרפת עם יו"ד הבאה לסימן הרבים? כלומר: אם נרצה לומר על שני אנשים שהם מראובן, כיצד נכתוב זאת? לכאורה צריך לכתוב 'ראובניים' בשתי יודי"ן, אחת לסימן היחס ואחת לסימן הרבים. ואכן מצינו במקרא מעט צורות כאלו, דוגמת אֲדָמִים (מ"א יא, יז), כְּתִיּוֹם (ירמיהו ב, י; יחזקאל כז, ו), כְּשִׁדְיִים (יחזקאל כג, יד לפי הכתיב) יהודיים (אסתר ח, א-ג; ט, טו - לפי הכתיב). אולם אלו הן המעט, ועל פי רוב נבלעות היודי"ן אחת בשנייה וכותבים יהודים, אֲרָמִים, כְּשָׁדִים, וכדומה. הגמרא במסכת חולין (ה). מוכיחה שהעורבים שהביאו לאליהו לחם ובשר היו עורבים ממש ולא אנשים שהתגוררו בכפר שנקרא 'עורב', שאם כן היו צריכים להיקרא 'עורבניים'. התוספות על אתר מעירים 'ואף על גב דכתיב עֲבָרִים, מְצָרִים, ולא כתיב עֲבָרִיִּים, מְצָרִיִּים, התם ליכא למיטעי". הו"א אומר: דרך יודי"ן אלו להיבלע אחת בשנייה, אבל במקום שאפשר לטעות - היה ראוי לכתוב בשני יודי"ן.

וכאן נכנסת לתמונה תופעה לשונית הנקראת 'גזירה לאחור'. דוגמא: המלה 'עירות' היא צורת הרבים של עיר! לצד צורת הרבים 'ערים' שבמקרא, אנו מוצאים גם 'ערים' (שופטים י, ד), ובלשון חכמים הנוטה לסימון נקבית תמיד 'עירות'. אך במשך הזמן התחילו לחשוב ש'עירות' הוא לשון רבים של 'עיר' וכך הומצאה מילה חדשה. ומכיון ש'עיר' עדיין שימשה בלשון הבינו ש'עיר' היא עיר קטנה... באותה הדרך נגזרת 'פרשיה' מ'פרשיות' שבאמת הן צורת הרבים של פרשה, וכך גם 'בירנית' מה'בירניות' שהיא צורת הרבים של בירה. זהו גם התהליך במילים שהוכרנו לעיל: בצורות רבים כמו עֲבָרִים, מְצָרִים התחילו באיזה שלב לחשוב כאילו צורת היחיד היא עֲבָרִי, מְצָרִי. וכן בשאר השמות, מְמוֹנִי, אֲנוּשִׁי, בְּהִמִּי, וכדומה.

באותה הדרך נוצרו צורות כמו 'צפוריית', מְדַבְּרִיית' (תוס' פסחים קט, ד"ה רביעית), כאן אין שום צורך בשתי יודי"ן שהרי מדובר כאן ביחידה ולא ברבות, אבל הצורה 'צפוריות' ביו"ד הגוייה גורמת לצורת היחיד להשאיר את היו"ד הגוייה. כמוכן שהתוספות עצמם לא כתבו כן, ואפילו לא דפוסים ראשונים. ניתן להבחין גם מן ההקשר שמשמה מחוספס כאן. לשון התוספות הוא 'ויש לומר דבירושלמי איירי באצבעות צפוריית והכא במדברייית'; 'אצבעות צפוריית' הוא כלאים, והיה צ"ל 'אצבעות צפוריות'. אך השתלשלות הדברים היתה כך: בכל מהדורות ונציה נדפס "אצבעות צפוריים, מדבריים". בדפוס באזל קוצרו המילים מחמת חוסר מקום לצפוריי, מדבריי, וכך

לשבת נה: שהביא עוד דוגמאות של סתירות בין המסורת ובין גמרא ומדרשים בעניין מלא וחסר). ויש עוד מקומות שנוסח התורה של רש"י אינו כשלנו, אפילו במילים שלמות! אך רז"ה 'בנין שלמה' (הובא ב'שפתי חכמים') רצה לפרש כוונת המדרש שהיה צריך להיות כתוב 'הפלגשיים' בשני יודי"ן. אבל הרעיון שלו תמוה מאוד, שכן זה שייך בשמות כגון מצרי ואדומי שיש בהם יו"ד היחס, ובהתוסף עליה יו"ד הרבים נאמר מצריים. אבל במילה 'פילגש' אין שום יו"ד בסוף. אלא אם כן נפרש ש'בני הפילגשים' שבכאן פירושו 'הבנים הפילגשיים' דהיינו הבנים מן הפילגש, וכך אכן פירש בספר 'דרוש וחדוש' על התורה מאת ר' מנחם מרדכי פרנקל תאומים. אבל אין

"...ישנה בהחלט מגמה ברורה: בתקופת המקרא היה הכתיב חסר מאוד. בתורה - במידה מרובה, ובספרי הנבואה והכתובים היותר מאוחרים מתמלא הכתיב אט אט. בשלב מסויים נהג כתיב מלא מאוד, אף ובדורות מאוחרים יותר זה המוטלט שוב לצד השני, והתחיל תהליך של צמצום הכתיב המלא..."

מסתבר לפרש כך כלל, כי אז היה ראוי להיכתב 'הבנים הפילגשים'.

לסיכום:

שוטטנו בשדה הכתיב המלא והחסר, וראינו צורות כתיב שונות ומשונות שנהגו בזמנים שונים. ישנה בהחלט מגמה ברורה שעולה מתוך כל החומר: בתקופת המקרא היה הכתיב חסר מאוד. בתורה - במידה מרובה, ובספרי הנבואה והכתובים היותר מאוחרים מתמלא הכתיב אט אט. בשלב מסויים נהג כתיב מלא מאוד, אף בצורות שהקשו על הקריאה וגרמו לטעויות. ובדורות מאוחרים יותר זה המוטלט שוב לצד השני, והתחיל תהליך של צמצום הכתיב המלא, במיוחד בניקודים משונים [כגון יו"ד אחרי שווא נע]. אבל גם באופן כללי. כל עוד ולא היה צורך מיוחד בכתיב מלא כדי למנוע טעות, מעדיפים דורות אחרונים להימנע ממנו.

המשיכו המילים להופיע בכל הדפוסים הרבים שבאו לאחר מכן. אפילו בדפוס ורשה תר"ך וז'טומיר תרכב. שם החזירו את המ"ם של צפוריים, ואילו את זאת של מדבריים קיפחו. הטעות נפלה כנראה בדפוס ראם הוילנאי, במהדורת תר"מ-תרמ"ו שלהם [במהדורת תר"ך היא עדיין אינה מופיעה]. סביר להניח שהצורה 'צפוריית' 'מדברייית' היתה נראית סבירה לפותחי הקיצור, בגלל התופעה הנ"ל.

הפלגשים

מכיון שנגענו ביו"ד היחס הזאת, מן העניין להזכיר כאן את ניסיונו של ר' זלמן הענא בספרו 'בנין שלמה' לבאר את דברי רש"י בשם המדרש על 'לכני הפילגשים אשר לאברהם' (בראשית כה, ו). רש"י מעיר שם כי "הפילגשם - חסר כתיב", ותימה היא, כי בספרינו הוא מלא. האמת שהקושיה לא קשה, כידוע אנן לא בקיאינן בחסירות ויתירות (ועיין בח"י רעק"א

פרק המאיים

הכמה ומעשה משולבים זה בזה

אורו עינינו בביאור המשנה 'כל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת', כאשר נתבאר לנו שכונת התנא היא שלימודו וחכמתו בפנימיות ולימוד דברים נעלים ורמים אינן לפי כלי קיבולו האישיים, אלא הוא רק מחכים ולומד באופן שהוא חושב שכבר השיג והפנים דברים שאינן לפי רמתו ומושגיו, ולכן אין חכמתו מתקיימת, כי חכמה כזו אינה נבלעת באבריו ואינה משפיעה על חלקי הנשמה שלו להביאם לכלל מעשה והתקרבות אלוקית. - כאשר נתבאר בארוכה בפרק שקדם לפרק זה. ביאור נפלא זה הוא למעשה גולת הכותרת ופסגת התובנה העיקרית של 'מאמר ראשון' של 'שלשה מאמרים', אולם כפי שסיימנו את הפרק הקודם עוד כמה נקודות מושחות כעתר מוסיף רבנו הק' בסיום דבריו החייבים התייחסות לפרק מיוחד. החיבור בין המעשה למחשבה נעשה מושלם בעת שהאדם מבין היטב את השגתו ועד כמה היא יכול להעמיק ולהשיג. ועל זה בא רבנו בדבריו המאירים אותן נשתדל ללמוד יחד בפרק הזה בס"ד.

האדם פועל פעולות מעשיות בעבודת ה'. עבודה של כל ימי חייו לזכך ולקדש את אבריו ומחשבותיו בדרכי החסידות. עבודה מעשית זו חייבת להיות מגובה ומסתייעת גם במחשבות נעלות ובהתבוננות במושגים נעלים אשר ישתלבו בעבודתו.

טעות בדרך הלימוד יגרום חוסר סנכרון בין המעשה והלימוד ויגרום אחד משני הדברים הא', מחמתה הוא לא יודע כיצד לפתח ולהרחיב מחשבה נכונה, הוא לא יחשוב כלל דברים חדשים ומחזקים, דרכים חדשות ומעוררות בעבודת ה' וממילא גם את עבודת הגוף שהוא כל כך משקיע בה לא יצליח להתמיד בה ולהגיע עמה אל מה שחשב להגיע.

בכדי להמשיך ולהדריך את הגוף ופעולותיו להתחזק ולהתרום, חייב האדם לתחזק ולתמוך להרחיב ולהוסיף בכל עת 'דלק' וכוח אנרגיה חדשים לגופו ע"י מחשבותיו. ההתבוננות במחשבה והלימוד המעמיק בהשגות אלוקות גבוהות ונעלות הן אשר יתנו חיזוק להמשך פעולות המעשה להמשך ההעפלה והעלייה לחר ה' להיות נשמה קדושה וגוף קדוש יותר ויותר, וככל שישגי יותר כך יתקדש יותר וחוזר חלילה.

ולכן כאשר הוא אינו מודע לחשיבות החיבור הזה והוא אינו לומד האיך לחשוב ולפתח מחשבות נעלות בהתאם לכלי הקיבול שלו - חוזר והדגש - אזי לא יהיה לו מקור השקיה ומקור לאנרגיה חדשה וממילא גם מה שהוא כבר הצליח יקמל ויכמוש ועד מהרה יתייבש חלילה, 'כי במוחו לא נתן את יתרת הנשמה להתפשט'.

הב', האפשרות השנייה שיתכן ותקרה, שכל מה שהוא לומד וחושב והוא בטוח שגם הבין, אין זה משיפע כלל על מעשיו לטובה אלא אדרבה, הוא מגיע למצב של לימוד מנותק מן המעשה 'הרי זה כאילו כרת את ראשה של הנשמה היתרה [- כלומר את האור והכוח שהיה יכול להשיג בלימוד נכון

ומדויק - ד.מ.ה.]. ונשאר רק בחלק נשמתו הקטנה אשר לו מקודם, אף שזיכך עליית גופו, בעל כרחו ידיו את רצונותיו ומחשבותיו הנוצצים עתה במוחו, ובאין דרך ישרה להם יתעקלו, ואם יבין דבר מה, תזוח דעתו עליו ויחשוב כי כבר הוא בעולם האצילות, ובכלל לא יכיר את דרכיהם הקדושים והישרים'. ומאידך, התועלת העצומה שתגיע למי שגופו ומחשבותיו מחוברים זה לזה, שמחשבות קדושות שעולות בו והוא לומד אותם לפי דרגתו ומציאותו, הרי הן משפיעות באופן ישיר גם על גופו והוא כולו מואר באור עליון עד שהוא כבר מרגיש במציאות את הלימוד שהוא לומד.

דוגמא מוחשית לכך - 'זהאם גם כל בר בי רב לא ירגיש זאת אם ילמד איש אשר לא מזרע ישראל הוא את הלכות הפסח, אפיית מצות והסדר, רק שכל יבש יראה בו, ולפעמים עוד יתקשה מה הרבו כל כך דינים באפיית לחם עוני הזה, ובסדר שולחן האוכל בליל פסח. ולעומת זה, כמה מתפעל אחד מכם בלומדו דינים הללו, כמה הן מוצאים ענייני הדינים האלה בעיניו, נחת רוח ושלווה הם מפיחים בו, גם בפני דומה לו שכבר מרגיש הוא את טעם המצות ובעיניו כאילו הוא רואה את הסדר ערוך לפניו, עם כל ענייני ההגדה והחרות של יציאת מצרים.

לא דמיון בלבד הוא זה, אלא המוח מוסיף לחשוב, בדעתו אשר נתוסף לו תוספות אור עליון שהמשיך בו, והרוח והנפש מתפעלים בתוספות אשר נתוסף להם, עד שגם גופו גם לשונו מתפעלים ומתרגשים בהרגשותיהם.

וכן כשמתחילים ללמוד בימי אלול דיני סליחות והתפילות של ראש השנה ויום הכיפורים וכו' לא שכל יבש בלבד בו, רק את הדין של ימים אלו כבר מרגיש בלימודו, עד שלפעמים מתעורר מן דינים הללו שלומד, כמו מאיזה ספר מספרי מוסר.

סימן חזק יהיה לך - מסיים רבנו את פרק נעלה זה - אתה מבקש לדעת באופן מוחשי אם אתה מושפע באמת מן הלימוד המעמיק או שהוא סתם לימוד של חכמה בלא שייכות אליך - בדוק אם כשסיימת ללמוד את הלימוד שלך אתה מרגיש מרום ומתרגש, אתה מרגיש מקודש ואתה בהתעוררות והתעלות - סימן שהלימוד היה לימוד שמסונכרן ומחובר לחלקי הנרנח"י שלך, מדרגה לדרגה האור ירד והשפיע על כל חלק מן החלקים.

ולמה לסיים ב'ואם לאו', נחשוב חיובי ונתקדם מעלה מעלה.

תולדותיהם

תולדות ועובדות מצדיק הדורות

משה אהרן אויש

כ"ק מרן הגה"ק רבי מרדכי מבילגורייא זי"ע

כ"ה מרחשון תש"ד

מסייע לישועות אביו

סיפר כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א: זקני כ"ק מרן מהרי"ד זי"ע אמר פעם שהלימוד של הגה"ק מוהר"ם זי"ע מבילגורייא ושל הרה"ק ר' ישעי' זושא הי"ד בן הרה"ק רבי פנחס מאוסטילא הי"ד (שהיו לומדים ביחד) פועל לי ליכח קוויטלאך.

"דברות קודש", כ"ה חשון תשל"ד

שטריימל לפני האופרוף

בשבת שלפני האופריף של כ"ק הגה"ק מוהר"ם מבילגורייא זי"ע נהג אביו מרן מהרי"ד שינוי בהנהגתו. באותה שבת לא התפלל בבית המדרש יחד עם הקהילה, אלא בביתו במניין מצומצם, בצוותא עם החתן.

וכ"ק מהרי"ד חבש את השטריימל לראש בנו החתן רבם מרדכי באומרו: אמנם במנהגי אשכנז כבר נזכר מהנהג שכזה להקדים שמחת חתן וכלה שתי שבתות לפני הנישואין, אלא שלי יש טעם נוסף בזה, הרבי בני מאטעלע תלמיד חכם הוא, ולכבודו של תלמיד חכם צריך לעשות שינוי כלשהו.

"פרשת גדולת מרדכי", עמ' רט

בחכמה יבנה עיר

מסופר על אחד מיהודי העיר בילגורייא שהיה כהן, ועל אף איסור התורה נשא גרושה לאשה, רבנו מהר"ם זי"ע הזהירו כמה פעמים שיעזוב אותה, אך הוא בשלו. כאשר הגיע החג, אשר לפי מנהג בני חו"ל הכהנים נושאים כפיהם בתפלת מוסף, צעד אף כהן זה בין העולים לדוכן. כמוכן, שקמה מהומה בביהמ"ד, וכולם צעקו: הייתכן? הלא הוא עבר על פסולי חיתון, אך כהן זה שהיה עז פנים לא שם לב להמולה, וכאילו לא מתכוונים אליו, פתע לעבר מדרגות ארון הקודש.

משראה רבנו כן, הכריז על אתר שהשנה לא יעלו הכהנים לדוכן. סבור היה רבנו כי יהודי זה כאשר יראה שבגללו לא יברכו הכהנים את העם, ירד מן הדוכן, ויכולו הכהנים לישא את כפיהם, אולם הדבר לא נגע לליבו כלל, וכך סיימו את התפלה, מבלי שישא את כפיהם. כך חלפו להם כמה ימים טובים, והכהנים בבית הכנסת לא נשאו את כפיהם. עד שבאחד החגים התעורר הלה לעשות חשבון הנפש, על שבגללו לא נשאו הכהנים כפיהם זה כמה רגלים, והתחרט על אשר עשה, ועזב את אשתו הגרושה, וחזר בתשובה שלמה. כאשר התקרב שוב החג, הכריז רבנו כי בתג זה, שוב לא יעלו הכהנים לדוכן, כי אם כהן זה לבדו.

כאשר הגיע שמע סיפור זה לבעלזא אל אחיו כ"ק מרן מהר"א זי"ע, הפליא מאוד כיצד פעל רבנו בחכמה, להחזיר את הלה בתשובה, ועוד יותר מכך הפליא את העובדה, שבחג שלאחר מכן, הורה רבנו שכהן זה יעלה לדוכן לבדו.

"הילולא קדישא" להגרי"מ שיף ז"ל - חשון

מגיננו ראה אלקים

באותם ימים שהגה"ק מבילגורייא זי"ע היה חולה ושכב על ערש דווי, השתדל להביא אליו לביתו 'מניין' שלוש פעמים ביום, בכדי שיוכל להתפלל בציבור. לילה אחד התקשו למצוא מניין, ועמדו ברחוב לתור אחר "צענטער" {עשירי}, בלית ברירה עצרו חייל אחד, שאינו שומר תורה ומצוות, וביקשו שיבוא עמו להצטרף לתפלת ערבית. הלה התרצה ועלה עמו, ובמשך כל התפלה עמד דומם ולא התפלל עם הציבור, כי לא ידע עבודה שבלב מה היא, אחר שגמרו את התפלה, והחייל עזב את הדירה, נענה כ"ק הגה"ק זי"ע והפטיר במה שמובא בספרים על הפסוק בתהלים מגיננו ראה אלקים - ראה נא רבש"ע מי הם המגינים שלנו, והבט פני משיחך - ותראה כי וקוקים אנו לביאת משיח צדקנו במהרה.

"אור הצפון", גיליון ה' עמ' סד

הלכתא

אקטואליה הלכתית

יקותיאל יהודה גנזל

ללבן דבר הלכה

שני מכתבים שהתקבלו בתיבת המערכת, מציגות תמונה הלכתית שונה מעט לשתיים מהשאלות ההלכתיות שהוצגו במדור זה בגיליונות הקודמים. המכתבים המרתקים - הרי הם לפניכם

מכתבים הלכתיים רבי נופך מתקבלים בתיבת המערכת, כתגובה על הנידונים ההלכתיים המובאים הנה. השבוע נביא שניים מהמכתבים שהגיעו וכל אחד מהם מציג דעה הלכתית שונה מזו שפורסמה מעל גבי במה זו.

ערב גזלן

לפני שבועיים הבאנו את סיפורו של מי שלחצו עליו לחתום כערב קבלן על הלוואה. הלה שהכיר את הלווה וידע שרבים הסיכויים שתשלום הלוואה תיפול על הערב, נכנע בסוף, אולם במקום 'ערב קבלן', הוא כתב 'ערב גזלן'. הבאנו את הדעה ההלכתית הפוסרת את הערב מלשלם ומציינת שהוא נהג בדרך הערמה.

וזה המכתב שהתקבל:

לכבוד הרב יקותיאל יהודה גנזל, עורך מדור הלכתא.

בדין ערב או לא. אינני מבין למה קרא את מעשה הערב 'דרך הערמה' ושלל כדיו, והלא מנהל הגמ"ח שהוא אחראי על ההלוואה, היה צריך לקרוא את השטר לפני שהוציא ההלוואה, והוא הטעה את עצמו.

אחד הרבנים

ועד ארבע ארצות

בגיליון פרשת שופטים הבאנו את פסקו ההלכתי של מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לגבי כלה לאחר אירוסיה, שאחותה נפטרה והותר את בעלה עם זאטוטים, והכלה שאלה אם מותר לה לעזוב את השידוך כדי להינשא למי שהיה גיסה ובכך לגדל את צאצאי אחותה. הגרי"ש פסק שאל לה לעזוב את השידוך. וכעת למכתב שהתקבל:

לכבוד הר"ר יקותיאל יהודה גנזל, מחו"ר המבשר, שלום וברכה

רק בערב שבת כי תצא הספקתי לקרוא מאמרך בסוף הגיליון (שופטים) "יתמות נכות והתחייבות", כמה דקות לפני שהגיע המבשר החדש של ערש"ק כי תצא.

ואם כי הסיפור מעניין מאד, אני מאד מתפלא על המסקנה שהבאת, כי כ"ת מתעלם מזה שהוא נגד כמעט כל הפוסקים, וגם נגד תקנת וועד ארבע ארצות. ראשית כל, בכלל לא הזכרת שאם האלמן מתחתן עם אחות אשתו הראשונה - יש לכאורה עוד בעיה הלכתית כי הוא עובר בזה על צוואת ר' יהודה החסיד שאסור להתחתן עם אחות אשתו שמתה. (ואמנם ידוע ההיתר של הנודע ביהודה שטען שכל צוואת ריה"ח נכתב רק לזרעו בלבד, אך דא עקא שאיסור זה מופיע גם בספר חסידים עצמו, ושם אין היתר הנ"ל).

שנית, שאלה זו לא חדשה בכלל, וכבר דנו ע"ז בוועד ארבע ארצות, ועשו תקנה מיוחדת שמותר לעזוב השידוך בכדי שהכלה תתחתן עם האלמן ותעזור לגדל יתומי אחותה. וזה מובא להלכה ע"י הגאון מבושטש בספרו 'מילי דחסידותא', וכן מהרש"ם מביא תקנת ועד ארבע ארצות ופוסק כך (בג' מקומות בספריו הרבים), וכן פסק הג"ר יצחק אלחנן מקובנא בשו"ת 'עין יצחק'. וב'שמירת הגוף והנפש' (סימן קעו סעיף ב) הבאנו שיש גם מכתב מהרה"ק ר"א"י מרופשיץ שכך נפסק באספת שלושה גאוני הדור: הגה"ק מהרי"ל מקאזניץ, ומהר"מ מ'מרימנוב, והגה"ק מאפטא זי"ע. וכולם כאחד אמרו, וגם תקנו שכן תעזוב השידוך, ותעזור להאלמן והיתומים. והבאנו שכ"כ ב'כף החיים' וב'שדי חמד' ועוד פוסקים, ע"ש.

וכמוכן עפר אני תחת רגליו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל (וגם תחת רגלי רבני בעלזא, שלא כתוב מי הם היו), אבל בנ"ד שזה לא בתשובה מפורשת של הגרי"ש אלישיב רק בספור בעלמא, וזה לכאורה נגד כל הפוסקים, מותר לי הק' להעיר שיבדוק שוב אם אין כאן טעות. (ולפחות היית כותב שהרבה גדולי ישראל פסקו הפוך מזה).

ביקרא דאורייתא

יוסף יצחק לרנר

היכל המעשה

סיפור לשבת
מאת: שמעון טיקוצקי

ברוך שומר הבטחתו

"אתה שואל למה?" נעץ בו הגר"מ את עיניו העמוקות, מחייך לעברו את חיוכו הכובש, "אספר לך".

דקות ספורות לאחר שהסתיימה תפילת שחרית בהיכל ישיבת 'תפארת ירושלים', צעד חיים זינגמן (שם בדוי) לעבר כותל המזרח, למרגלות ארון הקודש הגבוה. הוא ניגש אל הגאון רבי משה פיינשטיין, ראש הישיבה, שחלץ את תפיליו בניחותא.

"כבוד הרב הגעתי לקבל ברכת פרידה, עוד כמה שעות אני עולה על האונייה בעז"ה". חיים זינגמן הוא אחד המתפללים הקבועים בבית מדרשו של רבי משה פיינשטיין. יום יום הוא מתייצב לשלושת התפילות, תמיד במקומו, תמיד בגפו. הוא הגיע לאמריקה כמה שנים לפני פרוץ השואה, יחד עם זרם הפליטים שנמלטו מרוסיה הקומוניסטית, הקים את ביתו עם בת ישראל כשרה, מצא לעצמו פרנסה נאותה, אך כאן עלו העניינים על שרטון.

כמה שנים חלפו מאז החתונה ועדיין פעיית תינוק לא מתנגנת בבית זינגמן. חיים וזוגתו פונים לכל מי שניתן לפנות, עושים את כל שבידם. לעתים תכופות הם פונים אל הגר"מ פיינשטיין, נועצים בו בכל צעד ושעל, מקבלים את ברכתו ודעת תורתו בעניינים סבוכים, אך הנס בושש לבוא.

באחד הימים מקבל חיים בתיבת הדואר מעטפה ועליה ה'בלנק' הרשמי של ארגון 'טהרת המשפחה' בארץ ישראל.

"לכבוד שאר בשרי היקר באדם, ר' חיים זינגמן ומשפחתו תחי", כך נפתח המכתב. חיים מכיר היטב את שולח המכתב החתום מטה, הלא הוא הרה"ג ר' אפרים זלמן הלפרין ז"ל, מנאמניו של הרה"ק רבי שלומק'ה מזוועהיל זי"ע ומייסד קרן טהרת המשפחה הדואגת לבניית מקוואות טהרה בכל יישוב ופינה בארץ ישראל - שאכן היה קרוב משפחה רחוק של חיים.

ר' אפרים זלמן שמודע היה למצבם הקשה של קרובי משפחתו שמעבר לים הציע להם, במילים נרגשות, להגיע לביקור בארץ ישראל ולקבל את ברכתו של מורו ורבו, הצדיק הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, אשר כידוע ברכה היוצאת מפיו אינה חוזרת ריקם, 'ככל היוצא מפיו יעשה'.

חיים וזוגתו שכבר ניסו כל סגולה אפשרית מצאום עצמם בוחנים בחיוב את הצעתו של קרובם, ר' אפרים זלמן. חיש מהר עברו לפסים מעשיים. לאחר כמה שבועות של הכנות הגיע יום ההפלגה לארץ ישראל.

ליל שבת קודש - - -

רחובות האיסט סייד' החוליניים דרך קבע, כמו התעטפו ברדיד שבת קטיפתי משובץ כוכבים. מבתים יהודיים, מצופי לבנים אדמדמות - אפרפרות, היתמרו שובלים של זמירות שבת במבטא אידישאי עם נגיעות אמריקאיות.

היה זה לפני כשישים שנה, לא הרבה לאחר שהסתיימה השואה, כשה'איסט סייד', אותה שכונה מפורסמת בשיפולי רובע מנהטן, שיש מגדירים כאבן הפינה של ההתיישבות היהודית בארצות הברית, עוד הייתה מעין עיירה יהודית שוקקת חיים צבעוניים, בסגנון שהזכיר את ה'שטעטל' בימי קדם.

אותו ליל שבת התקיים באחד מבתי הכנסת מחזה בלתי שגרתית.

צדיק בא לעיר. הרבי הקדוש ר' מרדכי מזוועהיל זי"ע, נכדו של הרבי ר' שלומק'ה זי"ע, המתגורר ב'ק' ירושלים הגיע לביקור קצר בארצות הברית והתאכסן כמובן ברובע ה'איסט סייד'.

לקראת השבת פורסם כי בליל השבת יערוך הרבי את שולחנו הטהור באחד מבתי הכנסת בשכונה, לא מעט יהודים נהרו לחזות באותו צדיק עורך את שולחנו, ביניהם היו שרידים לבית זוועהיל וזלוטשוב, אודים מוצלים מאש, שניצלו מאימי הנאצים והקומוניסטים, שבקשו להתחמם לאורו של רבינו.

אווירה של זון מרחפת בשולחנו של הרבי מזוועהיל, יהודים עומדים סביב וחוקקים במוחם את הנהגותיו של הצדיק העובד את בוראו, באכילתו לשם שמים, בזמירות השבת ובדברי התורה היוצאים מפיו.

לפתע נפתחת הדלת וכעבור רגע נזרקת תכונה לחלל, אנשים מזנקים מאליהם לאחור, מפנים מקום לדמותו מעוררת הכבוד של הגאון האדיר רבי משה פיינשטיין צוק"ל, ראש ישיבת 'תפארת ירושלים', פוסק הדור, הצועד פנימה, בהופעתו ההדורה, להיכל הטיש.

המשמשים מעלין בקודש ומושיבים את הגאון רבי משה בראש השולחן, לצדו של הצדיק. שעה ארוכה יושב הגאון רבי משה בשולחנו של הרבי, כשיראת כבוד מיוחדת נסוכה על פניו, אינו גורע עין מהרבי היושב לצדו, טועם מהשיריים, כך עד סוף עריכת הטיש, או אז נפרד הוא מהרבי בברכת 'גוט שבת' ויוצא לביתו.

הופעתו של הגר"מ הופכת מיד לשיחת היום. תושבי השכונה הנוכחים במקום מקמטים את מצחם ומתקשים להיזכר מתי בפעם האחרונה הגיע רבי משה, שאינו נמנה על עדת החסידים, להשתתף בשולחנו של רבי חסיד, במיוחד כשאינו מכירו אישית, מנסים ואינם נזכרים.

בדרך חזר לביתו הרהיב אחד ממקורביו של הגאון רבי משה עוז ושאל אותו לפשר הדבר, "ילמדנו רבינו, מדוע שינה מהרגלו וטרח להגיע לשולחנו של הרבי, כלום ישנה איזו היכרות מוקדמת ביניכם?".

ציון הרה"ק רבי גדליה משה מזוועהיל זי"ע

מזוועהיל זי"ע בשכונת בית ישראל.
במילים מיוסרות גולל חיים באוזני הרבי, שזה עתה התיישב על כיסא אבותיו, את מה שהתרחש לפני שנתיים, אצל אביו הקדוש.

הרבי ר' גדליה משה האזין לדבריו בקשב, ולבסוף נענה ואמר בענוותנותו: "יכול אני לברכך כי תזכה לדורות ישרים, אך איני יכול להבטיח..."

מבוכה כבדה השתררה בחדר...
אלף שאלות כמו הזדעקו מאליהם. מה? כלום בשביל זה עשה חיים את כל הדרך הארוכה והמייגעת מארצות הברית לירושלים, ועוד בפעם השנייה, ועוד כשבכיסו הבטחה מפורשת מהרבי ר' שלומק'ה זי"ע לזרע של קיימא, כדי לקבל ברכה 'רגילה' בלבד, שאין עמה הבטחה, או משהו קרוב לכך.

רבי אפרים זלמן שכח בחדר, התכופף ולחש בסילודין באוזני הרבי ר' גדליה משה:
"רבי, עלול להגרם כאן חילול ה' חלילה, הרבי זכרונו לברכה הבטיח לו שאם יבנה מקווה הוא ייושע, המקווה כבר עומדת והוא עוד לא נושע..."

הרבי ר' גדליה משה עצם שוב את עיניו ואמר, "אם אבא הבטיח הוא יקיים, צריך רק להזכיר לו! לכו אל קברו ותאמרו שבאתם להזכיר את הבטחתו..."

שעה קלה לאחר מכן נצפו שני יהודים מתרפקים על ציונו של הרבי ר' שלמה מזוועהיל במרומי הר הזיתים, היו אלו ר' אפרים זלמן הלפרין וקרובו חיים זינגמן שניגשו בחיל וברעדה אל המצבה הטרייה, שלא מכבר הועמדה, והזכירו בדמעות שלישי ובריאת קודש לרבי זי"ע את הבטחתו.

במשך שעה ארוכה עמדו והתפללו ליד הציון מעומק לב לישועתם המהירה של חיים וזוגתו, ועוד באותה השנה אירע הנס הגדול... אחרי שנות נישואין ארוכות הוצף ביתם של חיים וזוגתו באור ובאוויר, בן זכר נולד להם למזל טוב.

מרון הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל סיים את סיפורו באוזני מקורבו, והפטיר: "כעת אתה מבין מדוע טרחתי להשתתף בשולחנו של הרבי מזוועהיל? לבן ונכד של כאלו אנשים רוצה אני ללכת..."

מקור: מפי הגה"צ רבי שמואל דוד גולדמן שליט"א, ראש ישיבת זוועהיל לצעירים שקיבל את הסיפור המופלא מבית אבותיו.

וכך, באותו בוקר, לאחר תפילת שחרית ניגש חיים אל מורו הגאון רבי משה פיינשטיין שהיה מעורה בקבלת ההחלטה על הנסיעה, ונפרד ממנו לשלום.

האונייה הגדולה נכנסה לנמל חיפה, חיים וזוגתו מיהרו לרדת כשפניהם מועדות לירושלים עיר הקודש, חדורי ציפייה לקבל ללא שהיות את ברכתו של איש האלוקים, הרבי ר' שלומק'ה מזוועהיל.

היה זה כמובן ר' אפרים זלמן, קרוב משפחתם, שקיבל את פניהם בשמחה וסייע להם להיכנס לחדרו של הרבי מזוועהיל. לאחר ששמע הצדיק בקצרה על מבוקשם נענה, כדרכו בקודש, "שיבוא מחר, לאחר שאטבול במקווה, ואשיבהו דבר".

למחרת, לאחר שיצא הרבי ר' שלומק'ה מן הטבילה, כבר עמד חיים מוכן ומזומן לשמוע את תשובת הצדיק. "אם תקבל על עצמך לסייע כספית בבניית מקווה טהרה בעז"ה תיושע בבנים" היו מילותיו של הרבי.

עוד באותו יום ישב חיים עם רבי אפרים זלמן הלפרין ובמשך שעה ארוכה בירר את עלותה של הקמת מקווה טהרה, מן המסד עד הטפחות. למחרת הגיש לו ר' אפרים זלמן חשבונות מפורטת ובה כל ההוצאות הנדרשות להקמת מקווה, חיים שלא היה עשיר גדול קיבל על עצמו לשלם את הכול מכיסו, בתשלומים.

בלב מתרונו, מלא תקווה, שבו חיים וזוגתו לארצות הברית, לאיסט סייד, מצפים לנצנוצה של הישועה באופק. חלפו כמה חודשים, שנה, ואף בשורה טובה לא ממשמשת ובאה. המצב נותר כפי שהיה.

כ"ו אייר תש"ו, הרבי ר' שלומק'ה זי"ע מתבקש לישבה של מעלה, העולם היהודי כולו מתעטף באבל על הסתלקותו של איש האלוקים. כמה ימים לאחר מכן מקבל ר' אפרים זלמן הלפרין שיחה כאובה ומיוסרת מקרובו, חיים, בה הוא תינה את כאבו על ברכת הצדיק שטרם נתקיימה, ועתה הוא הלך למנוחות ואותנו הותיר לאנחות'.

ר' אפרים זלמן האזין בלב מורתח לדבריו של חיים, וכי במה אפשר לנחמו. לבסוף אזר עוז ואמר לו "דע לך שהרבי מזוועהיל השאיר אחריו את בנו, ממלא מקומו, הלא הוא הרה"צ רבי גדליה משה שליט"א, שגם הוא איש מופת, כדאי לך לעשות את המאמץ, להגיע פעם נוספת לארץ ישראל ולספר לו את כל הסיפור".

אלמלי היה חיים בן למשפחה חסידית, שהתגדל על ערכי אמונת צדיקים, סביר להניח שהוא היה טורק את הטלפון בייאוש. אבל חיים שחדור היה באמונה קיבל את ההצעה בחיוב, הוא הגיע שנית לארץ ישראל והגיע לקיטונו הצר של הרבי הקדוש ר' גדליה משה

פסיפס

דמויות • שיחות • עבר
שמעון טיקוצקי

תחת אחד השיחים

פנינים משיחתם של אבות

המקום: עירת מרפא.
הזמן: באמצע פגישת הצדיקים.

הא דאמרי אינשי

פתגמים ואמרות מאוצר הדורות

דאגת המחור

“איידער מען זאל זארגן אויף מארגן - זאל מען בעסער פארעכטן דעם נעכטן”

הרה"ק רבי יצחק מנשינ' זי"ע

כלומר: “במקום לדאוג את דאגת המחור – מוטב לתקן את פגמי האתמול”.

עדה המצבה הזאת

מצבות מספרות

“שאלת חלום להוציא מקברו ספר פרי חדש”

ציון הגה"ק ה'פרי חדש' זי"ע

ביום ט' חשוון תשמ"ח היה הגה"צ רבי מאיר מאזוז שליט"א, ר"י כסא רחמים על ציונו של הגה"ק בעל ה'פרי חדש' זי"ע בהר הזיתים. באותו מעמד הזכיר הגר"מ שליט"א את דבריו של החיד"א זי"ע בספרו 'שם הגדולים', כי בקברו של ה'פרי חדש' נטמן חיבורו על הלכות שבת שלא הודפס.

הוחל הגר"מ שליט"א לדרון "שאולי כדאי לעשות שאלת חלום להוציא מקברו ספר פרי חדש הלכות שבת שננזרו אתו בטעות, כי לא לחינם כתב זה החיד"א אלא שאולי יתעוררו להוציאם, ואע"פ שמסתמא כבר נתבלו הכתבים בקבר זה כשלא

מאות שנה מכל מקום יתכן שהקוברים עטפו אותם בעטיפה טובה ועוד ניתן להציל". הוחלט אפוא לשאול שאלת חכם ועוד באותו יום נכנס הגר"מ שליט"א אל מרן הגר"ר עובדיה יוסף זצוק"ל ולאחר ששמע את השאלה נענה "שלא כדאי ואין זה כבודו של הפר"ח ז"ל, ומי יודע אם לא עילת העילות וסיבת הסיבות סיבב לכך כי אולי יש בהם קולות בהלכות שבת ולא רצה השי"ת שיתפרסמו".

וסיפר הגר"מ שליט"א שבליילה שלאחריו, י' חשוון, 'הקריאו לי בחלום הפסוק 'אמרתי לא אראה יח, יה בארץ החיים', וכשהתעוררתי נזכרתי שפסוק זה אמרו חזקיה המלך (עיין בישעיה ל"ח י"א) והבנתי שזה רמז על הגאון ר' חזקיה די סילוה ז"ל, בעל פרי חדש, שאינו רוצה שיוציאו כתביו מקברו.

"וכמו שסיים הכתוב 'לא אמרתי אביט אדם עוד עם יושבי חדל', גם המלים 'לא אראה יח - יה בארץ החיים' עולים בדקדוק 'וננזרו הלכות שבת', ומי יודע אם אין קשר לגאון הפר"ח עם נשמת חזקיהו המלך" (עפ"י כתר מלוכה).

כשה'דברי חיים' יצא לקבל פני ה'צמח צדיק'

כותב הגה"ח רבי צבי מאיר פוגל שליט"א בעל 'מראות הצובאות':

הגה"ק בעל ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע נפגש פעם עם הגה"ק בעל 'כתב סופר' זי"ע מפרשבורג על אם הדרך, בדרכו ל'באדין', מקום מרפא של צדיקים בימים ההם.

תוך כדי שיחה בפלפולי דאורייתא של שני צדיקים מפורסמים אלו נתבשר ה'דברי חיים' על בואו של הרה"ק ה'צמח צדיק מויזניץ זי"ע, שאף הוא הגיע לשם, מיד התנצל ה'דברי חיים' והפסיק את שיחתם ומיהר לצאת ולקבל פני הרה"ק ה'צמח צדיק, אף שהי' צעיר בהרבה משניהם, מה'דברי חיים' והכתב סופר'.

כעבור תקופה שיגר ה'כתב סופר' איגרת לאחיו בעל ה'מכתב סופר', הגה"ק ר' שמעון סופר רבה של קראקא, שהי' מקורב אל צדיקי הדור ובמיוחד להרה"ק מצאנו, ובתוכה ציין את התנהגותו המפליאה של ה'דברי חיים' שהפסיק את פגישתם ויצא לקבל פניו של יהודי הצעיר משניהם.

בהזדמנות, כשנפגש ה'מכתב סופר' עם ה'דברי חיים', שאלו על כך והשיב לו ה'דברי חיים' בזה הלשון: כידוע, בית המקדש נבנה בהר המוריה, מקום בו שטט יצחק אבינו את צווארו לעקידה ולכאורה צריך להבין למה לא נבנה על הר סיני, במקום בו ניתנה תורה לישראל?

"אלא, ללמדך שמקום בו שטט יהודי את צווארו למען השי"ת (וואו א איד האט אויס געשטרעקט זיין האלץ פארן רבוש"ע) מקום זה הוא החביב ביותר לפני השי"ת, עוד יותר ממקום שניתנה בו תורה.

"כיון שידוע אני" סיים ה'דברי חיים', "שאותו אברך, הרה"ק ה'צמח צדיק' זי"ע, מוסר את נפשו בכל שעה ובכל זמן לפני השי"ת, על כן הנחתי לשעה קלה את כבוד התורה ויצאתי לכבודו".

הילולא דצדיקיא

שבת קודש, כ"ד בחשוון:

הגה"ק רבי יצחק אייזיק יו"ט ב"ר אליהו רבינרזון מווארשא. תרל"ג.

הגה"ק רבי הלל משה מעשיל ב"ר צבי הירש גלבשטיין. בעל 'משכנות לאביר יעקב'. תרס"ח.

הרה"ק רבי גדליה משה ב"ר שלמה מזוועהיל. תש"י. הגאון רבי רפאל דוד ב"ר חיים יהודה לייב אויערבאך, ראש ישיבת 'שער השמים'. תשמ"ח.

יום ראשון, כ"ה בחשוון:

הרה"ק רבי יצחק יואל ב"ר גדליה מליניץ. תקפ"ח.

הרה"ק רבי נפתלי ב"ר אלעזר מליזענסק. תקצ"ט.

הרה"ק רבי מנשה ב"ר אשר ישעיה מראפשיץ. תרכ"ה.

הגה"ק רבי מרדכי ב"ר ישכר דב מבילגוריא. תש"י.

הגה"צ רבי אפרים אליעזר ב"ר שלום הכהן יאללעס מסאמבור - פילדלפיה. תשמ"ט.

יום שני, כ"ו בחשוון:

הגאון רבי רפאל ב"ר יקותיאל זיסקינד הכהן מהמבורג. בעל שו"ת ושב הכהן. תקס"ה.

הרה"ק רבי שלום ב"ר ברוך מרדכי מקוידנוב. בעל 'משמרת שלום'. תרפ"ו.

הגאון רבי שלום אהרן ב"ר יעקב לופס, רבה של עכו. תשנ"ה.

יום שלישי, כ"ז בחשוון:

הגאון רבי דוד ב"ר אריה ליב אב"ד לידא. בעל 'שערי דוד'. תנ"ו.

הרה"ק רבי ליבוש מרדכי ב"ר יחזקאל שרגא משינאווא. תרצ"ב.

הרה"ק רבי אהרן ב"ר ברוך מאיר טווערסקי מאזאריניץ. תש"א.

הרה"ק רבי דוד ב"ר שלום יוסף פרידמאן מפלויעשט הי"ד. תש"א.

הגאון רבי מנחם מנדל ב"ר יצחק כשר. בעל 'תורה שלמה'. תשד"מ

הרה"ק רבי יעקב ב"ר דוד יצחק מפשעווארסק. תשנ"ט.

יום רביעי, כ"ח בחשוון:

רבנו יונה ב"ר אברהם מגירונדי. בעל 'שערי תשובה' ועוד. הכ"ד.

הגאון רבי שלום ב"ר אברהם אביש מרדכי הלוי אייזען. תשמ"ח.

הרה"ק רבי ליבר ב"ר אברהם מברדיטשוב. (וי"א כ"ח תשרי) תקל"א.

יום תמישי, כ"ט בחשוון:

הגה"צ רבי יצחק אייזיק ב"ר יעקב חבר. בעל 'פתחי שערים' ועוד. תרי"ג.

הגאון רבי ידידיה ב"ר רפאל אהרן מונסונייגו. בעל 'דבר אמת'. תרכ"ח.

הגה"צ רבי יוחם פישל יהושע ב"ר משה ישראל ברנשטיין. אב"ד ירושלים, ור"י חיי עולם. תש"ט.

הרה"ק רבי אברהם אביש ב"ר יעקב שמשון מטשעחויב - חיפה. תשד"מ.

הגאון רבי דב צבי ב"ר יוחם פישל קרלנשטיין. ר"י גרודנא אשדוד. תשע"ו.

הגאון רבי דוד צבי ב"ר זאב אורדנטליך, הרב דביתר עילית. תש"פ

יום שישי, א' בכסלו:

הגאון רבי אפרים ב"ר ישראל אלנקאוה, הצדיק מתלמסאן. ר"ב.

הגאון רבי יוסף שמואל ב"ר צבי מקראקא. בעל 'מסורת הש"ס. תס"ד.

הרה"ק רבי צבי הירש ב"ר יהודה לייב הכהן מרימנוב. (ל' חשוון) תר"ז.

הרה"ק רבי משה ב"ר יוסף אלטיר האגר מראדוביץ - צפת. בעל 'ויקח משה'. תרס"ה.

הגאון רבי יעקב בצלאל ב"ר משה אריה זולטי. אב"ד ירושלים. (ל' חשוון) תשמ"ג.

זוכר הנשכחות

פניני הסטוריה יהודית

להציל מכיליון

ביום כ"ח חשוון תרצ"א, שיגר הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, רבה הראשי של תל אביב, איגרת דחופה למחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בירושלים, בה הוא מספר: "קבלתי מכתב מ'עדן' המביא שוועתם הקורעת לבבות של כמה מאות פליטי תימן הנאנחים בעיר זו, מאין להם רשות כניסה אל הארץ משאת נפשם, לרגל הפסקת העלייה... הנני רוצה להעיר את תשומת לבכם אל הצורך התכוף להציל מכיליון אחינו האומללים האלה, כדאי להקדיש להם מאתים סרטיפיקטים ולהושיע באופן זה חלק הגון מהם והנני מבקש לעשות את זה בכל ההקדם כי גולים מסכנים אלה מתנוונים במחסורם ומשפחותיהם".

